

**Теоретичні та методичні
засади забезпечення якості
освіти дітей раннього та
дошкільного віку в умовах
воєнного стану**

МОНОГРАФІЯ

**ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ЦЕНТР РАНЬОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ЛАБОРАТОРІЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ**

**Теоретичні та методичні засади
забезпечення якості освіти
дітей раннього та дошкільного віку
в умовах воєнного стану**

монографія

**Івано-Франківськ
«НАІР»
2024**

УДК 373.2.014.26 (477):355.01

Т 33

DOI <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-00-0-2024-172>

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 11 від 31 жовтня 2024 р.)*

Авторський колектив:

*Артемова Л.В. (Тезаріус), Жиріков І.А. (4.3), Луценко І.О. (2.2; 2.3; 3.3),
Луценко В.О. (4.2), Молочко С.В. (3.4), Рейпольська О.Д. (Передмова; 1.1; 1.2;
1.3; 1.4; 3.1; 3.2; 4.1), Федоренко С.В. (2.1).*

Рецензенти:

*Зданевич Л.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької
гуманітарно-педагогічна академії;*

*Кушнірук С.А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
педагогіки Українського державного університету імені Михайла
Драгоманова.*

- Т 33** Теоретичні та методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану : монографія / Артемова Л. В., Жиріков І. А., Луценко І. О., Луценко В. О., Молочко М. В., Рейпольська О. Д., Федоренко С. В.; за заг.ред. Д. О. Рейпольської. Івано-Франківськ: НАІР, 2024. 172 с.

ISBN 978-617-8011-00-0

Монографія присвячена теоретичним і методичним засадам забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку. На основі виконаного наукового дослідження окреслено концептуальні засади, що розкривають концептуальні підходи до підвищення якості освітнього процесу на державному та регіональному рівнях. Розкрито зміст ключових понять дослідження: «якість освіти», «якість освіти дітей раннього та дошкільного віку». У монографії системно презентовано дослідження якості дошкільної освіти, що передбачало вивчення комплексу проблем, які охоплюють: з'ясування сутності базових понять якості освіти (її означення, структурні компоненти, властивості, критерії і норми тощо); визначення процедур і показників оцінювання якості освіти (як освітнього процесу, його результату і функціональної системи); проведення моніторингу та прийняття управлінських рішень з метою забезпечення встановлених норм якості освіти на всіх її рівнях. Розкрито особливості системи забезпечення якості освіти в закладах дошкільної освіти різних типів. Монографію рекомендовано для науковців, викладачів, здобувачів закладів вищої освіти педагогічних спеціальностей, педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

УДК 373.2.014.26 (477):355.01

ISBN 978-617-8011-00-0

© Інститут проблем виховання, 2024
© Авторський колектив, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	5
1.1. Забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку як проблема сучасного педагогічного дискурсу	5
1.2. Виклики воєнного стану у контексті забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку	20
1.3. Сучасна стратегія й тактика забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку	27
РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	33
2.1. Зарубіжний науково-педагогічний досвід забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку	33
2.2. Забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану в Україні	49
2.3. Науково-педагогічні джерела забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку	63
Розділ III. СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	77
3.1. Цифрове освітнє середовище як напрям забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку	77
3.2. Фахова діяльність педагогічних працівників ЗДО як чинник якісної дошкільної освіти	93
3.3. Орієнтир на здобувачів дошкільної освіти як напрям забезпечення її якості	112
3.4. Управлінські процеси в ЗДО як фактор якісної дошкільної освіти	125
РОЗДІЛ IV. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	135
4.1. Методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану	135
4.2. Методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в контексті їх соціалізації	142
4.3. Методичні засади забезпечення освіти дітей з особливими освітніми потребами	146
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	154

ПЕРЕДМОВА

Категорія якості освіти є надзвичайно багатогранною і виступає предметом вивчення різних наук: філософії, педагогіки, психології, менеджменту освіти, теорії державного управління, соціології, економіки тощо. Окрім того, зміст якості освіти можна розкривати з позицій інтересів різних груп споживачів: дітей, батьків, педагогічних працівників, громади, держави. Відповідно, і поняття «якість освіти» має багато визначень, які розкривають його особливості залежно від того, який зміст вкладають дослідники у кожен із складових – якість та освіта.

Якість освіти як об'єкт управління та оцінювання може розглядатися як певне суспільне явище, як система складних об'єктів, як процес і як результат. У кожному разі якість освіти виражається через певний перелік показників / характеристик, які визначають якість загальнокультурних, професійних, комунікативних та інших знань, умінь і навичок, структура яких є динамічною, що визначається викликами часу, станом розвитку людства та суспільних відносин і, відповідно, цілями і завданнями, що ставляться людиною, суспільством і державою перед освітою.

Серед учених, які здійснили істотний внесок у етимологічний зміст інституту якості освіти й виокремили певні механізми та особливості її функціонування слід зазначити таких, як С. Шевченко, В. Луговий, С. Домбровська, В. Журавський, В. Остапчук, Н. Колісниченко, Н. Сидоренко та інші.

Теоретико-прикладні аспекти дослідження інституту якості освіти були об'єктом аналізу різних науковців. Наприклад, Л. Белова, В. Бульба, О. Поступна розглядали проблематику здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні в контексті здійснення експертного оцінювання.

Гносеологічні аспекти становлення досліджуваного інституту в рамках науково-дослідної роботи були розглянуті О. Білявською. Висвітленню особливостей проведення комунікативної політики закладів освіти, принципів

прозорості та відкритості інформації присвячено багато праць таких відомих вчених, як Н. Батечко, Н. Колісниченко, В. Луговий, Т. Лукіна, Н. Сидоренко та ін.

Проте все далі виникають нові проблеми, що вимагають удосконалених підходів до процесу створення процедур внутрішнього забезпечення якості дошкільної освіти. На сьогодні у науковій літературі не вистачає комплексного аналізу особливостей формування та вдосконалення механізму реалізації політики прозорості закладів дошкільної освіти в Україні з урахуванням специфіки стратегічних змін освітнього простору. Окрім того, питання методичного забезпечення запровадження внутрішньої системи оцінки якості освіти ще не отримали належного теоретико-прикладного обґрунтування та дослідження.

Також необхідним стає обґрунтування сутності, особливостей становлення, організаційно-методичних засад запровадження та стратегічних орієнтирів розвитку національної системи рейтингового оцінювання результатів діяльності закладів дошкільної освіти на основі міжнародного досвіду формування цілісної методології моніторингу освітньої діяльності як складової забезпечення якості у сфері дошкільної освіти.

Проблема оцінки якості професійної діяльності окремого педагога і педагогічного колективу в цілому в усі часи була однією з актуальних і в той же час важких проблем, що стосуються взаємин не тільки усередині самого професійно-педагогічного співтовариства, але і взаємодії освітньої системи з соціумом. Будучи по суті своїй соціальним інститутом, система освіти завжди знаходиться в центрі пильної уваги суспільства, яке хоче знати, наскільки ефективно остання реалізує надані їй соціальні функції. Власне ж педагогічній практиці властива особлива рефлексія, прагнення до критичної оцінки процесу і результатів освіти, спроба «приміряти» на себе кращі зразки освітньої практики.

Педагогічна діяльність відноситься до творчого виду діяльності, де можливі різні варіанти оцінки її результативності, ефективності та якості. Ця

обставина пояснює існування різних підходів до побудови моделей оцінювання, які відрізняються один від одного, і деколи вельми істотно, як за методологічною основою, так і за процедурами практичної реалізації.

Необхідність побудови системи оцінки якості діяльності закладу дошкільної освіти актуалізує питання про вимоги до діагностичних засобів, які використовуються у такій системі: методик, матеріалів, способів обробки і представлення результатів. Не дивлячись на значний спектр показників якості закладу, оцінку яких необхідно забезпечити, діагностичні засоби повинні мати низку загальних рис, які визначаються властивостями самого закладу дошкільної освіти.

Монографія складається з чотирьох розділів, що презентують освітянському загалу основні матеріали здійсненої фундаментального наукового дослідження вчених лабораторії дошкільної освіти і виховання (Центра раннього розвитку дитини та дошкільної освіти) Інститут проблем виховання НАПН України. У першому розділі «Теоретичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану» коротко викладено теоретичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку, схарактеризовано виклики воєнного стану щодо забезпечення доступності та якості освіти дітей раннього та дошкільного віку, запропоновано сучасну стратегію й тактику її забезпечення.

Другий розділ монографії – «Теоретико-методичне підґрунтя забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку» презентує зарубіжний досвід забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку, розкрито особливості забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану в Україні, описано основні джерела її забезпечення.

Третій розділ монографії – «Сучасні інноваційні напрями забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку» розкриває: особливості цифрового (розвивального) освітнього середовища закладу дошкільної освіти як напряму забезпечення якості освіти; особливості фахової діяльності

педагогічних працівників закладів дошкільної освіти як чинника якісної дошкільної освіти; орієнтир на здобувачів дошкільної освіти як напрям забезпечення її якості; управлінські процеси закладу дошкільної освіти як фактор якісної дошкільної освіти.

Четвертий розділ – «Забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану» розкриває методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану в контексті їх соціалізації; презентує методичні засади забезпечення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку як проблема сучасного педагогічного дискурсу

На сьогодні двома ключовими тенденціями, які визначають вигляд сучасного світу, є зростаюча увага до освіти в цілому й підвищений інтерес до проблем її якості. Заявлена необхідність переходу до економіки знань, інноваційного розвитку, та підвищення ролі набутої кожним членом суспільства освіти в цих процесах приводять до зростання відповідальності закладу дошкільної освіти за рівень якості освіти, яка надається. Поняття якості освіти в останні роки все міцніше вкорінюється у лексиці не лише освітян і вчених, а й політиків та державних управлінців, при цьому вона розглядається ними, перш за все, як основа конкурентоспроможності країни, її політичної та економічної незалежності.

Більшість науковців і практиків, які працюють у галузі освіти, вважають центральною проблемою реформування освіти саме підвищення її якості, а отже, на перший план виходить розуміння того, що таке якість освіти, чим вона визначається та від чого залежить, як її можна підвищити та які складнощі виникають у процесі її вимірювання.

Якість пронизує весь всесвіт і є одним із ключових факторів соціального устрою, а крім того має фундаментальне значення для розуміння людської сутності та людської діяльності.

У історичному аспекті визначення категорії «якість» здійснюється як з філософської, так і з економічної точок зору. Так, І. Соколова, розглядаючи поняття «якість освіти», виділяє як базове поняття «якість» [9], якому належить чільне місце в системі філософських категорій і яке має чимале світоглядне значення.

У філософському розумінні поняття «якість» ми виходимо з визначення якості як істотної ознаки, властивості, що відрізняє один предмет від іншого. Для розуміння сутності категорії «якість», формування її логічного змісту, розглянемо її генезис.

У багатовіковій історії розвитку людської думки можна виділити окремі віхи узагальненого розуміння якості, яке стало підставою для формування декількох підходів трактовки сутності цього поняття:

- *субстратний* – характерний для давніх культур, певною мірою тотожний поняттю «властивість» і такий, що зводиться до характеристики буття за допомогою основних космічних «стихій»: вогню, води, дерева, землі, повітря тощо;

- *предметний* – зумовлений розвитком виробничої діяльності, формуванням науково-технічних дисциплін, що забезпечило доступність нових технологій для усіх учасників ринку й обумовило необхідність порівняння характеристик вироблених товарів;

- *системний* – який стає суттєвим тоді, коли об'єктами наукового дослідження та практичної діяльності є системи, що порівнюються;

- *функціональний* – виражає прагнення визначати якість через кількісні показники, сукупність властивостей та характеристик;

- *інтегральний* – зорієнтований на синтетичне, цілісне охоплення всіх сторін, всіх проявів якості [2; 3;].

Наведені підходи до розуміння категорії “якість” деякою мірою вказують на його еволюцію. а також свідчать про те, що окремі з цих підходів є більш актуальними для суспільства в певні періоди його розвитку (табл. 1.1).

Еволюція розуміння поняття «якість»

Представники (підходи)	Формулювання сутності якості
Арістотель (субстратний)	«Якість» проявляє себе у стійкості речі, її відмінності від інших; станах та властивостях, що здатні змінюватися та переходити один в одного (гаряче – тепло – прохолодно – холодно) [7].
Демокріт, Г. Галілей, Дж. Локк, І. Кант (субстратний, системний)	Об'єктивні якості (тобто такі, які притаманні самим природним речам) та суб'єктивні якості (ті, що містяться лише у людському сприйнятті) вирізняв вже Демокріт, пізніше – Галілей, потім Локк, який вперше застосував терміни «первинні» та «вторинні» якості. І. Кант вважав локківські об'єктивні якості апріорними (ідеальними), а суб'єктивні апостеріорними (реальними) [13].
Г. Гегель (інтегральний)	У філософській системі Гегеля вихідними логічними моментами буття є якість, кількість та міра. Закон переходу кількісних змін у якісні розкриває внутрішній механізм розвитку. Якість, – вважає Гегель, – є внутрішня визначеність буття, таким чином, що це дає підстави визнавати, що дещо перестає бути тим, чим воно є, коли воно втрачає свою якість. Кількість є, навпроти, зовнішня до буття визначеність. Третя ступінь буття – міра – є єдністю перших двох, якісна кількість [7].
Ф. Кросбі (предметний)	Концепція нульових дефектів, яка полягає в тому, що за якість не сплачують. Гроші доводиться платити за відсутність чи недостатню якість, що має бути предметом контролю з боку організації та держави [13].
В. Шухарт, Дж. Джуран (предметний, функціональний)	Якість має два аспекти: об'єктивний – фізичні характеристики об'єкта та суб'єктивний – визначення людиною ступеня позитивності об'єкта, здатність до використання (відповідність призначенню). Якість – є ступінь задоволення споживача, тобто для створення якості виробник повинен дізнатися вимоги споживача і зробити свою продукцію такою, щоб вона відповідала цим вимогам [15].

Також ними було окреслено низку чинників впливу на якість освіти, як-от:

- вимоги сторін, які зацікавлені в діяльності закладу дошкільної освіти: держави, громади, батьків, дітей, педагогічних працівників;

- якість самої дошкільної галузі, яку треба оцінити;
- історичний період в розвитку дошкільної освіти тощо [15].

Отже, маючи значні та непов'язані між собою фактори впливу, не дивно, що поняття «якість» стосовно дошкільної освіти має різні інтерпретації.

Н. Батечко вивчає якість освіти як складну систему, яка поєднує організаційну структуру, методики, процеси і ресурси необхідні для функціонування системи освіти з метою її відповідності соціальним нормам та державним освітнім стандартам [6].

В Енциклопедії освіти подано таке визначення: «Якість – комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відносно до інтересів особи, суспільства і держави» [3].

Якість освіти деякі вчені розглядають у двох аспектах – вузькому та широкому. Скажімо, С. Щудло пропонує якість освіти розглядати саме так. У широкому значенні під якістю освіти мається на увазі збалансована відповідність освіти (як результат, процес та освітня система) багатоманітним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам).

У вузькому значенні під якістю освіти розуміється якість підготовки фахівця, яка визначається як збалансована відповідність підготовки фахівців (як результату і як процесу) різноманітним потребам (держави, суспільства, особи), цілям, вимогам, нормам (стандартам) [12]. А. Чемерис також наголошує, що «Якість освіти слід розуміти у широкому та у вузькому значенні. У широкому – якість освіти характеризується через якість системи у відповідності процесу, результату та самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти; у вузькому розумінні якість освіти стосується лише самої особистості» [12].

З точки зору управління підходить до тлумачення якості освіти М. Кісіль, вказуючи, що якість освіти – це низка системно-соціальних властивостей і характеристик, які визначають відповідність системи освіти прийнятим вимогам, соціальним нормам, державним освітнім стандартам. Систему якості

освіти автор подає як сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення управління якістю [4, с. 86].

На наш погляд, до даних визначень можна додати затребуваність ринком праці випускників певного закладу дошкільної освіти, а також збереження здоров'я здобувачів вищої освіти протягом навчання при прогнозуванні результатів педагогічного процесу в межах вікових та індивідуальних показників.

Окрім того «якість освіти» за своєю сутністю є системою відкритою, адже на її зміни суттєво впливають навіть незначні зміни зовнішнього середовища (від технічного прогресу до змін нормативних документів). При цьому слід враховувати низку внутрішніх факторів впливу на якість освіти (рис. 1.1).

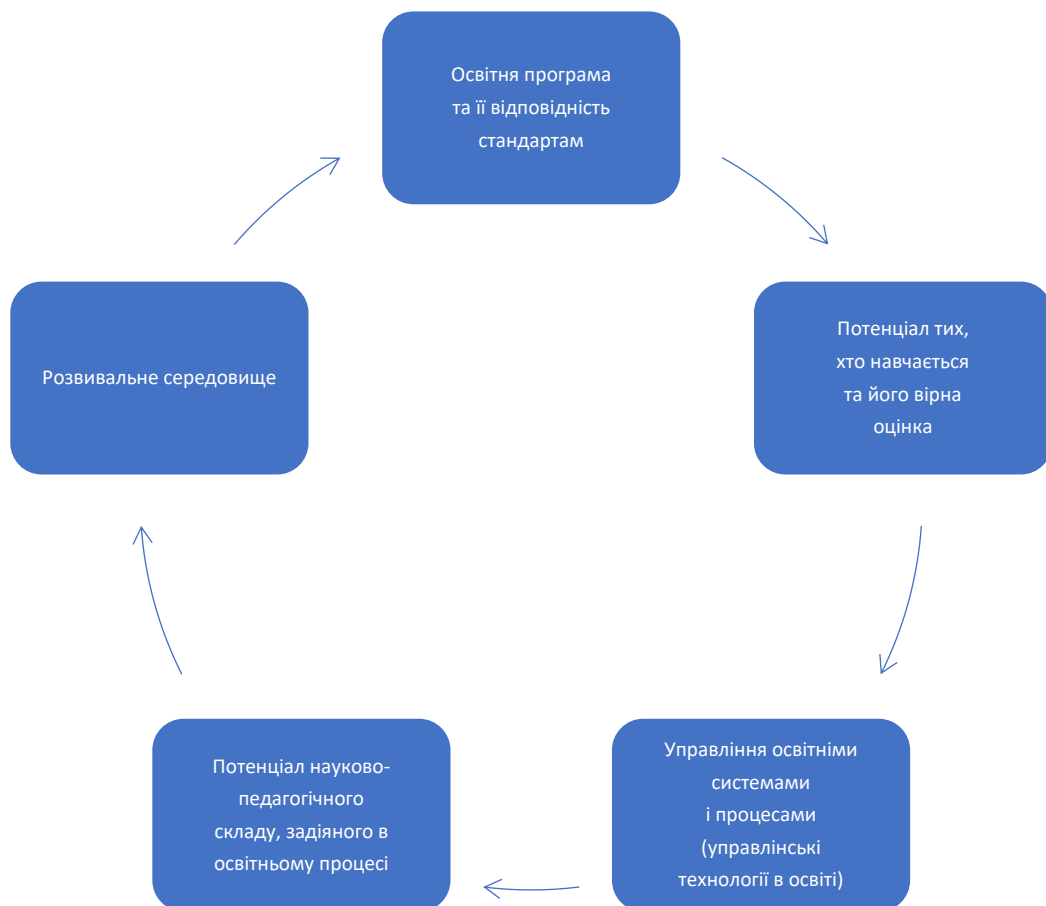

Рис. 1.1. Внутрішні фактори впливу на якість освіти [1; 3; 6].

Варто зауважити, що однією із помилок оцінювання якості освіти є оцінка результатів виключно за кількісними показниками. Звісно, таким чином оцінювати якість простіше, вона вимірювана та наочна. Складніше побачити всю систему факторів та відносин, що забезпечують якість. Системний та інтегральний підходи до визначення якості освіти дозволяють уникати цієї помилки. Така система моніторингу враховує те, що якість обумовлюється не лише її нормативними та технологічними факторами, а й психологічними та організаційними. Адже над якістю не можна працювати епізодично, у процесі організації освітнього процесу треба приділяти увагу всім його складовим – якості ресурсного забезпечення, освітніх програм, кваліфікації педагогічних працівників (вихователів) тощо. Іншими словами, якість має задаватись технологічно, організаційно, психологічно, оскільки вона є багатогранною категорією, а також враховувати ті об'єктивні здібності, які мають здобувачі дошкільної освіти, приходячи до закладу дошкільної освіти.

Таким чином, якість освіти – інтегральна характеристика системи освіти, що відображає ступінь відповідності ресурсного забезпечення, освітнього процесу, освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням, а оцінка якості освіти – визначення за допомогою діагностичних та оціночних процедур ступеня відповідності ресурсного забезпечення, організації освітнього процесу, освітніх результатів нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням.

Упродовж останніх років Україна впевнено рухається шляхом глибоких і структурних реформ, які спрямовані на підвищення добробуту та рівня життя громадян. В умовах цих трансформаційних процесів якість освіти відіграє важливу роль у процесі побудови європейського суспільства та економічного зростання України. Саме тому сучасна дошкільна освіта в Україні має відповідати світовим освітнім тенденціям, вимогам держави, і соціокультурним цінностям країни, бути спроможною задовольнити освітні потреби її громадян.

Система забезпечення якості у сфері дошкільної освіти формується відповідно до Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та

охоплює систему внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти, а також інструменти, процедури, заходи підвищення якості освіти (стандартизацію, ліцензування, громадську акредитацію, інституційний аудит, моніторинг якості освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, атестацію та сертифікацію педагогічних працівників, громадський нагляд–контроль).

Відповідно до сучасних наукових підходів, якість дошкільної освіти характеризують як багаторівневе і багатоаспектне поняття та визначають за сукупністю критеріїв: цілепокладання (оцінка мети і завдань на всіх рівнях здійснення освітньої діяльності); умови для ефективного розв'язання освітніх завдань (матеріально-технічне та кадрове забезпечення, рівень розвивального освітнього середовища, методичне забезпечення освітнього процесу); управління освітнім процесом, під час якого відбувається розвиток життєво необхідних навичок і базових особистісних якостей (оцінка механізмів та інструментів оптимальної організації надання освітніх послуг для задоволення потреб батьків, суспільства і держави); результат як рівень особистісних досягнень дитини тощо [9].

Серед вчених, які суттєво вплинули на дослідження проблеми підвищення якості освітнього процесу виділимо дослідження О. Баєр, Є. Березняк, А. Бондар, В. Бондар, Ю. Вергун, Р. Гурак, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверєва, Ю. Конаржевський, В. Кремень, Т. Лукіна, О. Ляшенко, С. Нерянова, Н. Омеляненко, В. Панасюк, В. Пікельна, М. Поташник, І. Романюк, Т. Шамовата, О. Швачова, Л. Шульга та ін. Дослідники наголошують, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави.

Більшість науковців і практиків, які працюють у галузі освіти, вважають проблему підвищення якості освіти центральною для реформування освіти в цілому. Головним сьогодні є усвідомлення цієї проблеми, розуміння, що таке якість освіти, чим вона визначається, від чого залежить, як її можна підвищити та чому з таким утрудненням просувається цей процес. Саме тому все більша кількість освітян усвідомлює, що ігнорування або пониження ролі будь-якого

елементу освітнього процесу або виду змісту освіти завдає величезної шкоди інтересам не лише окремої особистості, але і всього суспільства, прогрес якого прямо пов'язаний з якістю освіти.

Так, О. Ляшенко розглядає якість освіти як політичну, соціальну, управлінську, педагогічну категорії, наголошує, що уряди багатьох країн спрямовують державну освітню політику на поліпшення якості освіти, що підтверджується відповідними міжнародними дослідженнями [7].

Дослідник М. Тализін підкреслює, що якість освіти є багатогранною категорією, яка за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні та інші. Якість освіти розглядається в таких вимірах, як: суспільний ідеал освіченості людини; результат її навчальної діяльності; процес організації навчання і виховання; критерій функціонування освітньої системи [11].

Системне дослідження якості освіти, на думку Я. Яхніна, передбачає вивчення комплексу проблем, що охоплюють:

- а) з'ясування сутності базових понять якості освіти (її означення, структурні компоненти, властивості, критерії і норми тощо);
- б) визначення процедур і показників оцінювання якості освіти (як освітнього процесу, його результату, функціональної системи);
- в) проведення моніторингу та прийняття управлінських рішень з метою забезпечення встановлених норм якості освіти на всіх її рівнях [15].

Якісна освіта нині є однією з обов'язкових умов успішного існування будь-якої країни. Світове співтовариство визнало, що освіта, добробут і здоров'я людини – головні чинники рівня її життя, а якість освіти є пріоритетом у розвитку громадянського суспільства. Нові цивілізаційні виклики у багатьох країнах привели до справжнього освітнього буму, до хвилі глибоких реформ чи модернізації систем освіти, і Україна не є винятком. Припускаємо, що сучасні процеси реформування в освітній галузі пов'язані з діяльністю значної кількості впливових міжнародних організацій, серед яких Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів, Організація економічного

співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейська комісія тощо.

Одним із найважливіших для світової спільноти документів є програма «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.», ухвалена на саміті ООН у 2015 р. [8]. Цей документ визначає основні пріоритети людства, серед яких – доступ до освіти для всіх як запорука добробуту народів і націй. Урядом України затверджено національні завдання, а індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 р. відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [12]. У документі проголошено курс України на досягнення найвищих стандартів якості в освіті.

Аналіз літературних джерел свідчить, що стратегія якості освіти нині є підґрунтям в освітній політиці багатьох країн світу. Такий процес, започаткований наприкінці ХХ ст. (Велика Британія, Нідерланди, Польща, США, Угорщина, Скандинавські країни та ін.) триває й донині (Німеччина, Румунія, Франція, Чехія, країни СНД та ін.).

Міжнародною організацією зі стандартизації ІСО прийняте таке визначення якості: «Якість – сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені та передбачувані потреби».

Таким чином, проблема якості освіти виявляється у протиріччі між сучасними потребами виробництва, економіки і суспільства та системою освіти, що не завжди та не в усьому відповідає цим потребам. Іншими словами, якість освіти не дозволяє ставити та вирішувати ті цілі розвитку, які необхідні сучасному суспільству. Саме тому для вирішення цієї проблеми необхідне загальне усвідомлення важливості якісної освіти, установлення причин зниження якості або уповільнення її зростання, формування системи управління якістю в комплексі всіх її параметрів-спеціалізації функцій аналізу, планування та контролю, створення механізмів мотивування, диверсифікованості управлінської діяльності за критеріями якості.

Якісна дошкільна освіта визначається фахівцями як процес і результат удосконалення здібностей і поведінки зростаючої особистості, створення сприятливих умов для досягнення нею фізичної, психічної та соціальної зрілості, одержання можливості для індивідуального зростання, вияву творчих здібностей, актуалізації свого природного потенціалу [3].

Провідні вчені у галузі дитячої психології та дошкільної педагогіки (Н. Авдеева, М. Єлагіна, Л. Венгер, О. Запорожець, В. Котирло, В. Мухіна та ін.) до концептуальних характеристик якості вітчизняної дошкільної освіти віднесли такі положення: якість дошкільної освіти є національним пріоритетом; висока якість дошкільної освіти передбачає органічний зв'язок освіти і науки, педагогічної теорії і практики; модернізація системи дошкільної освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень вітчизняної і світової науки, культури та соціальної політики. Згідно з цим інноваційний розвиток дошкільної освіти пов'язується сьогодні з реалізацією принципу дитиноцентризму як відбиття нових тенденцій в динаміці сучасного світу, де саме розвиток особистості стає показником прогресу [14].

Якість дошкільної освіти розглядають як: надання можливості вибору для дитини «індивідуального освітнього маршруту» на основі різноманітності змісту, форм і методів роботи з дітьми; забезпечення соціального захисту дитини від некомпетентних педагогічних дій; гарантія досягнення кожною дитиною мінімально необхідного рівня підготовки для успішного навчання в початковій школі [5].

Якість дошкільної освіти – це збалансована відповідність усіх аспектів освіти певній меті, потребам, вимогам, нормам і стандартам; сукупність якостей і характеристик, реалізація яких в педагогічному процесі сприяє різнобічному розвитку дитини, збереженню її здоров'я, успішному переходу до наступного вікового періоду [9].

Поняття «якість дошкільної освіти» з позиції кожного суб'єкта освітнього процесу (держави, дітей, батьків, педагогів, керівників) трактується по-різному. Для держави – підтвердження соціальної та економічної доцільності вкладених

коштів (потреба суспільства в якісній освіті). Для дітей – це навчання в цікавій для них ігровій формі. Для батьків – це ефективне навчання, тобто навчання за програмами, що готують дітей до школи; конкретні результати освітньої роботи з їхньою дитиною. Для педагогів – це позитивна оцінка їхньої діяльності керівниками закладу, батьками; успішне виконання освітньої програми всіма дітьми; підтримка інтересу дітей до процесу будь-якої діяльності, успішний їхній розвиток; збереження та зміцнення здоров'я кожної дитини; забезпеченість педагогічного процесу всіма необхідними методичними рекомендаціями і системою планування. Для керівника – висока оцінка діяльності педагогів батьками і дітьми, підвищення престижу та іміджу дошкільного навчального закладу; раціональне використання часу дітей і педагога; успішність діяльності педагогів і дітей; повне засвоєння обраної освітньої програми та якісна підготовка дітей до школи [5, с. 71].

Отже, якість дошкільної освіти є системним поняттям, яке охоплює всі аспекти діяльності закладу дошкільної освіти і пов'язано з оцінкою здоров'я вихованців, їхнім інтелектуальним, моральним та естетичним розвитком [5, с. 73].

У сучасній теорії та практиці дошкільної освіти відсутні єдині параметри оцінки якості дошкільної освіти. Науковці вважають, що вона має бути полікритеріальною та характеризуватися через сукупність таких груп критеріїв: якість умов, якість освітнього процесу, якість результатів освіти (Крутій К., Янко О. та ін.)

Критеріями якості умов визначають необхідні якісні ресурси – освітні програми, кадровий потенціал, контингент дітей, матеріальні, фінансові та психологічні умови, які створені в закладах дошкільної освіти для забезпечення нормальної життєдіяльності кожної дитини, стабільного функціонування колективу.

При дотриманні цих критеріїв якості важливу роль відіграє якість освітнього процесу, що проявляється в співпраці педагогів, дітей та їхніх батьків у досягненні цілей у їхньому навчанні, вихованні та розвитку, у

плануванні та організації різних видів дитячої діяльності з урахуванням інтересів та потреб дітей; характеру взаємодії педагогів і дітей як партнерів у цій діяльності.

До критеріїв оцінки результатів дошкільної освіти, що засвідчують її якість, традиційно відносять: показники особистісного росту випускника закладу дошкільної освіти, серед яких виокремлюють: сформованість базових якостей особистості та обсяг засвоєної в межах освітньої програми навчальної інформації; вмотивованість поведінки; дотепність та допитливість, загальний рівень підготовленості до навчання в школі.

При цьому класики дошкільної освіти підкреслюють, що змістом освіти для дошкільнят повинна стати ампліфікація розвитку, тобто максимально повне проживання та розширення можливостей самого дошкільного дитинства. Ці критерії задано таким чином: розвиток пізнавальної активності; розвиток мислення; розвиток комунікативних здібностей; розвиток символічних здібностей (уяви та гри). При цьому результативність розвитку дитини дошкільного віку оцінюється за наявності таких ключових компетенцій як: соціальна, комунікативна, діяльнісна, здоров'язберігаюча, інформаційна (Критерії визначення якості освіти в ЗДО).

Отже, якість дошкільної освіти – це цілісна характеристика системи як першої ланки освіти з боку її відповідності потребам зростаючої особистості, сім'ї як споживачів соціальних послуг і держави як соціального замовника. Якість дошкільної освіти характеризується сукупністю властивостей та мірою корисності, які зумовлюють її здатність повно задовольняти особисті та суспільні потреби. Ознакою якості дошкільної освіти є якість її змісту. Кожен педагогічний колектив має спрямувати свої зусилля не лише на надання дітям знань, створення умов для оволодіння уміннями та навичками, а й на їх розвиток.

Головними критеріями оцінки ефективності дошкільної освіти є показники особистісного зростання дитини: чим адекватніше, ефективніше та

різноманітніше розв'язує дитина доступні вікові навчальні та життєві проблеми, тим вища оцінка роботи дошкільного закладу (О. Кононко).

Список використаних джерел:

1. Батечко Н. Г. Феномен якості вищої освіти в сучасному науковому дискурсі. Освітологічний дискурс. 2017. № 3–4. С. 1–16.
2. Впровадження локальних систем управління якістю в українських університетах : аналітичний звіт / за заг.ред. Т.В. Фінікова, В.І. Терещука; Міжнарод. благод. Фонд «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики». Київ : Таксон, 2018. 88 с.
3. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти. Вища освіта України. 2009. № 14. С. 82–87.
5. Крутій К. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі, 2006.
6. Лукіна Т. Якість освіти. Енциклопедія освіти / Академія наук України ; головн. ред. В. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С.1017–1018.
7. Ляшенко О. Якість освіти як чинник розвитку української школи. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2012. Вип. 4. С. 225-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_4_31
8. Програма «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
9. Системи якості в освіті / За заг. ред. Ю.П. Адлера. Київ, 2000. 56 с.
10. Соколова І.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями : монографія ; за ред. С.О. Сисоєвої. МОН України ; АПН України ; Ін-т пед.освіти і освіти дорослих. Маріуполь ; Донецьк : АРТ–ПРЕС, 2008. 400 с.
11. Тализін М. Проблеми якості освіти. Київ: Наукова думка, 2006. 112 с.
12. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
13. Чемерис А. О. Якість освіти як загальна тенденція європейської інтеграції. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7711/97/>.
14. Щудло С.А. Чинники суспільного та наукового зацікавлення якістю вищої освіти. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2012. Вип. 55. С. 158–164.
15. Яхнін Я. Сучасні підходи до якості освіти. Київ: Наук. думка, 2006. 143 с.

1.2. Виклики воєнного стану у контексті забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку

Введення воєнного стану на території України позначилося на усіх сферах суспільного життя. Перед дошкільною освітою, як і перед іншими

галузями освіти, постало чимало проблем та викликів. Багато закладів дошкільної освіти перестали працювати, інші відновили свою освітню діяльність лише частково, працюючи дистанційно, хтось приймає та розміщує тимчасово переміщених осіб на території закладу. Є й такі, що працюють у звичному режимі.

Основними викликами для системи дошкільної освіти в умовах воєнного стану є:

1. Масштабні руйнування та пошкодження закладів дошкільної освіти та необхідність розширення їх мережі відповідно до потреб.

2. Створення безпечного освітнього середовища та облаштування бомбосховищ / укриттів у закладах дошкільної освіти для всіх учасників освітнього процесу.

3. Ризики втрати кадрового потенціалу закладів дошкільної освіти, зумовлені масштабним переміщенням педагогічних кадрів в умовах війни, а також проблемою оплати праці педагогів цих закладів.

4. Проблема забезпечення доступності та якості дошкільної освіти.

Перед керівником закладу постає ряд проблем: організація безпечного освітнього процесу, робота з педагогічними кадрами в нових реаліях, забезпечення їхнього підвищення кваліфікації, методичної та інформаційної підтримки, робота із батьківською громадськістю. Головне питання – як організувати освітній процес з урахуванням воєнної ситуації у населеному пункті (очне, змішане, дистанційне).

Реалії сьогодення внесли значні корективи в освітній процес закладів дошкільної освіти, незмінним залишається лише те, що вони мають забезпечувати гарантоване право дитини на освіту.

У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій,

стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах [4].

У листі Міністерства освіти і науки України від 02.04.2022 № 1 / 3845-22 викладено актуальні питання щодо організаційних аспектів діяльності закладів дошкільної освіти та посилення на нормативні документи, якими потрібно керуватися в умовах дії воєнного стану [4].

Рішення щодо відновлення діяльності та режиму роботи закладів дошкільної освіти ухвалюють місцеві органи влади та військові адміністрації, які призначають комісії з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації освітнього процесу у новому навчальному році та створення безпечних умов для всіх його учасників. З цією метою Державною службою України з надзвичайних ситуацій розроблено рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту закладів освіти (лист ДСНС України від 14.06.2022 № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти»).

Облаштування внутрішнього простору приміщень укриттів має бути комфортним, містити все необхідне обладнання для організації освітнього процесу. Заклад може облаштувати в укриттях різні ігрові осередки (куточок творчості, читання тощо). Для ефективності і злагодженості дотримання «безпекових протоколів», які мають діяти під час виникнення надзвичайних ситуацій, важливо постійно відпрацьовувати правила поведінки під час повітряних тривог, евакуації. Злагоджені дії всіх учасників освітнього процесу вдосконалюють навички та покращують стресостійкість.

В умовах правового режиму воєнного стану більшість дітей дошкільного віку та їхні батьки мають доступ до освітнього процесу, який забезпечується через діючі вебсайти Міністерства освіти і науки України, місцевих управлінь освітою, закладів дошкільної освіти, а також через месенджери, електронну пошту тощо.

Незважаючи на важкий час та активні бойові дії майже на всій території України, Міністерство освіти і науки України й місцеві органи управління

освітою доклали максимум зусиль для забезпечення функціонування мережі дошкільних закладів та доступу до якісної дошкільної освіти кожній дитині відповідного віку. Усі батьки вихованців, враховуючи й внутрішньо переміщених осіб і дітей з особливими освітніми потребами, мали можливість долучитися до різних форм організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

В умовах воєнного стану важливо забезпечити продовження здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами за місцем їх тимчасового перебування, максимальне збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників, які навчали таких дітей, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг.

Відповідні рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України, надано листом Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 р. № 1 / 3710-22.

Під час дії в Україні воєнного стану батьки дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку, що потребують психолого-педагогічних і корекційно-розвивальних послуг (занять), можуть звернутися до найближчого інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) за місцем постійного (тимчасового) проживання дитини та отримати відповідні послуги.

З огляду на важливість продовження здобуття дошкільної освіти в умовах воєнного стану дітьми з особливими освітніми потребами за місцем їх тимчасового перебування, необхідно забезпечити максимальне збереження кадрового потенціалу педагогів, які працювали з такими дітьми, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг. Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 р. № 530 (далі – Порядок), на підставі заяви одного з батьків (інших законних представників) дитини з ООП та висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, отриманого від інклюзивно-

ресурсного центру (ІРЦ), керівник закладу дошкільної освіти утворює інклюзивну групу й організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого ІРЦ.

Питання кадрового забезпечення закладів дошкільної освіти та їх готовності до провадження освітнього процесу постійно вивчається органами управління у сфері освіти виконавчих комітетів міських рад міст обласного значення, міських, селищних, сільських рад. Нажаль, частина працівників з різних причин припинили трудові відносини із закладами освіти.

Освітній процес у закладах дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану організовується відповідно до вимог чинного законодавства й державного стандарту та з урахуванням безпекової ситуації в населеному пункті й рішення обласних, місцевих військово-цивільних адміністрацій. Діяльність у закладі дошкільної освіти здійснюється із використанням дистанційної, змішаної, очної та індивідуальної форм організації освітнього процесу.

Таким чином, робота закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану організовується залежно від конкретної ситуації та з урахуванням заходів і завдань, визначених військово-цивільною адміністрацією й засновниками. Найбільшим викликом для системи дошкільної освіти є значні матеріальні втрати.

Освітній процес у закладах дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану організовується відповідно до вимог чинного законодавства й Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту) та з урахуванням безпекової ситуації, з використанням очної, змішаної й дистанційної форм організації освітнього процесу.

Міністерством освіти і науки України надіслано Рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні, Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Зарахування дітей до ЗДО в умовах воєнного стану здійснюється відповідно до пунктів 8 і 9 Положення про заклад дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 р. № 305 (у редакції постанови КМУ від 27.01.2021 № 86).

Одним із викликів для системи дошкільної освіти в умовах воєнного стану є кадрове забезпечення закладу дошкільної освіти. Це питання постійно перебуває на контролі органів управління у сфері освіти виконавчих комітетів міських рад міст обласного значення, міських, селищних, сільських рад. Проводиться аналіз і прогнозування потреби на місцях у педагогічних працівниках для закладів, що забезпечують здобуття дошкільної освіти дітьми відповідного віку. Частина працівників із різних причин припинили трудові відносини із закладами освіти.

До підтримки освітньої діяльності закладу дошкільної освіти під час дії воєнного стану долучилися міжнародні партнери. Зокрема, ЮНІСЕФ за сприяння Міністерства освіти і науки України відкрито дитячий онлайн-садок НУМО з відеозаняттями для дітей віком від 3 до 6 років. З урахуванням нинішніх реалій було розроблено нову парціальну програму з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку та запроваджено серію вебінарів за участю авторів комплексних і парціальних програм для дітей раннього й дошкільного віку.

Нормативно-правова база на період дії воєнного стану:

1. Про оплату праці працівників закладів освіти під час призупинення навчання : лист Міністерства освіти і науки України від 06.03.2022 р. № 1/3370-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-oplatu-praci-pracivnikiv-zakladiv-osviti-pid-chas-prizupinennya-navchannya>.

2. Про перенесення атестації педагогічних працівників у 2022 році : лист Міністерства освіти і науки України від 15.03.2022 р. № 1/3454-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/04/03/List-1.3454-22-15.03.22.pdf>.

3. Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб : лист Міністерства освіти і науки України від 17.03.2022 р. № 1/3475-22. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zarahuvannya-do-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-ditej-iz-chisla-vnutrishno-peremishenih-osib>.

4. Лист Міністерства освіти і науки України від 19.03.2022 р. № 1/3556-22 [Щодо переходу на обслуговування до органів Казначейства за новою адресою закладів освіти, які вимушені змінити місце розташування]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/zakladam-osviti-ustanovam-yaki-vimusheni-zminiti-misce-roztashuvannya-u-zvyazku-provedennyam-v->

micyah-yih-roztashuvannya-bojovih-dij-abo-timchasovoyu-okupaciyeyu-teritoriyi-ukrayini-neobhidno-perejti-na-obslugovuvannya-.

5. Про здійснення публічних закупівель та обслуговування в органах Казначейства в умовах воєнного стану : лист Міністерства освіти і науки України від 22.03.2022 р. № 1/3593-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zdijsnennya-publichnikh-zakupivel-ta-obslugovuvannya-v-organah-kaznachejstva-v-umovah-voyennogo-stanu>.

6. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 р. № 1/3737-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>.

7. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 02.04.2022 № 1/3845-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (додатки до листа: «Щодо здійснення заходів захисту вихованців під час освітнього процесу в умовах воєнного стану та надзвичайної ситуації», «План дій вихователя закладу дошкільної освіти у випадку надзвичайної ситуації»).

8. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях : лист Міністерства освіти і науки України від 25.04.2022 р. № 1/4428-2. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-1_442822.

9. Про методичні рекомендації впровадження професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти: лист Міністерства освіти і науки України від 03.06.2022 р. № 1/6015-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-vprovadzheniya-profesijnogo-standartu-kerivnika-direktora-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.

10. Про методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку: лист Міністерства освіти і науки України від 08.06.2022 р. № 4/1196-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf>.

11. Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами: лист Міністерства освіти і науки України від 15.06.2022 р. № 1/6435-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS37172>.

12. Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період: лист Міністерства освіти і науки України від 22.06.2022 р. № 1/6894-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti-v-litnij-period>.

13. Щодо збереження мережі закладів дошкільної освіти та захисту прав їх працівників: лист Міністерства освіти і науки України від 22.06.2022 р. № 1/6887-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zberezhennya-merezhi-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-ta-zahistu-prav-yih-pracivnikiv>.

14. Звіт за результатами основного етапу польового дослідження оцінки якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за методикою ECERS-3: наказ Міністерства освіти і науки України від 07.07.2022 р. № 615. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/ecers-shkala-ocinyuvannya-seredovisha-rannogo-ditinstva>.

15. Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 27.07.2022 р. № 1/8504-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rekomendaciyi-mon-shodo-organizaciyi-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-202223-navchalnomu-roci>.

Корисні посилання для забезпечення якісного освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану:

1. Дитячий онлайн-садок НУМО відтепер у YOUTUBE KIDS. URL: <https://uied.org.ua/dytyachyj-onlajn-sadok-numo-vidteper-v-youtube-kids/>.
2. ЮНІСЕФ та МОН запустили онлайн-садок НУМО. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/yunisef-ta-mon-zapustili-dityachij-onlajn-sadok-numo>.
3. Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zarahuvannya-do-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-ditej-iz-chisla-vnutrishno-peremishenih-osib>.
4. Матеріали для педагогів та батьків «Сучасне дошкілля під крилами захисту». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/materiali-dlya-pedagogiv-i-batkiv-suchasne-doshkillya-pid-krilami-zahistu>.
5. Серія ігрових онлайн-зустрічей для дошкільнят від команди The LEGO Foundation. URL: <https://uied.org.ua/seriya-igrovih-onlajn-zustrichej-dlya-doshkilnyat-vid-komandy-the-lego-foundation/>.
6. Вебінар «Духовна та психологічна безпека дитини в умовах воєнного стану». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QOBYE72sxWc>.
7. Вебінар «Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку в умовах війни». URL: https://www.youtube.com/watch?v=a9wggKw_zy8.
8. V Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні технології в дошкільній освіті – 2022». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenciya-innovacijni-tehnologiyi-v-doshkilnij-osviti>.
9. Вихователі задля допомоги дітям. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vihovateli-dnipropetrovshini-obyednalisya-zadlya-dopomogi-vnutrishno-peremishenim-dityam>.
10. У МОН обговорили створення укриттів у дитячих садках і школах. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/u-mon-obgovorili-stvorennya-ukrittiv-u-dityachih-sadkah-i-shkolah>.
11. Літній настрій з LEGO Foundation. URL: <https://uied.org.ua/litnij-nastrij-z-lego-foundation/>.
12. Всеукраїнська інтернет-конференція «Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osvitnij-proces-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti-v-umovah-vijni-obgovoryat-na-vseukrayinskij-konferenciyi>.
13. Про Lego Foundation, турботу та підтримку найменших українців. URL: <https://uied.org.ua/pro-lego-foundation-turbotu-ta-pidtrymku-najmenshyh-ukrayincziv/>.

1.3. Сучасна стратегія й тактика забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України спричинила значні збитки соціально-економічному устрою України. Страшних руйнувань та пошкоджень завдано інфраструктурним об'єктам, будівлям суспільно-соціального призначення, серед яких досить багато закладів освіти.

Так, за оновленими оперативними даними, станом на 10 жовтня 2022 року зазнали пошкоджень 920 закладів дошкільної освіти. Зокрема 85 закладів зруйновано, 835 пошкоджено. На жаль, ця цифра постійно зростає. За висновком експертів ЮНІСЕФ російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн. українських дітей. Частина закладів опинилася на тимчасово окупованих територіях Донецької, Запорізької, Луганської, Харківської й Херсонської областей. Саме тому, робота ЗДО в умовах воєнного стану організовується залежно від конкретної ситуації та з урахуванням заходів і завдань, визначених військово-цивільною адміністрацією й засновником.

Проблемі підвищення якості освітнього процесу на державному та регіональному рівнях присвячені дослідження таких учених як: Д. Бодненко, С. Братченко, Л. Гриневич, О. Жильцов, В. Кремень, О. Локшина, В. Луговий, В. Лутай, М. Михальченко, В. Огнев'юк, С. Сисоєва, О. Савченко та ін.

Проблеми якості дошкільної освіти відображені у наукових працях Л. Артемової, Г. Беленької, І. Карабаєвої, Л. Козак, О. Кононко, О. Коваленко, К. Крутій, Н. Лисенко, Т. Лукіної, О. Половіної, Т. Піроженко, Н. Савінової, О. Янко та ін.

Реформування системи дошкільної освіти відповідно орієнтирів Концепції освіти дітей раннього і дошкільного віку передбачає запровадження сучасного освітньо-виховного середовища, що має відповідати сучасним тенденціям цифрового розвитку з метою успішної реалізації кожним здобувачем освіти свого потенціалу [2]. Потреба у цифровому освітньо-виховному середовищі загострюється унаслідок катаклізмів всеукраїнського і світового масштабів (війна в Україні 2022 р.), що зумовлює розробку нових підходів до організації і технологій реалізації якісної освіти дітей раннього і дошкільного віку за швидко змінюваних умов в глобалізованому суспільстві.

Проте, зараз ми живемо в нових реаліях – Україна перебуває в умовах запровадження воєнного стану, саме тому потребують розв'язання питання організації освітнього процесу з дітьми засобами цифрових технологій, які

разом з батьками вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій і стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах, не мають можливості відвідувати заклади дошкільної освіти. Саме це актуалізує проблему теоретичного обґрунтування закономірностей та принципів освіти і виховання дітей в ранньому і дошкільному віці з використанням потенціалу цифрового освітньо-виховного середовища закладу дошкільної освіти, розробки і ефективного застосування відповідного науково-методичного забезпечення (зокрема, й цифрових ресурсів) з метою підвищення якості освітнього процесу у єдності зусиль і в партнерській взаємодії дітей, педагогів і батьків.

Стратегія реалізації забезпечення якості освіти має бути спрямована на вивчення та оцінку якості освітньої діяльності і отримання інформації про реальний стан справ за кількома параметрами, кожен з яких розкриває роботу закладу дошкільної освіти глибше. Така інформація допоможе проаналізувати сильні і слабкі сторони роботи закладу дошкільної освіти, підкаже можливі шляхи підвищення якості освітньої діяльності, пройти цими шляхами – і отримати якісний результат.

Стратегія виокремлює основні напрямки, які підлягають оцінюванню; стандарти і критерії, за якими здійснюється само оцінювання діяльності.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 1480 від 30.11.2020 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти» *стратегія (політика) забезпечення якості освіти орієнтована на забезпечення:*

- відповідності результатів навчання дітей державним стандартам освіти;
- умов для безперервного професійного зростання педагогічних працівників, академічної доброчесності під час навчання та провадження творчої (наукової діяльності), їх академічної свободи.

Стратегія забезпечення якості дошкільної освіти базується на принципах:

- *принцип цілісності*, який полягає в єдності усіх видів освітніх впливів на дитину, їх підпорядкованості головній меті освітньої діяльності;

- *принцип відповідності державному стандарту дошкільної освіти*;

- *принцип розвитку*, що виходить з необхідності вдосконалення якості освітнього процесу відповідно до зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, аналізу даних та інформації про результативність освітньої діяльності;

- *принцип відкритості інформації* на всіх етапах забезпечення якості та прозорості процедур системи забезпечення якості освітньої діяльності.

Забезпечення якості освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів: функціонування системи формування у дітей компетентностей, передбачених державним стандартом; підвищення кваліфікації педагогічних працівників, посилення кадрового потенціалу закладу освіти; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу.

Система контролю за реалізацією процедур забезпечення якості освіти в закладі дошкільної освіти має включати: самооцінку ефективності діяльності із забезпечення якості освіти; моніторинг якості освіти.

Серед основних завдань моніторингу якості освіти в закладі дошкільної освіти вбачаємо:

- здійснення систематичного контролю за освітнім процесом;

- створення власної системи неперервного і тривалого спостереження, оцінювання стану освітнього процесу;

- аналіз чинників впливу на результативність освітнього процесу, підтримка високої мотивації навчання;

- створення оптимальних соціально-психологічних умов для саморозвитку та самореалізації дітей і педагогів;

- прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки й тенденцій розвитку освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

Моніторинг в закладі дошкільної освіти мають здійснювати: директор (керівник) закладу дошкільної освіти; органи самоврядування, які створюються педагогічними працівниками, батьками; громадськість.

Серед критеріїв моніторингу виокремлюємо: об'єктивність; систематичність; відповідність завдань змісту досліджуваного матеріалу; надійність (повторний контроль іншими суб'єктами); гуманізм (в умовах довіри, поваги до особистості).

Очікувані результати: отримання результатів стану освітнього процесу в закладі дошкільної освіти; покращення функцій управління освітнім процесом, накопичення даних для прийняття управлінських та тактичних рішень.

Показники опису та інструментів моніторингу якості освіти має стати:

- кадрове забезпечення освітньої діяльності – якісний і кількісний склад, професійний рівень педагогічного персоналу;
- контингент дітей, результати їх освіти; педагогічна діяльність;
- управління ЗДО; розвивальне освітнє середовище (цифрове);
- формування іміджу закладу дошкільної освіти.

Переконані, що тактикою забезпечення доступності та якості дошкільної освіти в умовах воєнного стану є створення відповідних умов, а саме:

1) *Цифрове освітнє середовище.* Зазначимо, що дитина від самого народження зростає в соціальному середовищі, що створює умови для її розвитку, освіти і виховання. Оточуючий дитину соціальний простір з його макро- і мікросередовищами складають зону її безпосередньої активності, найближчого розвитку та діяльності, завдяки чому дитина включається в культурні зв'язки суспільства. Саме у соціальному середовищі дитина пізнає природний, предметно-речовий світ, вибудовує комунікацію з людьми, присвоює суспільно-культурні цінності. Частиною соціокультурного простору є освітнє середовище, з складовими і елементами, навчальним матеріалом якого взаємодіють суб'єкти освітнього процесу – діти, педагоги і батьки.

Цифровий простір володіє потужним освітньо-виховним потенціалом, що відповідає потребам і запитам сучасної дитини у яскравих зовнішніх

враженнях, спілкуванні й грі та дозволяє швидко накопичувати аудіовізуальну інформацію у необмеженому обсязі і долучатися до пізнання культурного різноманіття світу – це сприяє пришвидшенню соціального розвитку дитини-дошкільника.

З огляду на це слід вбачати у цифровій формі соціалізації дитини користь і використовувати дану перспективу у освіті і вихованні дитини – з метою розкриття її здібностей. Створення єдиного цифрового середовища закладу дошкільної освіти слугуватиме об'єднанню суб'єктів освітньої діяльності у забезпеченні єдиного простору для комунікації та обміну інформацією, розміщення необхідного якісного цифрового освітнього контенту та легкого доступу до навчального матеріалу для забезпечення здобуття освіти дітьми зазначеного віку, їх розвитку і вихованню.

2) *Орієнтир на здобувачів дошкільної освіти* – забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку, набуття ними життєвого соціального досвіду. Нагадаємо, орієнтиром якості результатів дошкільної освіти України є Базовий компонент дошкільної освіти як її державний стандарт [1]. Всі заклади дошкільної освіти (як державної так й приватної форми власності) мають дотримуватися вимог до рівня розвитку та вихованості дитини дошкільного віку, визначених цим стандартом.

З огляду на те, що зміст державного стандарту дошкільної освіти орієнтований на оцінку остаточного результату дошкільної освіти – відстеження динаміки особистісних досягнень старших дошкільників – є невідкладна потреба в розробленні нормативно-правових і науково-методичних засад моніторингу якості роботи груп раннього та дошкільного віку (молодший і середній дошкільний вік).

3) *Фахова діяльність педагогічних працівників закладу освіти.* Нова генерація педагогів дошкільної освіти має бути готовою до побудови освітнього простору в закладі дошкільної освіти, суголосного з цінностями гуманістичної філософії, психології та педагогіки. Це передбачає не лише сформованість гуманістичних цінностей у майбутніх педагогів, їхньої

особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а й практичну вмільість створювати відповідне освітнє середовище, будувати взаємини з вихованцями на засадах партнерства, здатність до розуміння себе та іншого, конкретної ситуації буття.

Відповідно посилюється необхідність запровадження науково-методичного супроводу педагогів закладів дошкільної освіти щодо роботи з дітьми раннього і дошкільного віку з використанням цифрових ресурсів, а також з батьками дітей у напрямі їх відповідного контролю, попередження і захисту від небажаної для дитини цифрової інформації, вибудовуванні стратегії розвитку і виховання дитини з використанням можливостей цифрового середовища, вибору його контенту за принципами доцільності, розвитку, інтегрованості – на користь дитини.

Важливим є просвітницька і педагогічна робота педагогів з батьками з метою підвищення рівня їх компетентності, зокрема у доборі й використанні електронних дидактичних матеріалів в умовах родинного виховання.

Відповідно перспективними напрямками у забезпеченні освіти, розвитку і виховання дітей засобами цифрового середовища є колаборація педагогів і батьків дітей раннього і дошкільного віку – з усвідомленням їх обопільної відповідальності за захист і здоров'я дітей у цифровому просторі, безпечне занурення дітей у цифровий простір, надання їм основ цифрової грамотності.

4) *Управлінські процеси.* Заклади дошкільної освіти зацікавлені у співпраці з громадськими організаціями, науковими установами згідно з політикою прозорості та інформаційної відкритості, які зможуть надати допомогу у відновленні й організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, у т. ч. для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб та з особливими освітніми потребами, із урахуванням фактору місця їх знаходження та спроможності закладу щодо надання освітніх послуг в умовах дії воєнного стану; створенні безпечного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти для всіх учасників освітнього процесу (облаштування укриттів). Спільними

зусиллями можна здійснити відбудову зруйнованих і ремонт пошкоджених закладів дошкільної освіти.

Таким чином, забезпечення якості дошкільної освіти – важливий чинник розвитку української освіти в цілому, який дозволить реалізувати її нові цінності, забезпечить гуманістичну спрямованість, створює передумови для розгортання творчих можливостей педагогічного колективу закладу дошкільної освіти. Дослідження триває, у подальших публікаціях буде висвітлено методичні засади створення системи забезпечення якості освіти в ЗДО.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Т.О. Піроженко. 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: «ФОП Ференець В.Б.», 2020. 44 с.

РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Зарубіжний науково-педагогічний досвід забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку

XXI століття ЮНЕСКО оголосило століттям освіти. Це означає, що міжнародне співтовариство визнало освіту як домінанту розв'язання глобальних проблем людства і формування духовних підвалин нової цивілізації. ООН визнала рівень та якість освіти показниками розвитку людського потенціалу, що забезпечує соціально-економічний прогрес суспільства загалом. Нагальним питанням в умовах сьогодення для більшості країн світу постала необхідність переходу від усталеної адаптаційної освітньої моделі до моделі інноваційної, спрямованої на розвиток здібностей людини, її інноваційного мислення, здатності до сприймання мінливих умов сучасного світу [1, с. 15].

Одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики в Україні є розвиток дошкільної освіти, що передбачає підвищення вимог до рівня організації роботи закладів дошкільної освіти та якості дошкільної освіти зокрема. Однією з головних освітніх парадигм визначено особистісно орієнтовану, оскільки основний напрям її реалізації – створення оптимальних умов для розвитку і саморозвитку особистості, розкриття в освітньому процесі її інтелектуально-особистісного потенціалу, гуманізація цілей, орієнтація на особистість як найвищу цінність, набуття життєво важливих освітніх компетенцій, соціалізації, входження до європейського та світового освітніх просторів. Отже, категорія якості освіти у сучасних умовах, підкреслює В. Огнев'юк, є інтегральною характеристикою системи освіти, яка відображає ступінь відповідності реальних освітніх результатів, що досягаються, нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням [1, с. 67].

Побудова дошкільної освіти в сучасному життєвому контексті, модернізація всіх її складників – цілей, принципів, завдань, змісту, форм, методів виховання і навчання – перетворюється на першочергову потребу, зазначає О. Кононко. Якісна дошкільна освіта кваліфікується фахівцями як процес і результат удосконалення здібностей і поведінки зростаючої особистості, створення сприятливих умов для досягнення нею фізичної, психічної та соціальної зрілості, одержання можливості для індивідуального зростання, вияву творчих здібностей, актуалізації свого природного потенціалу [2].

Дослідженню європейського досвіду дошкільної освіти присвячені праці В. Зебзеєвої, С. Дудко, Л. Козак, Т. Кристопчук, Л. Литвин, Т. Поніманської, С. Сисоєвої та ін. Проблеми професійної підготовки фахівців дошкільної освіти в країнах Східної та Західної Європи досліджують Н. Карпенко, Н. Мельник, М. Олійник та ін.

Проаналізуємо основні дифеніції у зарубіжній літературі. Так, якість – наявність суттєвих ознак, властивостей, особливостей, котрі відрізняють один предмет чи явище від інших [3]. Окрім того, якість розглядається як філософське поняття з термінології гуманітарних наук. В Арістотелівській логіці якість – одна з 10 категорій, на які поділяються всі речі реальності [4].

Якість дошкільної освіти – цілісна характеристика системи як першої ланки освіти з боку її відповідності потребам зростаючої особистості, сім'ї як споживачів соціальних послуг і держави як соціального замовника; характеризується сукупністю властивостей та мірою корисності, які зумовлюють її здатність повно задовольняти особисті та суспільні потреби. Ідеальною моделлю сучасної дошкільної освіти є висока за якісно-кількісними показниками, теоретико-методологічними засадами, організаційно-методичними умовами, результатами навчально-виховної діяльності [2].

Якість дошкільної освіти розглядають як надання можливості вибору для дитини «індивідуального освітнього маршруту» на основі різноманітності змісту, форм і методів роботи з дітьми; забезпечення соціального захисту

дитини від некомпетентних педагогічних дій; гарантія досягнення кожною дитиною мінімально необхідного рівня підготовки для успішного навчання в початковій школі [5, с. 293]; збалансовану відповідність усіх аспектів освіти певній меті, потребам, вимогам, нормам і стандартам; сукупність якостей і характеристик, реалізація яких у педагогічному процесі сприяє різнобічному розвитку дитини, збереженню її здоров'я, успішному переходу до наступного вікового періоду [6, с. 117].

На думку Л. Козак, поняття «якість дошкільної освіти» з позиції кожного суб'єкта освітнього процесу (держави, дітей, батьків, педагогів, керівників) трактується по-різному [7, с. 201]. К. Крутій підкреслює, що якість дошкільної освіти є системним поняттям, яке охоплює всі аспекти діяльності закладу дошкільної освіти і пов'язане з оцінкою здоров'я вихованців, їхнім інтелектуальним, моральним та естетичним розвитком [8, с. 73].

Слід зазначити, що у сучасній теорії та практиці дошкільної освіти відсутні єдині параметри оцінки якості дошкільної освіти. Науковці К. Крутій, О. Янко та ін. вважають, що вона має бути полікритеріальною та характеризуватися через сукупність таких груп критеріїв, як: якість умов, якість освітнього процесу, якість результатів освіти [8; 9].

В основу визначення якості дошкільної освіти, зазначає О. Кононко, покладено моніторинг [2]. Під моніторингом розуміють постійний контроль за будь-яким процесом з метою виявити, чи відповідає він бажаному результату або початковим прогнозам [10]. Моніторинг – постійне спостереження за процесом, явищем з метою виявити його відповідність певним нормам, прогнозам, бажаному результату тощо [11].

Моніторинг якості дошкільної освіти передбачає усвідомлення експертами категорії «норма» як однієї з найважливіших для процедури контролю та оцінки параметрів розвитку дошкільника й ефективності діяльності педагога.

Здійснюючи моніторинг якості дошкільної освіти, заклад дошкільної освіти можна розглядати як простір реалізації певного освітнього проєкту.

С. Братченко підкреслює, що процес його вивчення не може зводитися лише до оцінки, оскільки ця функція не основна, а одна з багатьох у багатосторонній експертизі освітньої діяльності закладу. Повноцінна експертиза не може задовольнитися аналізом кінцевих результатів, вона має орієнтуватися на дошкільну освіту як процес, спрямований на розширення можливостей зростаючої особистості, її саморозвиток. Критерії благополуччя і розвитку дитини як особистості мають стати вихідною точкою в аналізі будь-якої педагогічної системи. Сенс такого аналізу полягає у виявленні реального впливу такої педагогічної практики на особистісне зростання дитини, на визначення того, якою «особистісною ціною» досягаються ті чи інші результати [2].

Поняття «моніторинг» з'явилося у процесі вивчення впливу господарчої діяльності людини на навколишнє природне середовище. За міжнародним стандартом (СТ ІСО 4225-80) моніторинг – це багаторазове вимірювання для спостереження за змінами будь-якого параметра в певному інтервалі часу; система довготривалих спостережень, оцінювання, контролювання і прогнозування стану і зміни об'єктів. Цей термін було запропоновано (1972 р.) на противагу (або доповнення) до терміна «контроль». Крім спостережень і отримання інформації, моніторинг передбачає і елементи активних дій, таких як оцінювання, прогнозування, розроблення природоохоронних рекомендацій [13].

Окрім того, загальновідомо, що з квітня 2008 р. Україна стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR). І як інші члени цієї організації впроваджує педагогічний моніторинг у практику роботи всіх освітніх закладів.

Аналіз довідникових джерел і наукових педагогічних розвідок дає змогу констатувати, що надійним інструментом, який дозволяє визначити, виміряти якість освіти, є моніторинг як цілісна система досліджень.

Зазначимо, що питання якості дошкільної освіти та її моніторингу знайшло відображення у Національній доктрині розвитку освіти, Концепції

освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020 р.), Постановах Кабінету Міністрів України, низці наказів Міністерство освіти і науки України, методичних рекомендаціях тощо. Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, і те, що держава постійно здійснює моніторинг якості освіти, забезпечує його прозорість, сприяє розвитку громадського контролю. У зазначеному документі визначені також основні шляхи моніторингу. Проблема моніторингу знайшла своє висвітлення в низці наказів Міністерства освіти і науки України. Зокрема, Постанові КМ України «Про внесення змін до Порядку проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (2016) [14], Наказі МОН України «Про затвердження порядку проведення моніторингу якості освіти» (2020) [15]. Окрім того, у Положенні про дошкільний навчальний заклад (2003) зазначено, що у переліку основних обов'язків медичних працівників дошкільного закладу на першому місці стоїть моніторинг стану здоров'я, фізичного та нервово-психічного розвитку дітей [16].

Пильна увага питанню якості дошкільної освіти була приділена на слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему «Стан і проблеми законодавчого забезпечення розвитку дошкільної освіти в Україні» (2020). Зокрема, у Рекомендаціях слухань у п. 5 було визначено таке: «Створення системи забезпечення якості дошкільної освіти. З цією метою необхідно: розбудувати ефективну систему зовнішнього забезпечення якості дошкільної освіти; здійснювати організаційно-методичну підтримку закладів дошкільної освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності, що забезпечують здобуття дошкільної освіти, щодо створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти; запровадити систему моніторингу та оцінку якості дошкільної освіти; сформулювати Порядок інституційного аудиту закладів дошкільної освіти, у тому числі критеріїв та індикаторів оцінювання якості освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти; розробити професійний

стандарт вихователя закладу дошкільної освіти та стандарт вищої освіти зі спеціальності «Дошкільна освіта» [17].

Якісна та доступна дошкільна освіта – один з основних пріоритетів Міністерства освіти і науки України. До ознак якості дошкільної освіти Міністерство освіти і науки України відносить: доступність, умотивованого та компетентного педагогічного працівника, безпечне та розвивальне освітнє середовище, зміст дошкільної освіти, управлінську систему, сталу систему моніторингу якості дошкільної освіти [18].

Вагоме місце питанню якості дошкільної освіти відведене у «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020), в ній виокремлена якість освіти для дітей раннього та дошкільного віку як шлях до сталого розвитку якісного людського капіталу України; одним з пріоритетів є гарантування рівного доступу до якісної освіти всіх дітей раннього та дошкільного віку; розкрито поняття поліфункціональності поняття якості, що має три виміри: якість дошкільної освіти, якість освітнього процесу та якість результату дошкільної освіти. Це свідчить про пильну увагу з боку держави до проблеми якості освіти загалом та дошкільної зокрема.

Питання якості дошкільної освіти та її вимірювання висвітлено у низці наукових досліджень та публікацій. Зокрема, В. Огнев'юк до основних тенденцій розвитку сучасної освіти, окрім низки інших, відносить запровадження механізмів вимірювання якості освіти та моніторингу її стану. Під системою моніторингу якості освіти розуміється система збору, оброблення, аналізу, зберігання і поширення інформації про освітню систему та її окремі елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління якістю освіти, дає змогу діагностувати стан системи освіти в будь-який момент часу і забезпечити можливість прогнозування її розвитку. Проведення моніторингу зорієнтоване на основні аспекти якості освіти: якість результату; якість умов (програмно-методичні, матеріально-технічні, кадрові, інформаційно-технічні, організаційні та ін.); якість процесів [1, с. 62–67].

Дослідниця Г. Беленька розкриває питання залежності якості дошкільної освіти від якості підготовки майбутніх педагогів у ЗВО, запитів соціуму та освітнього середовища [19, с. 1–4], О. Кононко зазначає, що провідні фахівці у галузі дитячої психології та дошкільної педагогіки (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Котирло, В. Мухіна та ін.) до концептуальних положень якості національної дошкільної освіти віднесли такі: якість дошкільної освіти є національним пріоритетом; висока якість дошкільної освіти передбачає органічний зв'язок освіти і науки, педагогічної теорії та практики; модернізація системи дошкільної освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень вітчизняної і світової науки, культури та соціальної політики.

Систематичне відслідковування результатів діяльності, її корекція – сутність моніторингу, тобто моніторинг є одним з методів контролю. Проте моніторинг – контроль не результату, а процесу діяльності задля виявлення тенденцій динаміки її розвитку. Характер діяльності визначає і специфіку, і зміст моніторингу, наприклад: медичний, господарський, педагогічний, психолого-педагогічний та ін.

У науці управління моніторинг визначається як «універсальний тип мислєдїяльності, який вимагає і особливих знань, і специфічних навичок, і професіоналізму». Але перш за все він вимагає культури збирання інформації. Тому моніторинг часто називають «специфічною інформаційною технологією».

Для системи дошкільної освіти надзвичайно цікавою, на нашу думку, є дефініція «психолого-педагогічний моніторинг». Дослідниками поняття психолого-педагогічного моніторингу тлумачиться по-різному: як інновація, як діалог проекту з плінними процесами, як збирання та узагальнення інформації, як метод оптимізації контролю.

Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення, запропоноване К. Крутїй. Психолого-педагогічний моніторинг – складний процес відслідковування педагогічного впливу та середовища дошкільного закладу на здоров'я, фізичний і психічний розвиток дитини. Моніторинг можна охарактеризувати як

шлях до точності в оцінці діяльності. Та для цього необхідний науковий підхід до опрацювання самої методики моніторингу.

Вибір критеріїв та засобів оцінювання – найважливіших її елементів багато у чому залежить від ступеня професіоналізму персоналу та організаційної культури дошкільного закладу. Зміст методики має визначатись об'єктами моніторингу [20]. У закладі дошкільної освіти ними можуть бути: нервово-психічний і фізичний розвиток дітей; психоемоційний стан; адаптація малюків до умов дошкільного закладу; розвиток особистості дитини; діяльність дітей та їх розвиток у ній; вплив середовища дошкільного закладу на розвиток дитини та її психічне благополуччя; фізкультурно-оздоровча діяльність та її вплив на розвиток фізичних якостей та фізичної підготовленості дітей; розвиток інноваційних процесів та їх вплив на підвищення загальної якості роботи дошкільного закладу за основними напрямками його діяльності; педагогічна діяльність вихователів та їх професійно-особистісний розвиток тощо.

Об'єктом моніторингу може бути і функціонування управлінського апарату та методичний супровід закладу дошкільної освіти у соціальній та освітній ситуації, що змінюється.

Ефективне управління якістю дошкільної освіти в сучасних закладах дошкільної освіти можливе за умови його якісного методичного супроводу. Методичний супровід у закладі дошкільної освіти здійснює вихователь-методист та директор закладу. Одним із завдань методичного супроводу є здійснення внутрішнього моніторингу якості освіти з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в закладі, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності в межах державних вимог до змісту, рівня обсягу дошкільної освіти (базового компонента дошкільної освіти) її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напряму і причин відхилень від цілей [21].

Особливу роль відіграє діяльність методичних кабінетів, що є центром перспективного досвіду, осередком психолого-педагогічної літератури,

інноваційних педагогічних технологій у галузі дошкільної освіти. О. Низьковська пропонує методичні кабінети закладів дошкільної освіти трансформувати зі сховищ методичної літератури і численних методичних, дидактичних матеріалів на лабораторії педагогічної майстерності і школи перспективного досвіду, консультативні пункти для педагогів та батьків. Підвищення якості дошкільної освіти забезпечує методичний супровід освітнього процесу в закладі дошкільної освіти на районному, міському, обласному рівнях. Кожна з цих ланок реалізує державну освітню політику, основним її вектором є забезпечення якісної дошкільної освіти відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики, враховуючи ситуацію розвитку конкретного регіону та особливостей функціонування кожного дошкільного закладу [22].

Якість дошкільної освіти забезпечується не лише засобами постійного контролю та аналізу роботи, а перш за все систематичним вивченням стану освітнього процесу, рівня професійної компетентності педагогів, динаміки змін у розвитку здобувачів дошкільної освіти; наданням консультацій та допомоги педагогам з питань планування освітнього процесу з дітьми, організації співпраці з батьками вихованців, моделювання змісту, форм та методів освітнього процесу; вивчення, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду; створення сприятливого психологічного клімату у педагогічному колективі; добір та опрацювання методичної, наукової літератури та надання рекомендацій щодо її використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти тощо.

Як зазначає В. Огнев'юк, глобалізація освіти веде до її певної інтернаціоналізації, тобто визначення змісту знань, які належить передавати, стандартизації знань, формування спорідненої системи цінностей тощо. Інтеграція української освіти до світового освітнього простору передбачає збереження національно-культурної самобутності української нації, її співжиття з іншими народами й національностями, діалог культур та їх взаємозбагачення [1].

Якість дошкільної освіти є актуальним питанням як у світлі чинних реформ освіти України, так і в міжнародному контексті. Воно охоплює не лише безпосередні цільові групи – педагогів, батьків, представників місцевих спільнот, науковців, а й європейські та міжнародні організації.

Л. Козак обґрунтовує доцільність вивчення європейського досвіду для вирішення сучасних проблем дошкільної освіти в Україні. Проаналізовано досвід організації дошкільної освіти у Франції, Великобританії, Німеччині. Встановлено, що спільним для дошкільних закладів європейських країн є особлива увага до створення розвивального середовища та організація різних видів діяльності, що сприяють загальному розвитку дитини і підготовці її до навчання в школі [7].

Європейською комісією в рамках міжнародного проєкту «Міжнародні критерії якості дошкільних освітніх програм» (2019) було визначено основні критерії якості освіти:

- *якість структури* (акредитація програм та ліцензування, санітарно-гігієнічні норми, рівність доступу до якісної дошкільної освіти, співвідношення кількості персоналу до кількості дітей у закладі тощо);

- *якість процесу* (інтегрований підхід в освітньому процесі, методики в роботі з дітьми, використання ігрових форм навчання в освітніх програмах, співпраця з батьками, взаємодія педагогів з дітьми, міжособистісне спілкування дітей тощо);

- *якість результатів* (розвиток емоційної, когнітивної, фізичної, соціальної сфери, підготовка до подальшої освіти та життя).

Наявність якісної, доступної дошкільної освіти та догляду за дітьми дошкільного віку продовжує залишатися важливим пріоритетом для країн ЄС.

Робоча група, до складу якої входили експерти, висунуті країнами-членами ЄС та організаціями стейкхолдерів, виокремила п'ять параметрів виміру якості дошкільної освіти [23]. Розглянемо їх детальніше.

Доступ – доступна дошкільна освіта для всіх верств населення; єдині підходи до організації дошкільної ланки; залучення громадських об'єднань до

дошкільної справи; повага до цінностей, переконань та культури батьків щодо виховання їхніх дітей.

Робочу силу експерти визначили як одну з ключових позицій. З дітьми має працювати висококваліфікований персонал, що постійно навчається, самовдосконалюється, прагне до професійного розвитку. Педагоги дошкільної ланки, помічники, вихователі, сімейні гувернери мають визначати спільні підходи до освітніх програм та особливостей навчання і розвитку дітей. Особливого значення експерти надають умовам праці (робочий час, співвідношення кількості дітей та педагогів, достойний рівень оплати праці), що заохочують працівників дошкільної сфери, знизять постійну плінність кадрів. Професійне керівництво має створювати можливості для «спостереження, роздумів, планування, роботи в команді, співпраці з батьками» [23], що підтверджує важливість методичного супроводу у наданні якісної дошкільної освіти.

Освітня програма повинна встановлювати загальні цілі, цінності та підходи, що відображають очікування суспільства, спрямованість на заохочення розвитку дітей до їх повного потенціалу, сприятиме формуванню життєво необхідних компетентностей. Освітній процес має здійснюватись в ігровій діяльності, враховуючи інтереси та потреби дітей, поєднувати збалансоване навчання та виховні впливи. Освітня програма має базуватися на співпраці з дітьми, їхніми батьками та педагогічними працівниками, передбачати використання кращих класичних методик та інноваційних підходів до освітнього процесу.

Оцінка та моніторинг дають змогу генерувати відповідну інформацію та відгуки на відповідному місцевому, регіональному чи національному рівнях. Ця інформація повинна підтримувати відкритий обмін досвідом, узгоджене планування, аналіз якості на всіх рівнях у системі дошкільної освіти. До процесу моніторингу мають бути залучені всі групи стейкхолдерів дошкільної освіти. Насамперед мають бути задоволені потреби та інтереси дитини.

Управління та фінансування – зацікавлені сторони в системі дошкільної освіти, які повинні мати чітке та спільне розуміння своєї ролі та відповідальності. Законодавство, дошкільні заклади, батьки та громадські організації мають розуміти важливість спільної роботи, яка даватиме якісні результати для дітей, сімей та місцевих громад.

Означена проблема активно вивчалась фахівцями країн Європейського союзу (далі ЄС) в останнє десятиліття; розробки пришвидчились в період 2018-2021 рр. Створені міжнародними інституціями документи міжнародного рівня задають орієнтири у розробці параметрів якості і моніторингу ДО кожною з європейських країн. Серед них: звіт Робочої групи з питань розроблення показників «Європейської системи якості дошкільної освіти та догляду за дітьми» (2014); звіт Європейської Комісії «Вимоги щодо компетенції у системі освіти та виховання дітей молодшого віку» (2011, 2014, 2016); «Системний підхід до якості послуг для дітей молодшого віку від 3 до 10 років.

Документальне дослідження» (2018). Так, у документі «Критерії якості дошкільної освіти»: звіт за результатами дослідження в межах міжнародного проекту «Міжнародні критерії якості дошкільних освітніх програм» (2018) виокремлено такі параметри оцінювання якості дошкільної освіти, як якість освітньої структури, якість освітнього процесу і якість освітніх результатів.

Як зазначено у Європейському стовпі соціальних прав, кожна дитина в ЄС має право на доступну та якісну освіту та догляд. Відповідно у 2019 р. Радою ЄС прийнято Рекомендацію щодо високоякісної дошкільної освіти та догляду за дітьми; її структура якості налічує п'ять компонентів: доступність, педагогічні кадри, освітні програми, моніторинг та оцінювання, управління і фінансування. З метою ознайомлення практиків із інструментарієм і методикою оцінювання фахівцями Робочої групи надаються рекомендації щодо цього [7].

Зреалізувати внутрішню систему забезпечення якості освіти дітей раннього і дошкільного віку покликані шкали, що дозволяють виміряти як окремі фактори (APEEC, CIS, CLASS, ELLCO), так і здійснити комплексне оцінювання якості освіти в закладах дошкільної освіти (ECERS) [4]. Отже,

Європейська рамка якості дошкільної освіти і догляду за дітьми, методики вимірювання якості дошкільної освіти сприяють її реформуванню у напрямі покращення всієї дошкільної сфери в багатьох країнах, і зокрема, в Україні.

Якість дошкільної освіти виступає пріоритетом державної політики України – дана теза червоною лінією проходить у ряді законодавчих документів (Закон України «Про дошкільну освіту», державний стандарт дошкільної освіти України, Концепція освіти дітей раннього і дошкільного віку, Розпорядження Кабінету міністрів України, Накази Міністерства освіти і науки України).

Доступність і якість дошкільної освіти визначають стратегічними напрямками освітнього розвитку дітей в Україні [3].

Система дошкільної освіти функціонує з метою забезпечення формування у вихованців компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» і державним стандартом. Відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, державним стандартам визначає якість освіти.

Базовим компонентом дошкільної освіти України визначено вимоги до компетентностей та результатів освіти дошкільників 6 (7) років та умови їх досягнення на кінець навчання, на які орієнтуються практики дошкільної освіти.

Питання якості освіти в Україні є предметом досліджень фахівців таких інституцій, як Національна академія педагогічних наук України, Міністерство освіти і науки України, Український інститут розвитку освіти України, Державна служба якості освіти України. З метою визначення спільного бачення критеріїв якості дошкільної освіти країн ЄС Україна взяла участь у проєкті «Міжнародні критерії якості дошкільних програм», при цьому оцінка критеріїв (взаємодія педагога з дітьми, якість взаємодії працівників закладів дошкільної освіти з родинами вихованців, педагогічна орієнтація і освітня структура) корелювала з оцінками учасників інших країн [8, с. 12].

Зважаючи на те, що вітчизняним практикам бракує інструментів здійснення моніторингу якості дошкільної освіти, використовуються зарубіжні

наробки (ECERS-3 для оцінювання середовища дітей 3-5-ти років, ECERS-R – середовища, з яким взаємодіють діти раннього віку). Важливо, що шкала ECERS фіксує не результати освітнього розвитку, а якість умов і процесів, завдяки яким кожна дитина отримує максимум можливостей для свого розвитку [4].

Шкала дозволяє зорієнтувати керівників і вихователів щодо актуальних умов розвитку дитини та коригувати роботу у перспективі підвищення якості освітнього процесу у закладі. З метою допомоги закладам дошкільної освіти у реорганізації освітніх й управлінських процесів на оновлених засадах Державною службою якості освіти України розроблено кейс методичних матеріалів щодо створення внутрішньої системи забезпечення якості освіти [1].

Отже, результати моніторингу якості дошкільної освіти виступають підставою покращення якості освітніх послуг і формування освітньої політики на всіх рівнях. Зокрема, якість дошкільної освіти уможлиблює і пришвидчує ефективні зміни у житті країн і людства в цілому. Україна формує державну політику з пріоритетами доступності та якості дошкільної освіти у відповідності до сучасних нормативних документів країн ЄС. Позиції українських і зарубіжних фахівців щодо якості дошкільної освіти, складових її структури і параметрів виміру співпадають, що засвідчує єдиний підхід до забезпечення якості дошкільної освіти. Наявна тенденція міжнародного співробітництва українських інституцій і їх спеціалістів з провідними міжнародними організаціями слугує створенню посібників, адаптації міжнародних шкал і методик оцінювання якості дошкільної освіти у вітчизняних закладах дошкільної освіти. Водночас, реалізація вітчизняних законодавчих засад щодо якості дошкільної освіти зумовлює розробку теоретичного базису і методичного супроводу забезпечення якості освіти дітей раннього і дошкільного віку на концептуальних засадах філософії підтримки дитини – з використанням потужного потенціалу вчених Національної академії педагогічних наук України і практиків дошкільних установ.

Таким чином, питання якості дошкільної освіти актуальні як для України, так і для країн ЄС. Це пов'язане з тим, що не тільки на рівні батьків, а найголовніше – на рівні державних чиновників усвідомлене значення раннього і дошкільного дитинства, якості проживання цього вельми важливого періоду для подальшого життя та діяльності кожної людини, громадянина країни. Впливові світові організації визначають якість освіти показником розвитку людського потенціалу, що підтверджує актуальність питання якості дошкільної освіти як для України, так і для європейських країн.

Задовольнити сучасні запити батьків і суспільства зможе лише висока якісна дошкільна освіта. На наше переконання, конкурентоспроможним буде лише той заклад дошкільної освіти, педагоги якого вивчатимуть і впроваджуватимуть у роботу кращі зразки вітчизняного і зарубіжного досвіду, що зможе забезпечити високий рівень освітнього процесу, статутна діяльність якого буде ґрунтуватись на гуманістичних концепціях виховання, які передбачають високий рівень загальної і психологічної культури виховного процесу та високу якість методичного супроводу, що виявляється в системі стосунків між вихователями і дітьми, членами педагогічного колективу, вихователями і батьками вихованців. З огляду на це належний рівень методичного супроводу в закладах дошкільної освіти є необхідною умовою забезпечення якості дошкільної освіти, що сприятиме конкурентоспроможності в європейському і світовому освітньому просторі.

Список використаних джерел:

1. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / За ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. Київ : ВП «Едельвейс», 2013. 460 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Дошкільна освіта : словник-довідник: понад 1000 термінів, понять, назв / Укладачі К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. 324 с.
4. Фроленкова Н.О. Якість дошкільної освіти в Україні: феномен поняття. Молодий вчений. 2015. № 2 (17). С. 116–118.
5. Козак Л., Швидка І. Якість дошкільної освіти на сучасному етапі. Освітологічний дискурс. 2018. № 3–4. С. 198–208.
6. Крутій К.Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі : монографія. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2006. 172 с.

7. Янко О.В. Організаційно-педагогічні умови управління якістю роботи сучасного дошкільного навчального закладу : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.06 «Теорія і методика управління освітою». Луганськ, 2009. 22 с.
8. Клименко М.О., Прищепя А.М., Вознюк Н.М. Моніторинг довілля : підручник. Київ : Вид. центр «Академія», 2006. 360 с.
9. Про внесення змін до Порядку проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 1033. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033-2016-%D0%BF>.
10. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 р. № 54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20>.
11. Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему: «Стан і проблеми законодавчого забезпечення розвитку дошкільної освіти в Україні» (12.02.2020 р.). URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u137/rekomendaciyi_sluhan_07_02_20.pdf.
12. Ознаки якості дошкільної освіти. URL: <https://vseosvita.ua/news/yakisni-dytsadky-dlia-vsikh-kabmin-maie-skhvalyty-kontseptsiu-rozvytku-doshkilnoi-osvity-19076.html>.
13. Беленька Г.В. Європейські вектори нової стратегії підготовки дошкільних педагогів. Молодий вчений. 2017. № 10.2 (50.2). С.1–4.
14. Примірне положення про методичний кабінет закладу дошкільної освіти : Наказ МОН України № 372 від 16.04. 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-metodichnij-kabinet-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.
15. Низьковська О. Якість дошкільної освіти: сутність, складники, шляхи досягнення. Практика управління дошкільним закладом. № 11, 2016. URL: <https://ezavdnz.mcfrr.ua/512888?processDemo=true>.
16. Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care. URL: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/ecec/ecec-quality-framework_en.pdf

2.2. Забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану в Україні

Якісна освіта розглядається як один з головних пріоритетів сучасного світу нарівні з добробутом і здоров'ям людей. Якість освіти визначає стан розвитку і, як рекурентний феномен, майбутнє країни й фактично репрезентується у рівні якості життя суспільства (С. Клепко). Нині якість освіти не лише педагогічне поняття; воно має соціальний, управлінський, політичний аспекти. Реалії війни, що триває, висвітлюють гатунок якості національної освіти.

Створення системи забезпечення якості освіти – це рівень державної стратегії. Загальнодержавний підхід до функціонування галузі освіти визначено на законодавчому рівні, зокрема Законом України «Про освіту». Забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності проголошено одним із принципів державної політики у сфері освіти.

Якість дошкільної освіти реалізується у закладах дошкільної освіти, у тому як практично якісно реалізуються її особливості. Однак якість освітньої діяльності закладів дошкільної освіти також забезпечується на кожному з рівнів національної системи дошкільної освіти: галузевому законодавчому і управлінському, науковому і методичному.

У правовий, управлінський, освітній і науковий обіг введено такі терміни як:

- *якість освіти* – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг;

- *якість освітньої діяльності* – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг (Закон України «Про освіту»).

Здійснено врегулювання системи забезпечення якості освіти, та визначено її складові: система забезпечення якості в закладах освіти – внутрішня система забезпечення якості освіти; система зовнішнього забезпечення якості освіти; система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти (51т. 41 Закону України «Про освіту»).

У Законі України «Про освіту» подано загальне визначення терміну «якість освіти», яке є більш загальною основою для утворення вузкого за змістом поняття, а саме – «якість дошкільної освіти». Так, якість освіти тлумачиться як відповідність результатів навчання вимогам, встановленим

законодавством, відповідним стандартом освіти та / або договором про надання освітніх послуг.

Якість освітньої діяльності визначається як рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та / або договором про надання освітніх послуг (Закон України «Про освіту», 2022). У Законі України «Про освіту» також зазначено, що особливості функціонування такої системи на кожному рівні визначаються спеціальними законами, що є визнанням важливості й специфіки кожного освітнього рівня та законодавчою основою для його функціонування.

Проблему якості дошкільної освіти як невід'ємного складника системи національної освіти необхідно визнати пріоритетною, оскільки саме дошкільна освіта забезпечує успішний освітній старт дитини. Якісна дошкільна освіта містить невичерпний розвивальний потенціал для всебічного розвитку, зростання дитини як особистості, її соціалізації, оволодіння життєво важливими навичками, здобуття результатів навчання, що необхідні на наступному рівні освіти.

Система забезпечення якості дітей раннього віку вибудовується відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну освіту», Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти та охоплює систему внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти, а також інструменти, процедури, заходи підвищення якості освіти: стандартизацію, ліцензування, громадську акредитацію, інституційний аудит, моніторинг якості освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, атестацію та сертифікацію педагогічних працівників, громадський нагляд (контроль).

Якість освіти дітей раннього віку характеризують як багатоаспектне поняття та визначають за сукупністю критеріїв:

- *цілепокладання* (оцінка мети і завдань на всіх рівнях здійснення освітньої діяльності);

- *умови для ефективного розв'язання освітніх завдань* (матеріально-технічне та кадрове забезпечення, стан розвивального освітнього середовища, методичне забезпечення освітнього процесу);

- *управління освітнім процесом*, під час якого відбувається розвиток життєво необхідних навичок і базових особистісних якостей (оцінка механізмів та інструментів оптимальної організації надання освітніх послуг для задоволення потреб батьків, суспільства і держави);

- *результат* як рівень особистісних досягнень дитини тощо.

У пропозиціях Європейської комісії щодо ключових показників Європейської рамки якості дошкільної освіти та догляду, зазначено, що якість дошкільної освіти розглядається як комплексне явище, а заходи щодо її досягнення та подальшого розвитку стосуються структури дошкільної освіти, практик і результатів надання освітніх послуг. У рекомендаціях Європейської Комісії щодо високоякісних систем дошкільної освіти та догляду наголошується на тому, що якісна освіта має бути зорієнтована на дитину і важливу роль у цьому відведено освітньому середовищу.

Щоб краще розібратися з сутністю феномену якість дошкільної освіти, пропоную звернутися до визначення якості з погляду філософії, яке подано у Академічному тлумачному словнику української мови. Якість – це внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших. Спираючись на це визначення, можна стверджувати, що якість дошкільної освіти визначається, зокрема її відмінністю від інших освітніх рівнів, яку нам, особливо науковцям, потрібно пильно берегти.

Специфіку дошкільної освіти визначають:

- вікові особливості її здобувачів – дітей раннього і дошкільного віку;
- виконання вимог Базового компонента як Державного стандарту дошкільної освіти – Закон України «Про дошкільну освіту», Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти, що підготовлені Державною службою якості освіти України;

- особливості організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Виділені нами специфічні особливості, що відрізняють дошкільну освіту перетинаються з компонентами внутрішньої системи забезпечення якості освіти, які запропоновано Державною службою якості і подано у Методичних рекомендаціях, а саме: компоненти внутрішньої системи забезпечення якості освіти за напрямками освітньої діяльності закладу дошкільної освіти:

- освітнє середовище закладу дошкільної освіти.
- здобувачі дошкільної освіти. Забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку, набуття нею життєвого соціального досвіду.
- фахова діяльність педагогічних працівників закладу дошкільної освіти;
- управлінські процеси закладу дошкільної освіти.

Зауважимо, що фахова діяльність педагогічних працівників безпосередньо пов'язана з використанням сучасних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Як категорія, якість також визначається і як ступінь відповідності, досконалості певної сукупності характеристик об'єкта, його властивостей. Таким об'єктом з комплексом характеристик є й освітній процес. Водночас його якість не є незмінним параметром, а процесом безперервного вдосконалення його компонентів та їх взаємної узгодженості.

Освітній процес закладу дошкільної освіти розглядається як комплексне явище; його структурними компонентами є цілі, зміст, методи, засоби, форми його організації, які, як зазначалось, не є автономними й незалежними одне від одного, а тому мають реалізовуватися у взаємозв'язку. Їх якісне взаємоузгодження між собою має здійснюватися на етапі проектування педагогічних технологій.

Освітній процес визначається як система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей (Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р.т № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145->

19#Text). У Законі України «Про дошкільну освіту» (Про дошкільну освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII) визначення означеного терміну немає, однак є відповідний розділ – «Організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти», у якому розкривається місце та роль Базового компонента дошкільної освіти як Державного стандарту та освітньої програми як єдиного комплексу освітніх компонентів, спланованих і організованих закладом дошкільної освіти для досягнення результатів навчання.

В інструктивно-методичних рекомендаціях, підготовлених Міністерством освіти і науки України, освітній процес в умовах закладу дошкільної освіти розкрито як цілісний процес взаємодії дорослих і дітей, який розвивається в часі та в рамках певної системи, носить особистісно-орієнтований характер. Як бачимо, у поданих визначеннях вказується на що спрямовується освітній процес, і те, що він має функціонувати як певна система. Водночас не розкрито компоненти освітнього процесу, взаємозв'язки і взаємодія між якими мають утворювати задану педагогічну систему.

Характеризуючи особливості організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти важливо виділити всі компоненти, а саме: освітні завдання – цільовий компонент, змістовий, діяльнісний – форми, способи, засоби взаємодії, результативний, ресурсний. Зауважимо, що діяльнісний компонент – форми і методи взаємодії – це те, що найбільшою мірою має увиразнювати освітній процес в закладі дошкільної освіти. Розкриття особливостей організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти як складної педагогічної системи, презентує його як важливий чинник забезпечення якості дошкільної освіти.

У Методичних рекомендаціях з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти, що підготовлені Державною службою якості освіти України, виділено такі компоненти внутрішньої системи забезпечення якості освіти за напрямками освітньої діяльності закладу дошкільної освіти, як: освітнє середовище закладу дошкільної освіти; здобувачі дошкільної освіти. Забезпечення всебічного

розвитку дитини дошкільного віку, набуття нею життєвого соціального досвіду; Фахова діяльність педагогічних працівників закладу дошкільної освіти; Управлінські процеси закладу дошкільної освіти (Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти від 30.11.2020 р. № 01-11/71).

У розділі «Організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти» визначено вимоги до освітньої програми закладу, її складові: обсяг навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти; форми організації освітнього процесу, опис та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти (Закон України про дошкільну освіту, 2022).

Як суб'єкт реалізації освітньої функції держави, з метою гарантування якості освіти, заклад створює внутрішню систему забезпечення якості, що передбачає визначення і оприлюднення критеріїв, правил і оцінювання здобувачів освіти, педагогічної діяльності.

Якісним можна вважати освітній процес, рівень організації якого забезпечує результат – компетентності дитини: її емоційно-ціннісні ставлення, якості, здатності, знання, вміння та навички. Саме на такий його рівень націлює педагогічних працівників українське законодавство. Зокрема, зазначається, що «кожна освітня програма має передбачати набуття дитиною компетентностей, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти» (Про дошкільну освіту, 2022, 56т. 23, п.6).

Виходячи з того, що якість предмета, явища чи процесу залежить від внутрішньої визначеності, яка становить його специфіку, відмінність від інших, освіта дітей раннього віку може бути якісною за такої головної умови як урахування на рівні всіх компонентів і характеристик освітнього процесу психофізіологічних і психічних особливостей дітей означеного вікового періоду.

Ранній вік, що охоплює період від одного до трьох років, на рівні назви стратегічного документа вперше виділений у Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку. Це обґрунтовано Міжнародною стандартною

класифікацією освіти, згідно якої нульовий рівень освіти «рання дитяча освіта» охоплює два стратегічно важливих для всього подальшого життя людини періоди: ранній і дошкільний вік. У Концепції також зазначено, що суттєвою прогалиною сучасної дошкільної освіти України є відсутність системи суспільних впливів на ранній розвиток дитини від народження до трьох років [4].

Водночас зазначимо, що забезпечення фізичного, психічного і соціального розвитку дітей раннього віку, їхньої безболісної адаптації до змінних умов життя та успішного входження у соціальне середовище було визнано пріоритетним напрямом освітньої роботи у попередні роки (Інструктивно-методичні рекомендації, 2014). Наголошувалось, що підвищення якості дошкільної освіти, забезпечення сталого інноваційного розвитку залежить від фундаменту, який закладається у перші роки життя.

Як відповідність результатів навчання Стандарту дошкільної освіти [2], якість освіти, з одного боку, забезпечується діями суб'єкта освітньої діяльності, з іншого – здобувача освіти. Комплекс дій суб'єкта освітньої діяльності, що спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання, визначається як освітня послуга [3]. Системна якість цих дій засвідчує якість освітньої послуги, яку надає заклад дошкільної освіти.

В умовах воєнного стану заклад дошкільної освіти з метою забезпечення державних гарантій здобувачам освіти в межах своєї компетенції організовує та створює безпечне освітнє середовище, забезпечує здобуття освіти, здійснення освітнього процесу. Це завдання визначено Законом «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [3]. Зокрема такі зміни внесено до Закону України «Про освіту» .

Як суб'єкт реалізації освітньої функції держави, з метою гарантування якості освіти, заклад створює внутрішню систему забезпечення якості, що передбачає визначення і оприлюднення критеріїв, правил і оцінювання здобувачів освіти, педагогічної діяльності. Моніторинг якості освітньої

діяльності закладу дошкільної освіти передбачає оцінку цілей і завдань, визначених у плані роботи на рік [6]. При цьому важливо, щоб ці цілі відповідали визначеним критеріям, були деталізовані шляхом постановки завдань і сприяли досягненню загальної мети.

Методологічними засадами процесу цілепокладання, спрямованого на формування мети освітньої діяльності закладу дошкільної освіти виступає Закон України «Про дошкільну освіту» та підзаконні акти, що мають допомагати конкретизувати мету. Зокрема, певне спрямування забезпечує визначення освітньої діяльності як діяльності суб'єкта освітньої діяльності, що націлена на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті та освітнього процесу як системи науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей [5]. В іншому документі – оновленому Положенні про заклад дошкільної освіти освітня діяльність розглядається у контексті дотримання раціонального режиму освітньої діяльності, однак питання мети освітньої діяльності закладу у ньому не розкрито [11].

В інструктивному листі Міністерства освіти і науки України щодо планування роботи закладу дошкільної освіти на рік, наведено низку рекомендацій щодо здійснення процесу освітнього цілепокладання. Зокрема надано такі роз'яснення: необхідно здійснювати аналіз та урахувувати результати роботи закладу за попередній рік; орієнтуватися на ціленастанови, що визначені у Програмі розвитку закладу на 3-5 років; орієнтуватися на зовнішню інформацію, яка впливає на функціонування закладу. У листі також зазначено, що оптимальною кількістю річних завдань є три-чотири. Вибір завдань залежить від проблем і досягнень, що визначені за результатами поточного року, пріоритетних напрямів діяльності закладу, професійної компетентності педагогів тощо [10].

Отже, цілепокладання освітньої діяльності закладу дошкільної освіти на рік рекомендовано здійснювати на рівні визначення завдань, які водночас

мають узгоджуватися з метою і цілями розвитку закладу, що визначено в іншому документі – Програмі розвитку закладу.

На думку авторів Порадника «Як створити внутрішню систему забезпечення якості освіти», зразкові заклади освіти мають прагнути досягати загальної мети дошкільної освіти. Для її реалізації вони повинні ставити мету на найближчий час, на перспективу і крок за кроком йти до неї [12]. Отже визнається необхідність формулювання мети освітньої діяльності закладу дошкільної освіти. Однак, на яких засадах її формувати – не розкрито.

Водночас автори визначили маркери зразковості для закладу дошкільної освіти, а саме:

- заклад функціонує як цілісна, злагоджена система; діти щасливі, допитливі та здорові;
- у закладі створено умови для реалізації здібностей, інтересів, потреб і всебічного розвитку кожної дитини;
- забезпечено індивідуальну зону творчого розвитку кожної дитини, кожного працівника, спираючись на їхні якості та здібності, індивідуальну траєкторію розвитку;
- у дітей сформовано життєві компетентності та дошкільну особистісну зрілість перед вступом до школи за державним стандартом дошкільної освіти (Базовим компонентом дошкільної освіти);
- у закладі створено умови для здорового способу життя, фізичного й психоемоційного розвитку, панує атмосфера довіри і взаємоповаги усіх учасників освітнього процесу;
- забезпечено якісний інформаційно-методичний, управлінський, педагогічний супровід діяльності закладу;
- забезпечено доступ до новітніх засобів та освітніх технологій у дошкільній освіті; батьки довіряють закладу і є активними;
- створено дієву та прозору систему фінансування діяльності закладу; створено дієву внутрішню систему [12].

На наш погляд, ці маркери зразковості вказують на відповідні результати освітньої діяльності закладу, а, отже, можуть бути використані як орієнтири для визначення мети, цілей, завдань освітньої діяльності закладу на рік.

Звернемося до таких сфер як менеджмент, проєктне управління, де для постановки цілей і завдань використовуються критерії SMART [16],[17]. SMART – це мнемонічна аббревіатура, яка утворена зі слів: specific, measurable, assignable, realistic, time-related. Кожне з цих слів розглядається як назва критерію, який доречно застосовувати до постановки завдання. Відповідно при формуванні мети мають бути враховані такі критерії:

1. Конкретність, специфічність мети, що дає розуміння де і відносно кого буде досягнуто певний результат.

2. Вимірюваність мети, що дає змогу з'ясувати чи здобуто запланований результат.

3. Наявність виконавця, іншими словами, визначення відповідального за досягнення результату.

4. Реалістичність, за якої мета формується за наявності необхідних для її реалізації ресурсів.

5. Обмеження у часі, яка орієнтує на визначення кінцевої календарної дати досягнення результату.

На наш погляд, застосування цих критеріїв сприятиме покращенню процесу формування мети освітньої діяльності закладу дошкільної освіти на рік. Такий критерій як конкретність, специфічність мети поліпшить процес узгодження мети діяльності закладу на рік з метою, яка визначена у програмі розвитку закладу на 3-5 років.

Критерій вимірюваності мети повною мірою відповідає такій характеристиці педагогічних цілей як діагностичність. Критерій наявності виконавця сприятиме визначенню цілей на рік для всіх дорослих учасників освітнього процесу, охопленню всіх категорій працівників закладу, що сприятиме об'єднанню їхніх зусиль в інтегровану і ефективну діяльність. Критерій реалістичності дає змогу визначати мету виходячи із наявних ресурсів

і відповідно у перспективі ставити цілі, спрямовані на покращення цих ресурсів. Критерій обмеження у часі відповідає умовам планування роботи закладу на рік.

З огляду на те, що оцінка цілей і завдань на рік є важливою складовою моніторингу якості освітньої діяльності закладу дошкільної освіти, вважаємо за доцільне доповнити вищеописані критерії такими:

1. Актуальність мети освітньої діяльності закладу на поточний навчальний рік з урахуванням освітніх завдань, що стоять перед дошкільною освітою, ситуації в країні в цілому.

2. Релевантність мети – наскільки мета співвіднесена з актуальним станом закладу, програмою розвитку закладу на 3-5 років.

3. Екологічність мети – наскільки реалізації визначеної мети буде мати позитивні наслідки для всіх охоплених нею учасників, якості освітнього процесу, оптимального функціонування закладу в цілому.

4. Ієрархічність мети – розробленість для визначеної мети цілей і завдань.

5. Взаємоузгодженість ієрархічних рівнів мети між собою: цілей з метою і іншими цілями; завдань з цілями і іншими завданнями. Представимо модифіковану версію критеріїв SMART для закладів дошкільної освіти у таблиці 2.1.

Модифікована версія критеріїв SMART для закладів дошкільної освіти

№ п/п	Критерій	Особливості застосування на етапі формування мети	Особливості застосування на етапі оцінювання мети
1	2	3	4
1.	Актуальність	Сформувати мету актуальну для сучасної дошкільної освіти: з урахуванням рекомендацій МОН України, потреб конкретного регіону, ситуації в країні в цілому.	Чи відповідає сформована мета реаліям сьогодення?
2.	Релевантність	Визначити мету, в якій буде враховано здобутки, результати аналізу, висновки, зроблені за попередній навчальний рік.	Як реалізація поставленої мети впливає на поліпшення діяльності закладу в цілому, зокрема за напрямками, які за результатами аналізу попереднього навчального року, необхідно покращити?
3.	Конкретність	Визначити мету, у якій буде врахована специфіка освітньої діяльності закладу: тип, форма навчання, форма власності, потреби місцевої громади, регіону тощо.	Як мета конкретизує освітню діяльність закладу, його специфіку в цілому, особливості функціонування у поточному навчальному році?
4.	Реалістичність	Визначити мету, спираючись на наявні ресурси закладу (кадрові, матеріальні, інформаційно-методичні).	Як наявні ресурси закладу забезпечують умови для реалізації поставленої мети?

1	2	3	4
5.	Екологічність	Визначити мету, реалізація якої не завдасть шкоди іншим напрямам діяльності закладу дошкільної освіти.	Як реалізація мети впливає на розвиток і функціонування закладу в цілому, організацію і забезпечення освітнього процесу?
6.	Вимірюваність	Визначити мету у категоріях, які підлягають вимірюванню.	За допомогою яких діагностик і процедур вимірюється результат освітньої діяльності закладу?
7.	Часовий	Визначити мету, яку можна досягнути за навчальний рік.	Чи реально досягнути поставлену мету в межах поточного навчального року?
8.	Виконавчий	Визначити виконавців від діяльності яких залежить досягнення мети.	Чи забезпечує сформована мета об'єднання зусиль різних категорій працівників закладу, учасників освітнього процесу?
9.	Ієрархічність	Визначити цілі як складові реалізації мети й завдання, що забезпечують досягнення поставлених цілей.	Як забезпечено реалізацію мети на рівні цілей і завдань?
10.	Взаємоузгодженість	Розробити взаємоузгоджені цілі і завдання, що спрямовані на досягнення мети.	Як забезпечено створення системи зв'язків між цілями і завданнями, що спрямовані на досягнення мети?

Формування мети діяльності закладу дошкільної освіти на рік є необхідною умовою забезпечення якості освітньої діяльності. Однак, не будь яка мета може забезпечити якість освітньої діяльності, об'єднання зусиль всіх його працівників, учасників освітнього процесу в інтегровану і ефективну діяльність. З цього випливає важливість якості мети освітньої діяльності

закладу – її визначення і правильне формулювання на етапі планування діяльності закладу на рік. Якість мети важливо оцінювати на етапі оцінки якості дошкільної освіти, здобуття якої забезпечує заклад.

З метою моніторингу якості освіти доцільно використовувати модифіковану версію критеріїв SMART для закладів дошкільної освіти, яку можна застосовувати на етапі формування мети, цілей, завдань освітньої діяльності закладу дошкільної освіти на рік і на етапі оцінювання її якості.

Проведений аналіз дає змогу дати наступне визначення. *Якість освіти дітей раннього віку* – це сукупність визначених істотних, характерних особливостей організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, збалансована відповідність освітнього середовища, організації життєдіяльності, моделі освітньо-виховного процесу віковим особливостям, закономірностям виховання і розвитку дітей.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» 2022. Документ 2126-IX, *Відомості Верховної Ради URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text.*
2. Закон України «Про дошкільну освіту» 2001. Документ 2628-III, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2001, № 49, ст.259. *URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text.* >. [10 Квітень 2023].
3. Закон України «Про освіту». Документ 2145-VIII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст.380. *URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#n16.*
4. *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку.* Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.
5. Національна рамка кваліфікацій *URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/nacionalna-ramka-kvalifikacij/rivni-nacionalnoyi-ramki-kvalifikacij.*
6. Планування роботи закладу дошкільної освіти на рік Лист МОН № 1/9-344 від 07.07.2021. *URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/planuvannya-roboti-zakladu-doshkilnoyi-osviti-na-rikfile:///C:/Users/User/Downloads/60ebf4bfd3328076981694%20(1).pdf.*
7. Положення про заклад дошкільної освіти Документ 305-2003-п, Кабінет Міністрів України. Постанова від 12 березня 2003 р. № 305. *URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-%D0%BF?find=1&text=%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97+%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96+%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%83+%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8#Text.*
8. Порадник «Як створити внутрішню систему забезпечення якості освіти». *URL: https://ezavdnz.mcfr.ua/914406.*

2.3. Науково-педагогічні джерела забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку

У сучасному науковому і освітньому обігу широко вживаним є термін «педагогічний моніторинг». Відповідно до визначеного Порядку проведення моніторингу якості освіти [13], моніторинг проводиться з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності поставленим цілям, оцінювання причин відхилень від цілей, що засвідчує наявність точок перетину процесів і дій, що позначаються термінами моніторинг і діагностика. Тому важливо з'ясувати у якому співвідношенні знаходяться поняття «педагогічний моніторинг» і «педагогічна діагностика».

Порівняння сутнісних ознак цих понять і їх взаємозв'язок здійснив В. Староста [15]. Вчений дійшов такого висновку: педагогічна діагностика як процес (діагностування) є компонентом педагогічного моніторингу, оскільки останній має ознаку неперервності, а діагностика – епізодична (дискретна), має свою специфічну структуру і є особливим видом професійної діяльності, початковою і завершальною ланками в технологічному ланцюжку вирішення педагогічних завдань освітнього процесу [15]. Погоджуємося в цілому зі встановленим співвідношенням, однак, вважаємо, що діагностика є компонентом системи педагогічного моніторингу не лише як діагностувальний процес, а як цілісна педагогічна система технологій, засобів, процедур, методик і методів висвітлення обставин, умов та факторів функціонування педагогічних об'єктів, перебігу педагогічних процесів, встановлення їх ефективності та наслідків у зв'язку із заходами, що передбачаються, або здійснюються [12].

Педагогічний моніторинг як форма збору інформації про діяльність педагогічної системи і наступних дій з нею забезпечує неперервне стеження за її станом і прогнозування її розвитку. Послугуючись принципами, правилами, діагностичним інструментарієм для проведення діагностичних заходів, педагогічний моніторинг набуває характеристик діагностуючої

системи, а педагогічна діагностика вбудовується у систему моніторингу. Однак педагогічна діагностика більшою мірою наближена до сутності педагогічних явищ і процесів, їх дієвого прояву оскільки з допомогою діагностичних методів і процедур суб'єкт діагностики «занурюється» у реалії педагогічної дійсності.

Як наука, діагностика вивчає методи, принципи дослідження і встановлення діагнозу. Залежно від конкретної галузі цей термін визначається як галузь знань, що вивчає теорію, методи і засоби установа: діагнозу / визначення технічного стану об'єкту; теорію, принципи та інструменти оцінки і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості/ встановлення ознак, що характеризують нормальний або з відхиленням перебіг освітнього процесу.

Уведення в освітній і науковий обіг терміна «педагогічна діагностика» пов'язано з ім'ям К. Інгенкампа (Інгенкамп, 1991), який розглядав використання різноманітних діагностичних методів (спостереження, опитування), обробку здобутих даних та їх подальше використання як інструмент педагогічної діяльності. З того часу педагогічна діагностика знаходиться у полі уваги як педагогів-практиків, так і науковців, що зумовлює такі напрями її дослідження як теоретичний і практичний.

Якщо на етапі конститування педагогічна діагностика була націлена на відстеження поведінки, мотивів, успішності учнів (Інгенкамп, 1991), то з часом відбулося розширення кола її об'єктів і вона стає процесом оцінювання діяльності педагога, виявлення напрямів підвищення її ефективності, й охоплює якісні та кількісні характеристики функціонування освітніх систем (Андрієнко, 2002).

Однак, усталеними об'єктами діагностики є: індивідуально-особистісні якості дитини; діяльність, поведінка і ставлення вихованців; формуючий вплив соціального середовища, сімейного, шкільного і класного оточення; характер і взаємодія педагогічного впливу в освітньому процесі (Чеботарьова, Гладченко, Ярмола, 2019). Цей факт засвідчується наявним у педагогічній діагностиці арсеналом діагностичних засобів.

Термін «педагогічна діагностика» вживається як у вузькому, так і у широкому значенні. У вузькому – педагогічна діагностика визначається як компонент педагогічної діяльності; у широкому значенні – діагностика розглядається як спосіб здобуття інформації про ефективність функціонування педагогічної системи. Такі можливості відкриваються завдяки тому, що педагогічна діагностика розглядає результати у зв'язку зі шляхами і засобами їх досягнення, виявляє тенденції, динаміку зрушень, включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, та прогнозування [5].

У системі педагогічної діагностики пропонують розрізнити два типи компонентів: структурний та функціональний. Структурний охоплює: мету, педагогічний діагноз, методи, об'єкти, суб'єкти педагогічної діагностики. Функціональний – завдання, функції, види і напрями педагогічної діагностики [4].

Дослідниця О. Матвєєва до структурного компоненту відносить: мету, напрями та види діагностування, інструментарій педагогічної діагностики, педагогічний діагноз, об'єкти та суб'єкти діагностування. Відповідно до функціонального: проєктувальний (завдання, функції); конструктивний (відбір змісту інформації, що діагностується); організаційний (взаємодія суб'єктів діагностувальної діяльності); комунікативний (взаємини суб'єктів діагностики); гностичний (аналіз і самоаналіз результатів діагностування); рефлексивний (корекція і стратегія навчальної діяльності) компоненти [9, с. 220].

Відмінність описаних підходів щодо віднесення компонентів діагностики до певного типу полягає у тому, що О. Матвєєва до структурного компонента віднесла напрями і види діагностування. Відповідно компонентами функціонального типу дослідниця визначила види/етапи діагностувальної діяльності – з чим не можна не погодитися.

Розглянемо детальніше структурний тип компонентів, оскільки вони і їх взаємозв'язок утворюють систему педагогічної діагностики. На думку О. Матвєєвої, метою педагогічної діагностики якості освіти є одержання

своєчасної, випереджальної, повної інформації про результати освітнього процесу [9, С.221].

Мета діагностики визначається як забезпечення педагогічно значущою інформацією [4, с. 9]. Специфічним компонентом системи педагогічної діагностики є педагогічний діагноз – висновок, заснований на результатах діагностування. Підготовка педагогічного діагнозу обов'язково включає аналітичний і прогностичний етапи. Наступний структурний компонент – діагностичні методи, які систематизуються залежно від їх функціонального призначення у такі групи: методи збору діагностичної інформації; методи оцінювання діагностичної інформації; методи представлення і накопичення результатів діагностики; методи використання результатів діагностики; методи оцінки достовірності результатів [4, с. 9–10].

Діагностичні методи в процесі практичного застосування конкретизуються в часткових методиках, які відповідають трьом основним діагностичним підходам: суб'єктивному, об'єктивному і проєктивному [4, с. 10]. Важливо зазначити, що суб'єктивний підхід в діагностуванні дітей раннього віку не застосовується з огляду на їхні вікові можливості. Основним у вивченні дітей раннього віку є об'єктивний підхід, який спирається на закономірності раннього розвитку [14] і збагачується сучасними дослідженнями [17; 18].

Наступним компонентом педагогічної діагностики є її об'єкти. Розрізняють процесуальні й особистісні об'єкти. До процесуальних належать: педагогічний процес в цілому, його складові: навчання і виховання; використовувані форми, методи, види, прийоми, способи навчання і виховання; умови перебігу педагогічного процесу.

До об'єктів особистісного плану віднесено учасників педагогічного процесу: вихованців і вихователів, які є суб'єктами освітнього процесу, педагогічні колективи і їх характеристики. Останній структурний компонент – суб'єкти діагностувальної діяльності [4, с. 11], що засвідчує значний вплив суб'єкта на перебіг діагностувальної діяльності. Особливо значущим є вплив

суб'єкта діагностувальної діяльності в процесі діагностування дітей раннього віку.

Конкретизація об'єктів діагностики відбувається в процесі визначення критеріїв оцінювання такого феномена як якість дошкільної освіти. Так, в процесі дослідження, присвяченого вивченню важливості критеріїв якості освітніх послуг закладу дошкільної освіти для представників різних цільових аудиторій, а саме: батьків, вихователів, адміністрації, студентів, які здобувають спеціальність Дошкільна освіта, було запропоновано 52 критерії, об'єднаних у тематичні блоки. Це такі блоки:

I. Взаємодія педагога з дитиною (28 критеріїв).

II. Якість взаємодії працівників закладу дошкільної освіти з сім'ями (11 критеріїв).

III. Педагогічна орієнтація (7 критеріїв).

IV. Освітня структура (6 критеріїв).

З'ясовано, що найважливішими критеріями якості освітніх послуг у дошкільних навчальних закладах, за оцінками представників усіх цільових груп, є: безпека, взаємодія педагогів із дітьми, гігієна і здоров'я, благополуччя дитини [8].

Наявність спільного підходу у різних суб'єктів освітнього процесу є достатньо показовою і здобуті результати слугують важливим орієнтиром для розроблення діагностичного комплексу з оцінки якості дошкільної освіти.

Педагогічна діагностика якості освіти дітей раннього віку передбачає проведення детального та комплексного дослідження з метою отримання інформації про актуальний стан якості освітньої діяльності закладу дошкільної освіти і перспективи її підвищення як необхідної умови забезпечення якості освіти.

Як пізнавально-перетворювальна діяльність, педагогічна діагностика покликана модернізувати процес управління закладом дошкільної освіти, зокрема, функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти [1;10].

Педагогічна діагностика спрямована на виявлення та опис актуального стану педагогічної діяльності, розкриття його причин, з'ясування об'єктивних тенденцій, що дає змогу прогнозувати її якість [2]. Це стало підґрунтям для виділення такого її напрямку як діагностування педагогів [6; 11]. Цей напрям реалізується з допомогою діагностичних методів, що орієнтовані на вивчення професійно-особистісного розвитку дорослих людей – фахівців дошкільної галузі.

На сучасному етапі педагогічна діагностика розглядається як чинник забезпечення якості освітнього процесу (Кондур, Фучинська, 2019). Вчені розглядають педагогічну діагностику як систему точного виявлення результатів дидактичного процесу, яка включає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, прогнозування, вияв динаміки, тенденцій навчального процесу. Педагогічна діагностика спрямована на виявлення невикористаних можливостей, наявних проблем, зсування умов і обставин, в яких відбувається освітній процес, що дозволяє авторам зробити висновок про те, що з її допомогою забезпечується якість освітнього процесу загалом (Кондур, Фучинська, 2019).

На наш погляд, важливо виділити таку проголошену авторами функцію педагогічної діагностики як точне виявлення результатів дидактичного процесу. Водночас Т. Лукіна зазначає, що педагогічна діагностика дає змогу не лише вимірювати рівень засвоєння знань, навченості, а й деяких сторін розвитку особистості та виховання, й відповідно робити висновки про ефективність діяльності всього освітнього закладу (Лукіна, 2007).

Педагогічна діагностика розглядається як педагогічна взаємодія, що спрямована на управління якістю освітнього процесу (Чеботарьова, Гладченко, Ярмола, 2019). З цією метою проводиться поточна діагностика, результати якої визначають конкретні напрями й компоненти освітнього процесу, які підлягають коригуванню.

Важливим напрямом розвитку діагностики є використання інтернет-тестування як засобу розвитку суб'єктів освітнього процесу. Нескладні онлайн-

тести для батьків можуть використовуватися й для виявлення потенціалу обдарованості у дошкільників і їхньої спрямованості до тієї чи іншої галузі діяльності (Онопченко, 2016).

На думку, В. Уриського, педагогічна діагностика забезпечує науковий підхід до організації роботи з кадрами (Уриський, 2013). Однак це можливо, якщо діагностика має відповідне теоретико-методичне обґрунтування і проводиться з використанням валідних діагностичних методик, засобів. Отже, важливо розглядати педагогічну діагностику не лише як складову педагогічної діяльності, а й як галузь знань.

В. Галузяк, І. Холковська зауважують, що педагогічна діагностика є відносно новою галуззю педагогічної науки, яка використовує й адаптує методологічні принципи та методи соціології, психології, психодіагностики як суміжних наук про людину і суспільство (Галузяк, Холковська, 2015). Як нова галузь педагогічної науки, педагогічна діагностика також спрямована на розроблення теорії і методів організації педагогічної діагностувальної діяльності, а також принципів її здійснення, принципів побудови засобів діагностування.

На наш погляд, сутність педагогічної діагностики полягає у:

- дослідженні якості функціонування педагогічної системи;
- визначенні такої характеристики функціонування системи як: оптимальний стан або стан з відхиленням від заданого стандарту;
- прогнозуванні стану функціонування системи у визначеному діапазоні умов;
- урахуванні здобутих результатів для поліпшення якості функціонування педагогічної системи.

Дослідження якості функціонування педагогічної системи з допомогою діагностичного комплексу передбачає формування методичних засад здійснення цієї діяльності. Це передбачає розгляд дослідницьких принципів, що регулюють здійснення психолого-педагогічного дослідження. Як конкретнонаукові, ці принципи, зі свого боку, вибудовуються з урахуванням

загальнонаукових і філософських принципів наукового пізнання (Зацерковний, 2017).

Зокрема В. Зацерковний виділяє два напрями філософських принципів. Перший напрям принципів наукового пізнання – це принципи «здорового глузду», а саме:

- розчленування важких задач на окремі задачі, які можуть бути розв'язані;
- перехід від менш складного до більш складного, від доведеного до недоведеного. 3) недопущення випадання логічних ланцюгів у міркуванні;
- принцип об'єктивності;
- принцип пояснення безлічі досліджуваних явищ за допомогою незначної кількості загальних основ;
- принцип достатньої повноти обґрунтування (Зацерковний, 2017).

До другого напрямку віднесено діалектичні принципи пізнання:

- принцип загального зв'язку;
- принцип загального розвитку;
- принцип діалектичної суперечності, що ґрунтується на законі єдності та боротьби протилежностей;
- принцип діалектичного заперечення, що базується на загальному законі заперечення, що передбачає додержання наступності під час переходу від старого до нового, від попереднього до наступного;
- принцип єдності історичного і логічного, що заснований на переконанні, що структура об'єкта є продуктом його еволюції і відбиває її основні етапи;
- принцип системності: будь-який предмет повинен розглядатись як упорядкована єдність відносно самостійних частин або сторін (підсистем, елементів).
- принцип єдності аналізу і синтезу, що презентує предмет як систему.
- принцип сходження від абстрактного до конкретного (Зацерковний, 2017).

Загально-психологічні принципи розкрито у концепції О. Ткаченка. На думку вченого, будь-яке психічне явище може бути відповідно і всебічно описане, якщо воно пройшло через призму системи принципів. Так, кожне психічне явище має розглядатись:

- як причинно зумовлене – принцип детермінізму;
- як продукт і умова відображення – принцип відображення;
- як існуюче через діяльність – принцип єдності психіки й діяльності;
- як прояв специфічно якісного рівня розвитку психіки суб'єкта – принцип розвитку;
- як особлива система і разом з тим елемент іншої, більш складної системи – принцип системності (Хохліна, 2018).

Як підкреслює О. Хохліна, ці принципи є основоположними.

Основоположні принципи будь-якого наукового дослідження схарактеризували П. Лузан, І. Сопівник, С. Виговська (Лузан, Сопівник, Виговська, 2010). Це такі принципи: об'єктивності, сутнісного аналізу, генетичний, єдності логічного й історичного, концептуальної єдності дослідження, єдність динамічного і статичного. Завдяки своїй універсальності частина з них увійшла до сукупності методологічних принципів педагогічного дослідження, а саме: 1) об'єктивності; 2) доказовості; 3) всебічності; 4) сутнісного аналізу; 5) єдності історичного і логічного; 6) наступності; 7) системності; 8) особистісно орієнтованого навчання. Методологічними вимогами до результатів проведення педагогічного дослідження визначено: об'єктивність, вірогідність, надійність і доказовість (Сисоєва, Кристопчук, 2013).

Як бачимо, частина філософських принципів пізнання увійшла до складу принципів педагогічних досліджень. Це такі основоположні принципи, як: принцип єдності історичного і логічного, принцип системності, що засвідчує їх універсальність і наступність між філософськими принципами пізнання і конкретнонауковою методологією. Принцип системності також увійшов до системи загально-психологічних принципів.

Розроблення нових принципів, зокрема серед методологічних принципів педагогічного дослідження зумовлено розвитком науки, новими вимогами, що ставляться до наукових досліджень, зокрема психолого-педагогічних. Водночас відбір принципів, якими керується дослідник може визначатися як проблематикою конкретного дослідження, так і концептуальним підходом щодо його реалізації. Так, наприклад, при визначенні принципів проведення автентичного оцінювання, що застосовується у новій українській школі, дослідники спиралися на ті принципи, що є усталеними, а саме: постійність, надійність, достовірність, комплексність, використання різних методів, й водночас долучили сучасний принцип – комунікативний (Щербак, Софій, Бович, 2014).

Авторську конкретизацію принципів педагогічного дослідження наводить О. Дубасенюк. На думку вченої, у педагогічних дослідженнях при вивченні особистості учнів/студентів як суб'єктів педагогічного процесу необхідно керуватися наступними принципами: принцип цілісного вивчення об'єкта/суб'єкта освіти; принцип постійного вивчення особистості, педагогічного явища; принцип порівняння успіхів і невдач особистості з її особистим досвідом, а не з досвідом інших суб'єктів освіти; принцип вивчення особистості в діяльності і через діяльність; принцип добровільності; принцип відносної об'єктивності і правильності результатів дослідження (Дубасенюк, 2016). Як бачимо, у цьому переліку поєднано загальнонаукові, конкретнонаукові і специфічні (часткові) принципи.

Заслуговує на увагу виділений дослідницею принцип «відносної об'єктивності і правильності результатів дослідження», який вступає у протиріччя з твердженням, що наводилося вище, а саме: педагогічна діагностика є системою точного виявлення результатів дидактичного процесу. Отже, говорячи про точність результатів педагогічної діагностики, слід завжди пам'ятати про відносну об'єктивність результатів дослідження, які стосуються людини й суспільства.

В основу діагностувальної діяльності, спрямованої на вивчення особистісних чинників розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників, покладено принципи цілісності, комплексності, надійності, компліментарності, довготривалості, позитивної діагностики, динамічної діагностики (Бельська, 2016). У визначеній дослідницею сукупності принципів також спостерігаємо поєднання принципів, що належать до різних рівнів методології досліджень, а також виділення спеціальних принципів, пов'язаних з діагностувальною діяльністю, а саме: принципи позитивної і динамічної діагностики.

Такий підхід можна відстежити проводячи аналіз сукупності принципів, що регулюють здійснення ефективної діагностики академічної обдарованості. Так, до сформованої сукупності принципів увійшли такі: комплексний характер оцінювання поведінки й освітньо-пізнавальної діяльності дитини; достатня тривалість ідентифікації основних показників академічної обдарованості; аналіз поведінки дитини в тих сферах освітньо-пізнавальної діяльності, які більше відповідають її нахилам та інтересам; використання сучасних тренінгових, активних методів оцінювання академічної обдарованості експертами зі значним досвідом діяльності; оцінювання ознак обдарованості відносно актуального рівня психічного розвитку учня з урахуванням зони найближчого розвитку; переважна опора на екологічно валідні методи психодіагностики (Буров, Кузьменко, Бельська, 2012).

Важливою є висунута дослідницею обдарованості М. Мельник вимога щодо визначення сензитивно доцільних методик діагностики інтелектуальної, академічної, творчої, естетичної обдарованості: тестових, візуальних, комп'ютерних, моделювання експериментальних ситуацій (Мельник, 2017). Вважаємо, що ця вимога має увійти у систему принципів побудови засобів діагностики якості освіти дітей раннього віку як провідний принцип.

Актуальними сьогодні є дослідження, які передбачають збір і аналіз сучасних емпіричних даних, висвітлення закономірності психофізичного розвитку дітей; розкриття особливостей організації освітнього процесу в групах

раннього віку. Це дослідження А. Богущ, Н. Гавриш, Т. Гурковської, К. Крутій, Т. Науменко, О. Саприкіної, В. Паніної, В. Рагозіної та ін. Їх дані осучаснюють відомі науці закономірності розвитку дітей раннього віку, зокрема нормативні показники нервово-психічного розвитку на кожному році життя.

Унікальна особливість раннього дитинства, яка полягає у надзвичайно швидких темпах фізичного і психічного розвитку дитини, що зумовлено інтенсивним дозріванням органів чуття, нервової системи, її функцій й відбувається завдяки взаємодії з довкіллям, впливу умов життя і виховання (Васильєва, Гавриш, Рагозіна, 2021, С.213; Васильєва С., Гавриш Н., Рагозіна В. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів. Колективна монографія (2021). Кропивницький : ІМЕКС – ЛТД.), визначає значущість проблеми забезпечення якості освіти дітей раннього віку, зокрема, якості освітнього процесу як важливого компоненту, що визначає якість освіти в цілому. У дослідженні закономірностей та принципів виховання дітей в ранньому віці, змісту, форм та методів виховання дітей раннього віку, що здійснено Г. Гавриш, С. Васильєвою, В. Рагозіною, методологічним підґрунтям слугувала сукупність наукових підходів, а саме: аксіологічний, особистісно орієнтований, середовищний, діяльнісний, комплексний і технологічний. Досліджено такі сфери розвитку дитини раннього віку: інтелектуально-мовленнєвий, руховий, художньо-естетичний. Діагностика розвивального середовища груп раннього віку здійснювалась за такими критеріями: предметна насиченість фізичного простору; зміст і характер взаємодії учасників освітнього процесу в освітньому середовищі; часова та просторова організація видів активності дітей в умовах керованого та вільного вибору.

За обраними критеріями виявлено, що більшість закладів мають достатній рівень його організації і використання. Більшість вихователів мають достатній рівень готовності до здійснення інноваційної діяльності. Водночас 57,5 % дітей знаходяться на низькому рівні мовленнєвого розвитку. До початкового рівня рухового розвитку віднесено 63 % дітей. Отже, позитивні результати за рівнем готовності вихователів і оснащеності середовища не забезпечують високих

показників розвитку дітей.

Діагностування показників розвитку дитини визнано необхідною умовою контролю за розвитком дитини та виявлення можливих початкових відхилень від нормативного розвитку (Диагностика и профилактика ранних отклонений в состоянии здоровья детей, 1993; Печора, Пантюхина, Голубева, 1986). Аналіз досліджень, присвячених як педагогічній, так і психологічній діагностиці – така комплексність важлива для діагностування якості освіти дітей раннього віку, свідчить, що при визначенні принципів дослідження як його теоретичного каркасу, вчені спираються на добре розроблену загальнонаукову і конкретнонаукову методологію. При цьому дослідники вибірково формулюють специфічні принципи організації дослідження, що відбувається на основі урахування проблематики й досвіду проведення конкретного дослідження. У такий спосіб створюються орієнтовані на конкретне дослідження сукупності принципів.

Список використаних джерел:

1. Андриєнко О.С. Діагностування в навчальному процесі. *Вісник Запорізького державного університету*. 2002. №1. С.1–5.
2. Бельська Н.А. Типологія та методи виявлення інтелектуально обдарованих старшокласників, схильних до дослідницької діяльності: посібник. Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2016. 200 с.
3. Буров О.Ю., Кузьменко В.У., Бельська Н.А. Методичні засади діагностики академічної обдарованості учнів загальноосвітньої школи: монографія / за ред. Бузова О.Ю. Київ: Інформ. сист., 2012. 202 с.
4. Великий тлумачний словник української мови URL: <https://slovyk.me/dict/vts/%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>.
5. Галузяк В.М., Холковська І.Л. Педагогічна діагностика: курс лекцій. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 155 с.
6. Дубасенюк О.А. Методи науково-педагогічного дослідження у загальній системі методологічного становлення молодих дослідників. *Нові технології навчання: наук. метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. К., 2016. Вип. 89. Ч.П. С.21–26. URL: http://eprints.zu.edu.ua/29083/1/%D0%B4%D1%83%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8_%D0%B5%D0%BB.pdf.
7. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
8. Чеботарьова О.В., Гладченко І.В., Ярмола Н.А. Основи діагностичної діяльності корекційного педагога в роботі з дітьми з комплексними порушеннями розвитку: методичні рекомендації. Київ, 2019. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. 46 с.

9. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОІППО, 2006. 328 с.
10. Кондур О., Фучинська Н. Педагогічна діагностика як чинник забезпечення якості освітнього процесу. *Освітній простір України*. Т. 17. 2019. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/357>.
12. Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень. Київ, 2010. 219 с. URL: https://bahmat.at.ua/MET_NAUK_DOSL/S.VYGOVSJKA_POSIBNYK.pdf.
13. Лукіна Т.О. Педагогічна діагностика: завдання, методи, інструменти. Київ: Проект «Рівний доступ до якісної освіти в Україні», 2007. 59 с.
14. Мельник М. Теоретико-методологічні засади розробки проблеми діагностики обдарованості: здобутки і перспективи // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць випуск 2 (19). Київ, 2017. С.93–102.
15. Національний стандарт України ДСТУ КО 9000:2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. (2016). ДП «УкрНДНЦ». URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209000.pdf>.
16. Онопченко Г.В. Онлайн-тестування як компонент системи виявлення обдарованості у дітей. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 12 (55). 12/2016. С.16 – 19. URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2016/12/05.pdf>.
17. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07. 2021. станом на 02.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>.
18. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. станом на 05.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
19. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001669.pdf>.
20. Староста В. Педагогічний моніторинг та педагогічна діагностика: сутність і взаємозв'язок понять // *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4 (59). С.499–505 URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23215/1/2017_Starosta%20Volodymyr_4%2859%29%20s.%20499-505.pdf.
21. Хохліна О.П. Пояснювальні принципи психології у теоретичній спадщині Олександра Ткаченка. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*: Зб.н.пр. Інституту соціальної та політичної психології НАПНУ / за ред. Татенка В.О. К., 2018. С.191–212.
22. Щербак О.І., Софій Н.З., Бович Б.Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень: навчально-методичний посібник / За наук. ред. Щербак О.І. Івано-Франківськ, «Лілея НВ», 2014. 136 с. URL: http://nmc-pto.lg.ua/images/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8/teoriya_i_praktyka_ocinuvannya.pdf.

Розділ III. СУЧАСНІ ІННОВАЦІНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Цифрове освітнє середовище як напрям забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку.

Зміни, що відбуваються в суспільстві визначають нові підходи до розвитку системи освіти. Цифрові технології швидко інтегруються в освітні простори закладів дошкільної освіти, відкривають нові можливості педагогам для ефективної організації взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Цифровізація набуває глобальних масштабів. Якісні зміни змісту, структури освітнього процесу, упровадження дистанційних технологій характеризують сучасний етап розвитку дошкільної освіти.

Цифровізація освіти бере свій початок від явища комп'ютеризації, яке у середині ХХ століття здійснило переворот у системі взаємодії та передачі знань. Розпочався процес активного впровадження комп'ютерних та інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життя суспільства.

У вітчизняній педагогічній практиці перші спроби застосування комп'ютера у дошкільних закладах належать до 80-х років ХХ століття. Наразі термін «цифровізація» (від англ. digital, цифровий) має багато значень. Науковці розглядають цифровізацію як: трансформацію, що представляє широкий спектр інтерактивних та мультимедійних ресурсів, які дозволяють вибудувувати онлайн-діалог між усіма учасниками освітнього процесу; як перехід на цифровий спосіб комунікації, збереження та передачі інформації за допомогою цифрових пристроїв; як зміна парадигми того, як ми мислимо, як ми діємо, як ми спілкуємося із зовнішнім середовищем та один з одним [3].

У цілому, цифровізація має на меті підвищення якості дошкільної освіти за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, виховання інтелектуальної, різнобічно розвиненої, креативної особистості та підготовку дошкільника до цифрових реалій нашої сьогодення.

Цифрова трансформація осучаснює освітній процес, робить його більш мобільним, персоналізованим, пристосованим до навколишніх умов існування, що дозволяє забезпечувати неперервність освіти. У педагогів з'являється можливість використовувати цифрове моделювання та конструювання, індивідуалізацію освіти, елементи гейміфікації, а інформаційно-цифрові технології слугують засобами перетворення предметно-розвивального середовища.

Змінюється роль педагога, він є не тільки носієм знань, якими ділиться з вихованцями, а й провідником до цифрового світу. Вихователь повинен володіти цифровою грамотністю, здатністю створювати та застосовувати контент за допомогою цифрових технологій, включаючи навички пошуку, обміну інформацією, комунікацію.

Цифровізація дошкілля впливає на форми роботи з батьками, відкритість системи взаємодії та правове унормування освітнього процесу. Цифрові технології стали потужним ресурсом професійного розвитку педагогів, забезпечуючи їм швидку адаптацію до сучасних умов існування в інформаційному суспільстві, розширення комунікаційних можливостей, самореалізацію, збагачення професійного досвіду.

Різні аспекти впровадження цифровізації в освітній простір стали предметом дослідження зарубіжних (К. Бассет (C. Bassett), К. Гере (C. Gere), Г. Грибер (G. Creeber), М. Деузе (M. Deuze), Дж. Стоммел (J. Stommel), М. Хенд (M. Hand)) та вітчизняних (В. Биков, Д. Галкін, М. Жалдак, М. Лещенко, П. Матюшко, О. Овчарук, В. Ребрина, О. Стрижак, М. Шишкіна, А. Яцишин) науковців. Формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності вихователів дошкільних закладів присвячено праці С. Дяченко, Т. Котик, І. Таран та ін. Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемі цифровізації освітнього процесу, деякі з них потребують уточнення та більш детального вивчення. Особливо це стосується проблеми цифровізації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

Сучасна дошкільна освіта також зазнає низки змін, зумовлених упровадженням інновацій. Цифровий простір став невід'ємною складовою життя кожної людини. Він є джерелом формування уявлень дитини про навколишній світ. Для сучасних дітей пізнавальна, дослідницька, ігрова діяльність за допомогою комп'ютерних засобів є повсякденним, привабливим заняттям, доступним способом отримання нових знань та емоцій.

Цифрові технології задають нові орієнтири та виклики. Особливе значення має цифровізація дошкільної освіти, оскільки якісні зміни неможливі без трансформації освітнього процесу, яка передбачає максимально повне використання потенціалу сучасних цифрових технологій.

Цифровізація передбачає не лише технологічну модернізацію інфраструктури закладу дошкільної освіти, а й створення безпечного цифрового освітнього середовища, розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності педагогічних кадрів, які здатні ефективно використовувати цифрові технології в освітньому процесі. Саме тому, цифровізація діяльності ЗДО потребує уваги від науковців і практиків.

Важливим на нашу думку є вивчення потенціалу цифрових технологій та можливостей їх використання в ЗДО. На необхідності цифровізації освітньої сфери акцентовано увагу в низці нормативно-правових документів. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція), який ґрунтується на основних положеннях Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», введено освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Комп'ютерна грамота» (варіативна складова), що передбачає формування та розвиток цифрової компетентності дошкільника [2].

Дошкільна освіта не залишається осторонь тенденцій сучасного цифрового суспільства, так як в українському законодавстві зазначено, що первинною ланкою системи освіти є дошкільна, яка має значний вплив на формування людини як особистості та є фундаментом, який забезпечує її всебічний гармонійний розвиток [2].

Модернізація дошкілля вимагає від педагогів якісної зміни підходів до організації освітньої діяльності дітей. Зокрема, використання інформаційно-комунікаційні технології для реалізації освітньої програми, дозволить стимулювати пізнавальну активність дошкільнят – необхідну складову освітнього процесу. Важливою умовою реалізації цифрового навчання є розвиток у дошкільнят інтелектуальних здібностей, образного мислення, уяви, соціального інтелекту в процесі пізнавальної діяльності за допомогою цифрових технологій.

Дошкільний вік – це важливий етап для формування цифрової компетентності, яку можна визначити як нову форму грамотності, що стає у XXI столітті необхідним компонентом будь-якого процесу життєдіяльності. Сьогодні цифрові технології відіграють важливу роль у розвитку та підвищенні якості сучасної дошкільної освіти.

Дошкільник XXI століття – це дитина, яка є активним користувачем цифрових пристроїв. Усе частіше з'являються нові технології, орієнтовані на дошкільний вік: комп'ютерні ігри для розвитку математичних здібностей (розташувати фігури в порядку збільшення/зменшення розміру, зафарбувати однакові фігури одним кольором або розмістити картинки у хронологічному порядку); ігри, які навчають навичкам планування та управління, що розвивають алгоритмічну грамотність дошкільника; ігри з розвитку пам'яті, уваги, мислення, уяви; програми, що сприяють мовленнєвому розвитку; ігри-подорожі; арт-студії, що стимулюють творчий розвиток дитини, віртуальні екскурсії, які несуть у собі якісно нову форму роботи, коли реально існуючі об'єкти відображаються віртуально, дозволяючи дитині, яка не має можливості бути присутньою на реальній екскурсії, знайомитися з історичними, науковими, художніми експонатами, технічними моделями, визначними місцями міст, із традиціями та звичаями різних народів, з творами культури та мистецтва.

Розвиваюча ефективність комп'ютерних ігор полягає в тому, що закономірності, властиві звичайній ігровій діяльності, спостерігаються і в комп'ютерній грі: мета, мотиви, засоби та способи розв'язання поставленого

завдання. Дитина самостійно ставить завдання й знаходить оптимальні шляхи його вирішення, що сприяє розвитку логічного мислення. Граючись, дитина вчиться узагальнювати та аналізувати, проєктувати та прогнозувати, мислити.

Логічні комп'ютерні ігри сприяють формуванню важливих складових розумової діяльності: синтезу, класифікації, здатності розрізняти знаки та символи, що лежить в основі розвитку абстрактно-логічного мислення. Динамічні ігри тренують швидкість реакції, розвивають орієнтацію у просторі, рольові ігри – сприяють усвідомленню мотивів і потреб персонажів, отже, і своїх власних. Творчі ігри формують просторову уяву, художній смак. Натомість, навчальні комп'ютерні ігри, підібрані відповідно до віку та індивідуального розвитку дитини, стають чудовим засобом самонавчання, розвивають довільну пам'ять та концентрацію уваги дошкільника. Залучення до гри та перенесення ігрової мотивації на пізнавальну діяльність сприяють швидкому навчанню.

Пам'ять та увага дітей дошкільного віку мають мимовільний характер. Переважно яскраві події, що запам'ятовуються, стають об'єктами уваги, а, отже, і пам'яті дитини. У зв'язку з цим цифрові засоби стають незамінними для образного, барвистого представлення інформації. Цифрові технології дозволяють змоделювати процес, який складно візуалізувати в реальних умовах (наприклад, політ супутника). Окрім того, комп'ютерні ігри сприяють психомоторному розвитку дитини, допомагають фіксувати, спостерігати, планувати свої дії, приймати гнучкі когнітивні рішення.

Сучасні дошкільні заклади активно працюють із засобами мультимедіа, інтернет-ресурсами, цифровими проєкторами, інтерактивними дошками. Для покращення розуміння та наочності матеріалу педагоги успішно використовують у своїй роботі відео, презентації, анімації, ілюстрації та інші засоби наочного подання інформації, які покращують якість подачі матеріалу, забезпечують зворотний зв'язок із дитиною, допомагають в організації як індивідуальної, так і групової роботи, стимулюють мотивацію вихованця,

спонукають дитину до пошукової, дослідницької роботи разом із педагогом чи батьками.

Розвивальне цифрове середовище робить дошкільний освітній процес наочним, формує інформаційну культуру дитини, активують розвиток розумово-аналітичних, дослідницьких здібностей. Цифрові технології допомагають педагогам структурувати матеріал, полегшують роботу з пошуку інформації, дозволяють реалізовувати особистісно орієнтований підхід. Мультимедійне представлення матеріалу сприяє швидкому розвитку навичок читання, письма, рахунку, розуміння кольору, величини, форми, простору, часу, числа та множини.

Існує кілька дидактичних напрямків використання цифрових технологій у ЗДО. Це гра, творчість, дозвілля та навчання. Крім того, виділяється декілька моделей використання цифрових технологій: візуальна (презентації, мультимедіа), ігрова (навчальні ігри та інтерактивні іграшки), методична (дидактичні матеріали), підготовча (матеріали для проведення занять, наприклад шаблони, що роздруковуються), діагностична, інформаційна та комунікаційна моделі.

Застосування цифрових технологій у дошкільній освіті перетворює дитину з пасивного слухача та спостерігача на активного суб'єкта взаємодії. Навіть найпасивніші учасники освітнього процесу з цікавістю долучаються до роботи. Попри усі переваги використання цифрових інструментів, батьківська спільнота розділилася на дві групи: прихильники та противники ранньої дитячої цифрової соціалізації. Проте прогрес зупинити неможливо. Цифровізація – це тренд ХХІ століття й середовище, в якому росте та розвивається сучасна дитина.

Досвід упровадження цифрових технологій в дошкільну освіту показує, що мінімізувати ризики впливу цифрових технологій на розвиток дітей дошкільного віку можливо, якщо враховувати два важливі фактори:

 інтеграція технологій у різні види діяльності дошкільника;

✚ інтенсивне використання мультимедійного обладнання та цифрового контенту для проведення занять.

Правильно організоване використання цифрових технологій та ресурсів стимулює творчість дітей, надає широкі можливості для їх самовираження. Важливою умовою використання цифрових технологій у дошкільній освіті вважаємо врахування факторів ризику, що впливають на безпеку та здоров'я дитини у цифровому просторі (за визначенням ЮНЕСКО):

- тривале перебування за комп'ютером дає тяжкі наслідки впливу на фізичне здоров'я дитини (на зір, на поставу, на суглоби);
- часта та неконтрольована взаємодія з цифровими пристроями впливає на соціальний розвиток дитини;
- негативний вплив на розвиток пізнавальних здібностей;
- витиснення ігровою діяльністю інших видів діяльності;
- небезпечний контент.

Ці чинники важливо враховувати під час організації роботи дошкільнят з цифровими пристроями в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Сучасний педагог має вміти поєднувати традиції та інновації, класичні методи та нові педагогічні тренди. Те, яким буде майбутнє дошкільного освітнього середовища наперед невідомо, але вже зараз видно, що дошкільні заклади освіти – активні учасники цифрових змін сучасного суспільства.

Отже, цифровізація є одним із ключових напрямків трансформації системи дошкільної освіти й передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі з метою забезпечення її якості та доступності, посилення індивідуалізації та диференціації, розвитку цифрової компетентності усіх учасників взаємодії. Це зміна парадигми спілкування із зовнішнім світом та якісний внутрішній інструмент для оптимізації освітнього середовища закладу дошкільної освіти. Цифровізація необхідна, щоб зробити процес освіти гнучким, пристосованим до реалій сьогодення.

Нові потреби суспільства у зміні парадигми освіти вимагають і нових змін у статусі вихователя, а відповідно і у його підготовці та перепідготовці. Якщо

раніше вихователь був для дітей дошкільного віку основним і беззаперечним носієм всього нового, то зараз він не знає і не може знати відповіді на всі дитячі запитання. Однак він повинен стати основним радником для дитини, повинен вміти правильно спрямувати його інтереси, організувати його навчальну діяльність відповідно до психологічних особливостей сприйняття, вчасно прийти на допомогу з підказкою, щоб дитина не втратила інтересу до пізнання. Значну увагу сучасний вихователь має приділяти підготовчій роботі зі створення освітнього середовища, в якому будуть забезпечені освітні потреби кожної дитини.

Використання інформаційно комунікаційних технологій потребує створення *нової освітньої парадигми*. Загальновизнано, що дитина повинна бути активним учасником освітнього процесу. Засобами інформаційних і комунікаційних технологій реально помістити цей принцип дидактики в основу всього освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. У результаті повинні змінитися відносини дитина-вихователь, дитина-дитина, дитина-навколишнє середовище, дитина-джерела інформації. Головним завданням стає не передача дитині певної суми знань, а формування умінь здобувати і опрацьовувати нові дані, формування навичок мислення високого рівня: аналізувати, синтезувати, оцінювати [18].

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів і технічних засобів застосування інформаційні технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку для забезпечення ефективного процесу навчання [3].

Сьогодні інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного світу, вони значною мірою визначають подальший економічний та суспільний розвиток людства. У цих умовах революційних змін вимагає й система навчання.

Бурхливий розвиток нових інформаційних технологій і впровадження їх на Україні останні п'ять років наклали певний відбиток на розвиток особистості сучасної дитини. Потужний потік нової інформації, реклами, застосування

комп'ютерних технологій у телебаченні, поширення ігрових приставок, електронних іграшок і комп'ютерів дуже впливають на виховання дитини і сприйняття нею навколишнього світу. Істотно змінюється й характер її улюбленої практичної діяльності – гри, змінюються його улюблені герої й захоплення. Особливе значення для дітей сьогодні має комп'ютер.

Може скластися враження, що використання засобів інформаційно комунікаційних технологій завжди виправдано в усіх галузях освітньої діяльності. Безумовно, у багатьох випадках це саме так. У той же час, інформатизація освіти має і низку негативних аспектів. Позитивні і негативні чинники інформатизації загальної освіти необхідно знати і враховувати у роботі кожному вихователю.

До недолік застосування інформаційно комунікаційних технологій відносимо:

- у вихователів недостатньо часу для підготовки до занять, на якому використовуються комп'ютери;
- недостатня комп'ютерна грамотність вихователя;
- у робочому графіку вихователів не відведено час для дослідження можливостей Інтернет;
- труднощі інтегрування комп'ютеру у структуру занять;
- існує ймовірність, що, захопившись застосуванням ІКТ на заняттях, вихователь перейде від розвивального навчання до наочно-ілюстративних методів.

До переваг використання інформаційно комунікаційних технологій відносимо: 1) індивідуалізація навчання; 2) зростання обсягу виконаних на занятті завдань; 3) розширення інформаційних потоків при використанні мережі інтернет; 4) підвищення мотивації та пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи, можливості включення ігрового моменту.

Базовий компонент дошкільної освіти в новій редакції (2021 р.) скеровує педагогів на цілісний підхід до формування дитячої особистості, підготовку її до органічного, безболісного входження до соціуму, природного і предметного

довкілля через освоєння основних видів життєдіяльності, а також у напрямку інтеграції родинного і суспільного виховання [1].

Новою редакцією державного стандарту дошкільної освіти (БКДО, 2021) передбачено визначення змісту дошкільної освіти через інваріантну і варіативну складові. Інваріантна складова є обов'язковою для реалізації в умовах різних форм здобуття дошкільної освіти, варіативна складова серед освітніх напрямів містить «Комп'ютерна грамота», де визначено зміст цифрової компетентності дитини старшого дошкільного віку, показники її сформованості [1, с. 26]. Таким чином, необхідність формування цифрової компетентності старшого дошкільника, а також практична складова її формування передбачає застосування інформаційно комунікаційних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, а це передбачає вирішення питання підготовки та перепідготовки вихователів до цього.

Успішна професійна діяльність сучасного педагога неможлива без здатності швидко орієнтуватися у значному інформаційному потоці, без активного використання інформаційно комунікаційних технологій. Професійне документоведення має бути оптимізованим із метою вивільнення часу для ефективної організації педагогічної праці. Комп'ютерна грамотність педагогів є умовою їх швидкої орієнтації в інформаційному просторі, участі у вітчизняному та міжнародному професійному співробітництві, успішного навчання упродовж життя [3, с. 33].

На нашу думку особливу цінність мають компетентності можна віднести: здатність до групової роботи, роботі в команді, вміння спілкуватися з іншими людьми, здатність працювати з різними освітніми методами (як традиційними так і інноваційними) на основі різних ресурсів від паперових до будь-яких електронних – персонального комп'ютера, смарт дошки, планшету тощо; креативність, здатність рефлексувати.

Таким чином, з метою впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи закладів дошкільної освіти управлінським та методичним службам різних рівнів необхідно створювати умови для

комп'ютеризації освітнього процесу та підвищення рівня інформаційної компетентності, комп'ютерної грамотності педагогічних працівників дошкільної освіти; сприяти розробленню власних сайтів дошкільних закладів для обміну досвідом, участі у різних проектах, контактів з батьківською громадськістю тощо.

Схарактеризуємо можливості застосування цифрового освітнього середовища для забезпечення якості освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Соціально-економічні та технологічні зміни в Україні передбачають активний пошук нових шляхів підвищення ефективності забезпечення якості освіти дітей дошкільного віку, а зростання темпів розвитку й застосування цифрових технологій актуалізує необхідність підвищення якості підготовки вихователів до їхнього використання в освітньому та вихованому процесах. Завдяки широкому впровадженню інформаційних технологій вдасться забезпечити перехід на новий рівень аналізу, оцінки, контролю за якістю діяльності як дітей, так і педагогів, методистів та керівників закладів дошкільної освіти.

Використання інформаційних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти є лише частиною інформаційного середовища закладу дошкільної освіти. *Інформатизація закладу дошкільної освіти передбачає* використання інформаційних технологій в адміністративній, фінансово-господарській, педагогічній та методичній діяльності. Вона охоплює усіх учасників освітнього процесу: вихованців, батьків (або осіб, що їх замінюють), педагогічних та адміністративних працівників.

Використання інформаційних технологій в адміністративній, фінансово-господарській та методичній діяльності дозволяє ефективно керувати ресурсами, контингентом, освітнім процесом, забезпечувати комунікацію і передбачає наявність електронних баз даних, архівів, електронної адреси і сайту закладу дошкільної освіти.

У Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі, зазначено, що цифровий простір закладу освіти створює великі можливості для

різнобічного розвитку дітей [1, с. 33]. Наголосимо, що для успішного створення єдиного цифровий простір (інформаційного середовища) закладу дошкільної освіти слід забезпечити такі умови: оснастити комп'ютерами всі блоки інформаційного простору; забезпечити мотивацію використання інформаційних систем у кожного з виконавців на своїй ділянці; забезпечити підвищення кваліфікації в галузі інформаційних технологій всіх співробітників; розподілити весь обсяг інформації за виконавцями; організувати локальну мережу закладу; обладнати мультимедійний кабінет; забезпечити вільний доступ до мережі Інтернет; організувати обмін досвідом у самому закладі дошкільної освіти.

Наведу класичний приклад обладнання закладу дошкільної освіти засобами інформатизації: кабінети завідувача (директора) та заступника з АГЧ: комп'ютер, принтер, ксерокс, доступ до Інтернет, локальна мережа закладу; кабінет вихователя-методиста: комп'ютер, принтер, ксерокс, сканер, цифровий фотоапарат, доступ до Інтернет, локальна мережа закладу. Проаналізуємо особливості використання інформаційних технологій в освітньому процесі під час роботи з дітьми дошкільного віку. У сучасному світі комп'ютер є своєрідним «інтелектуальним знаряддям», що дає людині можливість вийти на новий інформаційний рівень. Його можна розглядати і як сучасний засіб діяльності старшого дошкільника. Дитина, яка оволоділа елементами комп'ютерної технології, здатна краще розмірковувати, розв'язувати задачі у внутрішньому плані, почуватися компетентною.

У дітей старшого дошкільного віку важливо формувати елементарні уявлення про комп'ютер як сучасний технічний засіб, що:

- *розширює* інформаційні обрії,
- *допомагає* орієнтуватись у світі в умовах високої технізації життя;
- *створює* передумови для розвитку теоретичного мислення, елементарної рефлексії (усвідомлення) способів дій;
- *ознайомлює* із особливостями комп'ютера, зі способами керування ним за допомогою клавіатури, миші;

- *виховує* здатність розмірковувати, варіювати, використовувати попередній досвід;

- *вчить* дотримуватися правил безпечної поведінки під час роботи з комп'ютером.

Формування у дітей елементів комп'ютерної грамотності доцільно здійснювати у таких формах роботи: *бесіди* про комп'ютер та його значення в житті сучасної людини, про сучасні інформаційні технології, будову та основні складники комп'ютера; *практичні ігри та заняття*, спрямовані на засвоєння дошкільником елементарних прийомів роботи за комп'ютером, розвиток здібностей, розширення та поглиблення уявлень про навколишній світ за допомогою спеціальних комп'ютерних програм.

Для практичних занять слід використовувати навчально-розвивальні та ігрові комп'ютерні програми, спеціально розроблені для дошкільнят, зміст та оформлення яких відповідає віковим та психофізіологічним особливостям дітей. Інше програмне забезпечення не використовується. Організуючи роботу старшого дошкільника за комп'ютером, педагог має дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог, визначених нормативними документами. Тривалість заняття – не більше 15 хв. Недоцільним та неефективним є одночасне використання одного комп'ютеру двома або більше дітьми. Особлива увага приділяється дотриманню старшими дошкільниками правил техніки безпеки. Для цього складається простий перелік правил користування комп'ютером, обов'язковий для всіх, і з використанням казкових персонажів обігрується кожне з них та всі разом.

Плануючи ігри та заняття за комп'ютером, варто зважати на багатофункціональність комп'ютерних програм. Вони допомагають дитині здійснювати режисерську гру, стимулюють креативні здібності, гнучкість мислення, навчають грамоти, конструювання, математики, іноземної мови тощо. За допомогою навчально-розвивальних програм старший дошкільник зможе збагатити свої уявлення про навколишній світ, власне «Я». Ігри та

заняття з використанням комп'ютерних технологій проводяться відповідно до загального плану освітньої роботи з дітьми в закладі дошкільної освіти.

Використання мультимедійного проектора та смарт дошки передбачає групову форму роботи з дітьми та значно знижує ризик виникнення різних видів втоми. Тривалість занять може бути збільшена удвічі-тричі порівняно з роботою за персональними комп'ютерами. Такий вид організації занять близький до традиційного.

Смарт дошка виконує всі ті самі функції, що й проектор з екраном, проте до них додаються специфічні можливості програмного забезпечення, що поставляється в комплекті з пристроєм. Це може бути: *«розумне перо»* – перетворює об'єкти, намальовані від руки, на фігури правильної форми; *шторка* – дозволяє приховати частину екрана; *функція «фото екрана»* – дозволяє зробити знімок всього екрана або виділеної частини при перегляді відео, роботі в Інтернеті; *функція розпізнавання тексту* – дозволяє перетворити слова, написані від руки, на друковані символи; колекції зображень; секундомір; можливість *переміщувати об'єкти* в просторі інтерактивної дошки; можливість *додавати анотації* поверх будь-яких програм, документів, відео.

Вихователю важливо пам'ятати, що при організації роботи з дошкою слід стежити, щоб промінь проектора не світив у очі дітям: це може викликати опік сітківки. Рекомендується розташовувати проектор на стелі. Дошка має бути закріплена так, щоб діти могли дістати до її верхньої частини.

Одним з найперспективніших напрямів під час роботи з інтерактивним обладнанням є використання прикладних програмних засобів, які забезпечені інтерактивними елементами управління (навігації). У цьому разі реалізується можливість переміщення об'єктів у просторі інтерактивної дошки за допомогою стилуса.

Прикладні програмні засоби – це комп'ютерні програми, призначені для використання в навчальному процесі. Використання прикладних програмних засобів дозволяє розв'язати такі завдання: забезпечення зворотного зв'язку з

дітьми та індивідуалізації навчання; поліпшення якості наочності; додаткове інформування; моделювання досліджуваних процесів або явищ; організація колективної та групової роботи; підвищення мотивації навчання; стимулювання ініціативності дітей; розвиток у дітей творчого мислення.

Залежно від розв'язуваних завдань і способу взаємодії прикладних програмних засобів із користувачем, їх можна поділити на такі типи: демонстраційні засоби; інформаційні джерела; моделювальні засоби; інструментальні засоби; навчальні програми; тренажери; контролюючі засоби; розвивальні ігри; електронні підручники; електронні навчальні посібники; навчально-ігрові засоби.

Для проведення занять із дітьми широко застосовуються навчальні програми, розвивальні ігри та навчально-ігрові засоби для підготовки вихователів до занять із використанням ілюстративних та роздаткових матеріалів – демонстраційні засоби, інформаційні джерела та електронні навчальні посібники тощо.

Схарактеризуємо можливості використання інформаційно комунікаційних технологій у роботі вихователя з батьками. Залучення батьків до участі в освітньому процесі в закладі дошкільної освіти сприяє створенню сприятливого клімату в сім'ї, психологічного та емоційного комфорту у дитини в закладі дошкільної освіти та за його межами. Завдяки підвищенню педагогічної та психологічної культури батьків через проведення батьківських зборів, спільну діяльність, використання інформаційно комунікаційних робота буде успішнішою. Задля того, щоб заклад дошкільної освіти став джерелом інформації про дитину, розвиток дитячо-батьківських взаємин, нові форми спільної пізнавальної та комунікативної діяльності у тріаді «дитина – батьки – педагог», пропонуємо обладнати в закладі дошкільної освіти сімейну медіатеку (інформаційну платформу) на сайті закладу.

Молодим батькам буде цікавіше та простіше ознайомитися з актуальними питаннями щодо виховання дітей, використовуючи медіа посібники, а також освітні портали і сайти в Інтернеті. Завдання вихователів та методистів –

створення таких мультимедійних посібників, ознайомлення батьків з адресами порталів.

Не менш ефективна форма роботи – сайт закладу дошкільної освіти, який може бути доступним для різних груп користувачів засобів Інтернет-технологій. Цей інформаційний ресурс призначений для надання дітям, їхнім батькам, педагогам різноманітної інформації про історію закладу, педагогічний колектив, останні події, що відбулися. Тут можна дізнатися про результати інноваційної діяльності закладу, зміцнення його матеріально-технічної бази. Окрім цього, він може стати для батьків джерелом інформації навчального, методичного або виховного характеру. На сайті батьки можуть відстежувати освітній процес власних дітей, отримувати інформацію про проблеми, що виникають у навчанні, і поради, спрямовані на їх вирішення у взаємодії з педагогом.

Використання інформаційно комунікаційних технологій у роботі вихователя-методиста дозволяє: якісно оформлювати ділову документацію; здійснювати контрольню-аналітичну діяльність (підготовка схем аналізу), обробку даних (результативність у вигляді графіків, діаграм, атестація педагогів, рівень знань дітей з різних розділів програми тощо); доступ до роботи в мережі Інтернет з питання самоосвіти та накопичення інформаційного матеріалу; оформлювати атестаційні матеріали; створювати презентації до семінарів, методичних об'єднань, конференцій, педагогічних рад, консультацій для вихователів; використовувати мультимедійний супровід у роботі з дітьми на заняттях, проведенні свят та розваг, режимних процесів або проведенні консультацій, батьківських зборів, Днів відкритих дверей тощо; оформлювати картотеки періодичних видань, облік методичної та художньої літератури; обмін досвідом роботи з іншими педагогічними колективами.

Таким чином, успішна професійна діяльність сучасного педагога неможлива без здатності швидко орієнтуватися у значному інформаційному потоці, без активного використання інформаційно комунікаційних технологій. Професійне документоведення має бути оптимізованим із метою вивільнення часу для ефективної організації педагогічної праці [2, с. 32]. Комп'ютерна

грамотність педагогів є умовою їх швидкої орієнтації в інформаційному просторі, участі у вітчизняному та міжнародному професійному співробітництві, успішного навчання упродовж життя.

Список використаних джерел:

1. Андрющенко Т.К., Лохвицька Л.В., Руденко Ю.А., & Дудник Н.А. Використання ІКТ для формування здоров'язбережувальної компетентності старших дошкільників. Інформаційні технології і засоби навчання. 2021. № 81 (1). С.15–35. URL: <http://bit.do/fPRKT>
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), Нова редакція. Реім доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Колеснікова І.В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. Науковий часопис Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2020. Вип. 78. С.117–120.
4. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. 2021. 52 с. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/2384/>
5. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с. URL: http://tvogovt.zp.ua/sites/default/files/konceptsiya_osvity_ditey_rannogo_ta_doshkilnogo_viku_vid_09_07_2020.pdf
6. Мардарова І.К., Баранова В.М. Підготовка майбутніх вихователів до розвитку мовлення дошкільників засобами ІКТ. Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 1 (64). С.161–166.
7. Орлова О.А. Формування характеру дитини на сучасному етапі. American Journal of Fundamental, № 1 (12), 2019.
8. Таран І.Б. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в дошкільній освіті: навчальний посібник. Бердянськ: Видавець Ткачук А.В., 2015. 168 с.
9. Чекан О.І. Застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу. Навчальний посібник. 2015. С.184.

3.2. Фахова діяльність педагогічних працівників ЗДО як чинник якісної дошкільної освіти

Війна вплинула на всіх громадян України. Не обминула вона й її найменших громадян – дітей дошкільного віку. За даними ЮНІСЕФ, війна спричинила переміщення 4,3 мільйона дітей. З них: більше ніж 1,8 мільйона дітей переїхали в сусідні країни як біженці і 2,5 мільйона є внутрішньо переміщеними особами всередині України [3].

За даними опитування, яке було проведено дослідницькою компанією Gradus Research методом самозаповнення анкети в мобільному додатку, 55 % респондентів залишилися у місці постійного проживання [5]. Проте цей показник значно коливається по регіонах: на Заході залишилися вдома 77 %, на Сході – лише 25 %. Понад 234 тисячі дітей примусово вивезли за межі України.

Війна призвела до одного з найстрімкіших та наймасштабніших переміщень дітей. Вони разом з батьками і дуже часто тільки із супроводжуючими, або й без них, опинились на вокзалах, в місцях евакуації перебуваючи у тривалих очікуваннях. Діти, яким довелося залишити свої домівки і пережити переїзд, а він, враховуючи їхній вік і його небезпечність в умовах війни, набули психотравмівного досвіду.

Діти, які залишилися із батьками в своїх домівках також знаходяться в стані емоційного напруження. Вони здригаються від вибухів і пострілів в місцях, де точаться бої. Прокидаються під пронизливі звуки сирен та засинають у підвалах. Дитячі садочки, пологові будинки, сховища, де шукають прихистку родини, і які позначені надписом «Діти» – стають мішенями для бомб і снарядів.

Харківським інститутом соціальних досліджень підготовлено матеріали «Діти і війна» 24.03–24.04.2022 р. За даними проведеного дослідження на основі опитування, більшість дітей пережили з початку війни перебування у сховищі (71 %). Кожна друга дитина була розлучена із близькими родичами (з одним із батьків чи з обома, сестрою/братом, бабусею/дідусем). Третина дітей перебували у зоні воєнних дій (35 %). Кожну п'яту дитину батьки вимушені були вивозити під обстрілами (20 %). 16 % дітей бачили пошкодження або руйнування свого житла на власні очі. Також діти пережили загибель близької людини та голод/ відсутність доступу до питної води [1].

У ситуації війни в країні діти є найуразливішими. Опитування батьків, проведене CEO Gradus Research показало, що 75 % дітей демонструють ті чи інші симптоми травматизації психіки. Так, кожна п'ята дитина має порушення сну, кожна десята – зменшення бажання спілкуватися, нічні кошмари та

погіршення пам'яті. Четверть дітей потребувала медичної допомоги після початку воєнної агресії. З них – 40 % не змогли цю допомогу отримати через відсутність потрібного лікаря чи лікарні поруч. Також батьки вказали, що діти потребують психологічної підтримки [5]. Але якщо трапилось так, що дитина завдячуючи своєму вікові, безпечнішому місцю проживання сім'ї не знає про війну, не відчуває безпосередньо її впливу, вона надзвичайно чутлива до тривожного стану близьких їй дорослих, їхньої емоційної напруги.

За результатами дослідження, яке було проведено у 2017 році і охоплювало дітей дошкільного віку – 1119 осіб, які пережили психологічну травму внаслідок воєнних дій на Сході України. Як з'ясувалося, найбільш вразливими психотравмівними подіями для дітей виявилися: розлука з близькими, переселення, поранення близьких, зміна звичного оточення, пожежа, вибухи [4].

Емпіричні дані про вплив на індивідуальний розвиток дітей дошкільного віку психотравмівних подій війни і переміщення засвідчили, що у дітей є прояви тривожних особливостей розвитку. Це: мінливість настрою, розсіяність, страхи, порушення сну, агресивність, замкненість, тривожність, недовіра до інших, впертість, плаксивість.

Поглиблене вивчення індивідуальних особливостей розвитку дітей дало змогу виявити такі підгрупи дітей: 1. Розвиток дітей оцінено як гармонійний, у них спостерігаються окремі прояви тривожних ознак. 2. Розвиток дітей оцінено як дисгармонійний. Дітям першої групи властиві однорідні (монохромні) результати – таких дітей виявилось 69 %. З них – 27 % мають високий рівень розвитку; 42 % дітей із середнім рівнем розвитку. У 31 % дітей наявні суперечливі, часто полярні результати за різними сферами розвитку. З них: 10 % дітей мають суперечливий та 21 % – низький рівні розвитку [4, с. 35–38].

Аналіз здобутих даних дав змогу зробити висновок: різні діти, залежно від індивідуальних особливостей розвитку та соціально-психологічних чинників, по різному реагують на психотравмівні події. Дослідження показало, що негативні наслідки переживання психотравмівних подій можуть бути

виражені не яскраво, і вони нейтралізуються завдяки підтримці, емоційному співпереживанню, сприянню розвитку, актуалізації здібностей дітей. Водночас у дитини з більш вираженими ознаками стресу стан може загострюватися у ситуації неспроможності надати їй емоційну підтримку та психологічну допомогу.

У ході дослідження з'ясовано, що на індивідуальну реакцію дітей на психотравмивні події також впливає стан їхніх індивідних і особистісних якостей. До індивідних якостей віднесено стан здоров'я, нервової системи, темперамент. Серед особистісних виділимо: ставлення до себе, вміння та бажання встановлювати контакти з однолітками і дорослими, сформована довільність психічних процесів, розвинута здатність долати посильні труднощі, зосереджуватись, можливість регулювати емоційні реакції, наявність конструктивних мотивів до пізнання навколишнього світу, спілкування, сформованість пізнавальної активності.

Особливістю проведеного дослідження було те, що воно спрямовувалось на виявлення як тривожних, так і позитивних особливостей індивідуального розвитку дітей. Зокрема, у дітей виявлено такі позитивні якості, як: турботливість, активність, патріотизм і відповідальність. Водночас спостерігались і тривожні особливості розвитку. Це: порушення емоційної сфери (у дітей спостерігались мінливість настрою, страхи, порушення сну, тривожність), когнітивної (діти часто розсіяні), і порушення комунікативної сфери (діти проявляють замкненість, недовіру до інших, часто агресивність) [4, с. 38–41].

Тому психолого-педагогічний супровід таких дітей рекомендовано реалізовувати як інтегративну технологію, що містить у собі дві складові: педагогічну підтримку дитини й психологічну допомогу. Сутність запропонованої методики роботи з дітьми полягає у застосуванні комплексу технологій психологічного і педагогічного впливу з урахуванням виявлених індивідуально-психологічних особливостей розвитку дітей як тривожного, так і

позитивного характеру. Отже, важливо реалізовувати цілісний підхід до індивідуального розвитку дітей.

Війна порушила звичну роботу закладів дошкільної освіти. Більше 200 закладів дошкільної освіти пошкоджено і зруйновано. 242 заклади приймають дітей і працюють офлайн. 1746 закладів працюють із застосуванням дистанційних форм навчання. 1027 дітей із числа внутрішньо переміщених зараховано до закладів дошкільної освіти. Водночас організація роботи закладів освіти залежить від конкретної безпекової ситуації. Так у місті Києві з 1 червня запрацювали 34 комунальні садочки, в яких або поруч із якими є укриття [2].

Окреслені вище особливості функціонування дошкільної освіти в умовах воєнного стану визначають такі напрями підвищення кваліфікації фахівців дошкільної галузі:

- безпека дітей в умовах війни;
- поглиблення національно-патріотичної складової виховання, активізація процесу формування етнічної самосвідомості у маленьких українців;
- застосування технологій психологічної допомоги і педагогічної підтримки дітей в умовах війни;
- організація емоційно підтримуючої міжособистісної комунікації педагога з дітьми;
- опанування інструментарію дистанційної форми навчання та технологією організації взаємодії з дітьми в онлайн форматі.

Здійснення закладами дошкільної освіти освітньої діяльності в умовах війни й забезпечення здобуття дітьми якісної дошкільної освіти потребує додаткових професійних знань і вмінь. І для їх здобуття необхідні зустрічі дії як самих педагогів-практиків, так і науковців, методичної служби, суб'єктів освітньої діяльності у сфері підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Отже, підготовка фахівців на сучасному етапі розвитку освіти вимагає використання інноваційних технологій. Це пов'язане з тим, що підвищилися вимоги до їх професійної компетентності. А забезпечити це можливо шляхом

використання сучасних технологій. Проблема застосування інноваційних технологій у навчальному процесі розглядалася в працях багатьох дослідників як в Україні, так і за кордоном. На методологічному і технологічному рівнях проблему фахівців дошкільного профілю розкрито у наукових дослідженнях А. Богуш, Н. Денисенко, Н. Лисенко, Г. Підкурғанної, З. Плохій та ін. Проблеми структури і змісту психолого-педагогічної та фахової підготовки майбутніх вихователів розглядали Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, Ю. Косенко, М. Машовець та ін. Питання змісту, специфіки та способів використання освітніх інноваційних технологій стало предметом наукового аналізу К. Балаєвої, Л. Буркової, Т. Грабовської, І. Дичківської, О. Козлової, М. Лах, О. Мармази, В. Химинця та інших.

Формування соціально активної, творчої особистості майбутнього вихователя вимагає від викладачів закладів вищої освіти використання нестандартних форм, методів і засобів педагогічної взаємодії. В умовах сьогодення такими є інноваційні педагогічні технології, визнані однією з провідних тенденцій сучасного розвитку людства.

Використання інноваційних підходів до навчання та підготовки майбутніх вихователів допомагають краще зрозуміти і засвоювати навчальний матеріал та формувати самостійну пізнавальну активність студентів, що допоможе майбутнім вихователям відкривати, здобувати нові знання, а у результаті формувати свою професійну компетентність (Рис. 3.1.).

Рис. 3.1. Особливості педагогічної діяльності вихователя в закладі дошкільної освіти

Під час підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти процес навчання та організаційна методика заняття повинні бути побудовані так, щоб залучати студентів до самостійної творчої діяльності щодо засвоєння нових знань та їх успішному застосуванню на практиці.

Основними структурними компонентами професійної готовності майбутніх вихователів визначають: мотиваційну, когнітивно-оціночну та організаційно-особистісну компоненти [4, с. 163].

До мотиваційного компоненту готовності включають: прагнення до педагогічної праці, прийняття професії як цінності, почуття відповідальності, потребу в спілкуванні з дітьми та батьками.

Когнітивно-оціночний компонент готовності передбачає оволодіння прийомами та способами педагогічної діяльності, що ґрунтуються на глибокому та міцному засвоєнні теоретичних знань, на розумінні специфіки роботи з дітьми дошкільного віку.

Організаційно-особистісний компонент в структурі готовності студентів до педагогічної діяльності включає в себе професійно важливі якості особистості майбутнього фахівця, рівень яких розглядається як результат цілеспрямованого довготривалого процесу навчання, виховання та саморозвитку особистості майбутнього фахівця закладу дошкільної освіти [1, с. 116].

Схарактеризуємо педагогічний процес. Педагогічний процес можна розглядати як спосіб організації педагогічних відносин, сутність якого полягає у цілеспрямованому відборі та використанні зовнішніх чинників розвитку учасників цього процесу.

Педагогічний процес – спеціально організована взаємодія учасників, що розвивається впродовж певного часу в межах певної виховної системи і спрямована на досягнення поставленої мети. Унаслідок такої взаємодії мають відбуватися позитивні перетворення особистісних властивостей та якостей як вихованців, так і вихователів.

Де б не відбувався педагогічний процес, структура його залишається інваріантною та універсальною (рис. 3.2):

Мета — Методи / взаємодія
принципи — ЗМІСТ— Форми - Засоби

Рис. 3.2. Структура педагогічного процесу

Мета відображає кінцевий результат педагогічної взаємодії, якого прагнуть учасники цієї взаємодії.

Принципи визначають основні напрями досягнення мети.

Зміст – це частина досвіду поколінь, яка передається вихованням для досягнення мети згідно з обраними напрямками.

Методи – способи взаємодії учасників педагогічного процесу, за допомогою яких передається та усвідомлюється зміст.

Засоби – матеріалізовані предметні способи опрацювання змісту, що використовуються разом з методами.

Форми організації педагогічного процесу визначають зовнішнє вираження акту взаємодії учасників педагогічного процесу. Ці форми характеризуються кількістю учасників взаємодії або місцем, часом та порядком їх здійснення.

Отже, педагогічний процес є системою, оскільки система – це сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність та взаємодіють. Жоден компонент системи не можна замінити на інший або на їх сукупність, оскільки система перестане функціонувати, відокремлення будь-якого елемента системи призводить до її ліквідації.

Є різноманітні підходи щодо уточнення структури педагогічної системи залежно від того, що покладено в її основу (Е. Белкін: в основі – педагогічна система як частина соціальної системи; Н. Кузьміна: в основі – функціональні компоненти педагогічної діяльності; В. Сквирський, В. Смирнов та ін.).

Окрім того, є певні особливості педагогічного процесу залежно від навчально-виховного закладу, в якому він відбуватиметься. Так, особливості педагогічного процесу у вищих навчальних закладах пов'язані насамперед з вимогами, які висуває суспільство до спеціалістів вищої кваліфікації.

Педагогічний процес у вищій школі відповідає *певним закономірностям*:

- єдності історичного та логічного, що вимагає єдності генетичних та структурних зв'язків у розвитку теорії науки; єдність історії та теорії науки і практики; єдність історичної та теоретичної форм наукового пізнання; єдність історичного, теоретичного та логічного в системі вищої освіти; єдність історичних і сучасних методів наукового дослідження. Згідно з цією закономірністю вивчають історію науки, історію закладу освіти, історію педагогіки вищої школи та їх взаємозв'язок із сучасністю;

- застосування методів пізнання емпіричного та теоретичного характеру в процесі вивчення об'єктів дослідження. Згідно з цією закономірністю емпіричну інформацію поєднують з її теоретичними узагальненнями у структурі науки та розділах предмета, що вивчається здобувачами;

- взаємозв'язків у реальному житті, що об'єднує всі компоненти життєдіяльності вищого навчального закладу, а саме: взаємозумовленість усього цілісного педагогічного процесу (єдність комплексу навчально-освітньої та матеріально-господарчої діяльності);

- взаємозумовленість соціального стану суспільства з процесом підготовки до нього; взаємозумовленість професійно-педагогічної, викладацької діяльності викладачів з навчальною та науково-пошуковою діяльністю студентів;

- взаємозумовленість мети, змісту, методів та форм педагогічного процесу з мотивацією обов'язку, інтересу та престижності освіти здобувачів;

- взаємозумовленість процесу підготовки професіонала з вихованням любові до своєї професії; взаємозумовленість якості викладання у вищих закладах з рівнем психолого-педагогічної підготовки кожного члена педагогічного колективу, а також з підвищенням кваліфікації кожного викладача.

Центром педагогічного процесу у вищих закладах освіти є інтелектуальна та емоційна взаємодія між викладачами і студентами, яка відрізняється від характеру взаємодії вчителя та учнів у школі. Ця інтелектуальна та емоційна взаємодія в різних умовах має різний характер і виявляється в різноманітних формах, натомість за будь-яких умов педагогічний процес стає ефективним, коли діяльність викладача, його вплив на студентів відповідають їхнім пізнавальним можливостям і характеру діяльності.

Цей необхідний, постійний зв'язок, що розкриває сутність педагогічного процесу вищої школи є однією з основних закономірностей навчання у закладах вищої освіти (процес навчання розглядається як складова педагогічного процесу). Цей зв'язок відображає спрямованість зусиль викладачів, студентів та характер спільної діяльності їх.

Викладачі та студенти є рівноправними учасниками педагогічного процесу, між якими встановлюються суб'єкт-суб'єктні відносини, що мають особистісно – орієнтований характер.

Характер взаємовідносин викладачів і студентів визначається також загальними цілями діяльності викладачів (як «мотора» педагогічного процесу) у вищих закладах освіти, а саме:

1) організацією та керівництвом процесом оволодіння студентами професійними знаннями, уміннями та навичками за певною спеціальністю;

2) забезпеченням студентів інформацією, необхідною для досягнення першої цілі;

3) здійсненням навчального процесу в такий спосіб, щоб він сприяв максимально можливому розвитку загальних психічних здібностей, зокрема інтелектуальних;

4) вихованням кожного студента як високоморальної, творчої, активної та соціально зрілої особистості шляхом спрямування організації, керівництва та проведення навчального процесу у відповідному напрямі.

Отже, характер взаємовідносин становить взаємодію, спрямовану на ефективне здійснення зазначених вище цілей.

В умовах вищого навчального закладу якості, необхідні студентам для їхньої майбутньої професійної діяльності, найбільш успішно формуються тоді, коли весь зміст навчально-виховного процесу максимально наближений до умов практичної діяльності майбутніх фахівців. Отже, педагогічний процес у вищих навчальних закладах підпорядковується закону моделювання, згідно з яким усі заходи, що проводяться у вищих навчальних закладах, мають бути насиченими професійним змістом і проходити в ситуаціях, максимально наближених до дійсності, тобто до умов, на які випускник може натрапити в реальному виробництві.

Відповідно до закону моделювання частка навчальних занять та заходів, що моделюють майбутню діяльність, постійно зростає за рахунок упровадження сучасних інноваційних технологій навчання.

Педагогічний процес у вищій школі перебуває у постійному русі, удосконалюючись та набуваючи розвитку.

Головний напрям розвитку такого процесу – постійне підвищення активності, самостійності та свідомості студентів, збільшення в їх роботі частки самовиховання, самоосвіти, елементів наукового дослідження.

Рушійними силами розвитку педагогічного процесу у закладах вищої освіти є, з одного боку, притаманні йому суперечності, а з іншого – мотиваційно-цільові установки учасників.

Найбільш вагомими є такі *суперечності*:

1) між діями викладача (постановка навчальних та практичних завдань, викладання навчального матеріалу, показ прийомів виконання дій, засоби організації діяльності студентів, контроль цієї діяльності, висунення проблемних питань тощо) і можливостями студентів (рівень знань, умінь, навичок; ступінь розумового та фізичного розвитку; засвоєні засоби і прийоми навчальної діяльності; мотиви навчання, психічний стан тощо);

2) між вимогами сучасного виробництва та ступенем моделювання професійної діяльності на заняттях;

3) між більшою самостійністю викладачів вищих навчальних закладів у відборі інформації (порівняно зі школою) та більшою самостійністю студентів у засвоєнні цієї інформації (зміна форм навчання і контролю порівняно зі школою);

4) пов'язані з особливостями адаптації колишніх школярів до нової системи навчання, нового колективу, змін режиму праці та відпочинку тощо.

Мотиваційно-цільові установки учасників педагогічного процесу зазнають впливу нової сучасної ідеології, що розвивається у напрямі формування самосвідомості людини, яка сама відповідає за своє життя та кар'єру. Звідси випливають мотиви розкриття свого інтелектуального, творчого потенціалу, прагнення поєднувати навчання із саморозвитком, досягати успіхів у навчанні, науково-дослідній діяльності, стати компетентним фахівцем тощо.

Основними напрямками включення студентів в практичну діяльність є:

- проектування діяльності (на першому етапі разом з викладачем, в наступному самостійно);

- діагностика ситуації виховання та розвитку дітей (при конструюванні занять з дітьми в дошкільному закладі освіти використовувати діагностичні методики, які допомагають студентам отримати інформацію про успіхи або проблеми в соціалізації кожної конкретної дитини);

- ознайомлення з дидактичним забезпеченням закладу дошкільної освіти (використання наявного в педагога та в методичному кабінеті для підготовки занять та виховної діяльності);

- формування рефлексивних вмінь та навичок (аналіз власної діяльності з метою визначення успіхів та помилок, обумовлених недоліками професійних вмінь або особистісними якостями).

Ефективними формами навчальної роботи щодо впровадження в освітній процес інноваційних технологій і методик навчання та формування на їх основі ключових професійних компетенцій є використання різних активних форм та методів навчання. Перехід від пояснювально-ілюстративного навчання до інноваційно-діючого характеризується використанням в освітньому процесі сучасних інформаційних та різних інтерактивних технологій, електронних навчальних комплексів, відео та аудіозасобів, що забезпечують індивідуалізацію навчання, а також сприяють розвитку та особистісній орієнтації студентів [2].

На сучасному етапі, з найбільш актуальних інноваційних методів навчання можна виділити наступні: технології колективної та групової діяльності; проблемні та ігрові технології; імітаційні методи активного навчання; метод проектів; методи аналізу конкретних ситуацій; навчання в співпраці; креативне навчання; інтерактивне навчання та інтегровані заняття; адаптивне навчання; інноваційна освітня проектна діяльність; лекція прес-конференція; лекція-бесіда, лекція-візуалізація, лекція-диспут та інші.

Дані методи та різні засоби їх застосуванні дозволяють кожному викладачу знайти найбільш сприятливі для свого предмету засоби активізації навчання студентів. Ігрові методи активного навчання в найбільш легкій та невимушеній формі дозволяють майбутнім вихователям швидко та ефективно

включитися в процес освіти, імітувати ситуації, які можуть виникнути в ході їх майбутньої професійної діяльності та розробити діючі засоби вирішення поставлених в завданнях гри проблем.

Пріоритетними інноваційними технологіями навчання в підготовці майбутніх фахівців, які відповідають викликам інформаційного суспільства XXI століття, визначаємо ті, що ставлять у центр системи вищої освіти студента, забезпечують йому комфортні і безпечні умови розвитку, реалізацію природних можливостей майбутнього фахівця. До них, зокрема, відносимо парне та фронтальне навчання, навчання у грі, в дискусії, які пройшли відповідну апробацію в підготовці майбутніх вчителів, засвідчили свою ефективність та практичну значущість і заслуговують подальшого творчого використання [3, с. 67]

Таким чином, професійна підготовка у закладі вищої освіти повинна відбуватися в спеціально створеному середовищі, в якому майбутні вихователі набувають необхідних фахових компетентностей, формують уміння самостійно оволодівати новими знаннями впродовж майбутньої професійної діяльності та самостійно розвивати необхідні ділові якості. Тому закономірним є переміщення акцентів у професійній підготовці майбутніх вихователів із завдань формування професійних знань, умінь і навичок на завдання формування їхніх професійних компетентностей, серед яких здатність до самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку. Ефективним засобом виконання цього завдання є інноваційні технології, впровадження яких забезпечує належний культурно-особистісний розвиток майбутнього вихователя, формує його готовність до виконання професійних обов'язків та пошуку шляхів удосконалення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Наступний момент, який потребує додаткової уваги – це підвищення фахової підготовки педагогів закладів дошкільної освіти в умовах сучасних викликів. Формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих фахівців розпочинається у стінах закладу освіти і передбачає інтеграцію трьох основних компонентів: глибоких теоретичних знань, практичних умінь з їх

застосування та професійно значущих якостей. Особливу роль у реалізації поставленої мети відіграє практика як невід’ємна складова освітнього процесу коледжу, яка дає можливість здобувачам освіти зробити перші важливі кроки у професію, продуктивно поєднати теоретичні положення навчальних дисциплін з набуттям необхідного особистого практичного досвіду. Раннє залучення студентів до практики формує у них стійку мотивацію та свідоме ставлення до обраної професії, прагнення до подальшого професійного зростання, спонукає до постійного самовдосконалення.

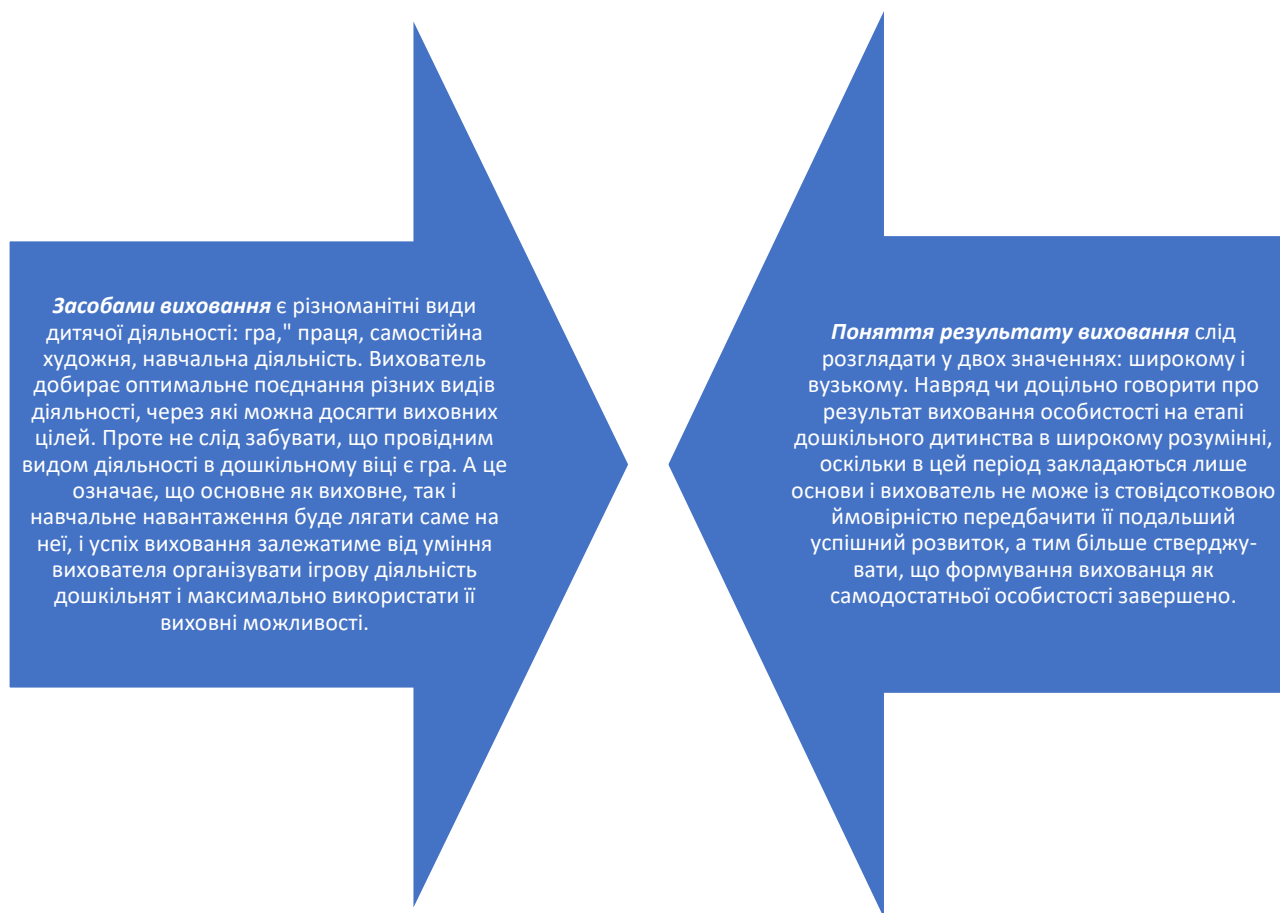

Рис. 3.2. Особливості організації виховного процесу в закладі дошкільної освіти

У той же час урахування суспільних викликів сьогодення ставить перед викладачами нові завдання щодо організації практичної підготовки майбутніх вихователів, оскільки при дистанційному навчанні традиційне занурення в реальний процес закладів дошкільної освіти, де студент вчиться приймати самостійні рішення при розв’язанні конкретних завдань, стає неможливим. У

зв'язку з цим особливого значення набуває формування медіакультури майбутніх вихователів, уміння користуватися інформаційними ресурсами, використовувати інформаційно-комунікаційні технології, створювати якісний медіапродукт.

Практична підготовка здобувачів освіти організовується згідно навчального плану і графіку освітнього процесу. Зміст практик визначається наскрізною програмою, на основі якої розробляються робочі програми усіх видів практики. З метою забезпечення ефективності результатів практики необхідно внести зміни в організацію кожного її виду.

Для ефективного проходження практики студентами під час дистанційного навчання слід створити належні умови, від яких залежить цілісний продуктивний процес професійної підготовки майбутніх фахівців. До педагогічних умов організації практичної підготовки відносимо: якісне планування, відбір і структурування змісту практики з урахуванням вимог державного стандарту; забезпечення системності, наступності й наскрізного характеру практичної підготовки протягом усього періоду навчання студентів у коледжі; адаптація навчальних програм відповідно до особливостей її дистанційного проведення; створення навчально-інформаційного середовища здійснення практичної підготовки; опанування ефективними технологіями дистанційного навчання; здійснення системи контролю через цілеспрямоване керівництво практикою.

Продумана система керівництва практикою забезпечить реалізацію всіх поставлених перед нею завдань, всебічну психолого-педагогічну та методичну готовність студентів до виконання професійних обов'язків.

Раціональна організація всіх видів практики починається з чіткості і змістовності проведення настановних відеоконференцій, які допоможуть студентам усвідомити мету, завдання, зміст практики, вимоги, яких слід дотримуватися. Завдання адаптуються, щоб студенти могли їх якісно виконати в умовах дистанційного навчання. Додатково розроблені інструктивно-

методичні рекомендації, сприяють детальнішому усвідомленню студентами специфіки певного виду практики.

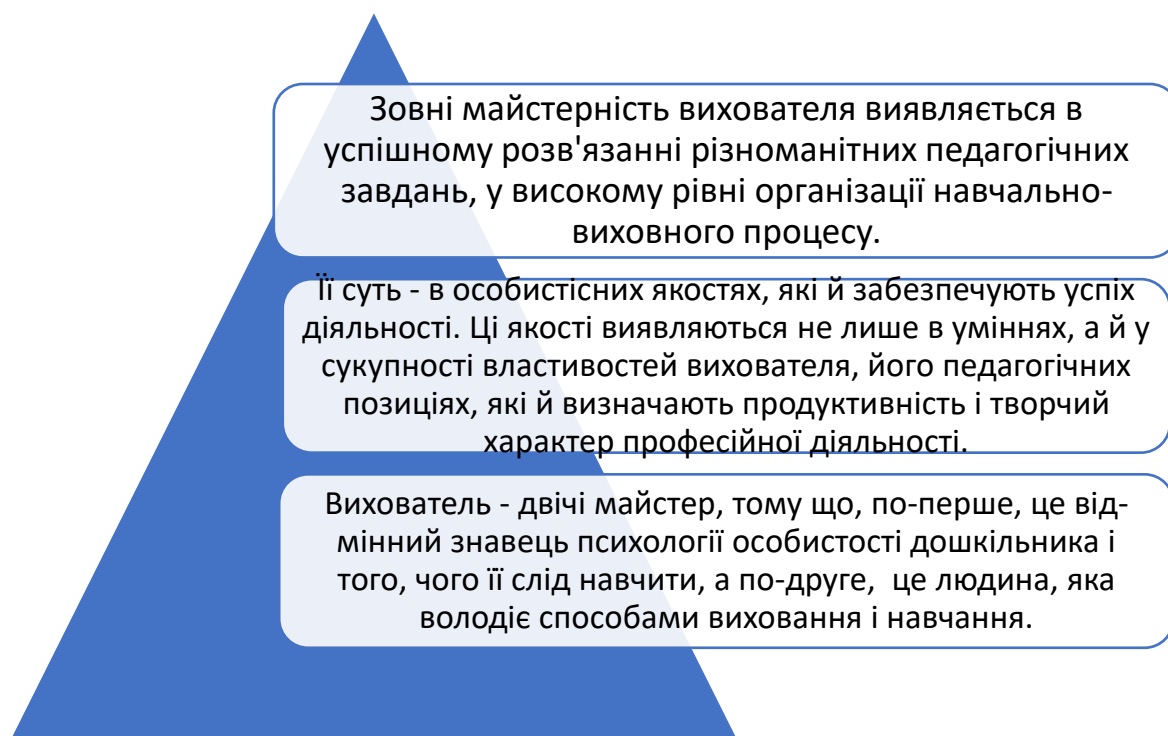

Рис. 3.3. Майстерність вихователя закладу дошкільної освіти

Особливе значення у професійній підготовці майбутніх фахівців має організація системи показових занять. Показові заняття проводяться шляхом аналізу спеціально дібраних відеозаписів відповідних форм навчально-виховної роботи. Тісний зв'язок та взаємодія з базами проходження практик дають можливість ефективно використовувати відеоматеріал з практики роботи сучасних закладів дошкільної освіти. Яскрава демонстрація новітніх технологій, цікавого практичного досвіду, нетрадиційних методичних рішень, розв'язання реальних практичних проблем, відчуті позитивні емоції від зустрічі з дошкільнятами забезпечують позитивні зміни в ставленні до обраної професії.

Змістом кожного виду практики є проведення студентами різних видів діяльності та форм їх організації, яке розпочинається зі складання конспектів. В умовах дистанційного навчання це теж набуває певної специфіки. Згідно визначених графіків викладачі постійно проводять консультування студентів в режимі он-лайн щодо розробки планів-конспектів. Особливо відповідальною на

цьому етапі є роль викладача, який здійснює гуманістично спрямований науково-методичний супровід даного процесу, створюючи у системі «методист-практикант» атмосферу педагогічного співробітництва і співтворчості. Важливо усунути чинники, які спричиняють високу ситуативну тривожність у практикантів, пов'язану не лише з типовими для переважної більшості студентів хвилюваннями, викликаними самим процесом підготовки до практики, а і різними життєвими обставинами в умовах воєнного стану. Адже загальновідомо, що індивідуальність майбутнього педагога формується під впливом викладача, який виступає зразком, орієнтиром в майбутній професійній діяльності, досвід спілкування з яким студенти перенесуть у взаємини «вихователь-дитина». Тому так важливо керівникам практики поряд з контрольно-оцінною та функцією надання методичної допомоги реалізувати функцію психологічної підтримки.

Необхідно забезпечувати індивідуалізацію процесу підготовки до практики, надавати консультативно-методичну допомогу з урахуванням різного рівня теоретичної підготовленості студентів, їх потенційних можливостей, сильних і слабких сторін.

Впродовж практики дистанційну комунікацію зі студентами викладачі здійснюють з використанням всіх доступних засобів, враховуючи об'єктивні технічні можливості кожного студента (через електронну пошту, месенджери (Viber, Telegram та інші), відеоконференції (Meet, ZOOM, Skype та інші), форуми, чати, мобільний (телефонний) зв'язок, тощо).

У процесі проходження педагогічної практики студентами слід здійснювати поточний контроль її якості. Це потребує від викладача гнучкого підходу, розроблених чітких об'єктивних критеріїв. При оцінюванні професійно-рольової поведінки під час моделювання різних форм та видів діяльності важливо вселяти у студентів впевненість у професійних уміннях, проявляти емпатію, щирість, акцентувати увагу на позитивних моментах, найбільш ефективних проявах, надавати рекомендації щодо усунення помилок.

Окрім того, необхідно розвивати у практикантів самооцінку, вміння аналізувати власну педагогічну діяльність. Такий аналіз вносить корективи у набутий досвід кожного практиканта. Важливе місце в системі оцінювання якості різних видів практики відіграє підготовка окремими студентами відеозвітів моделювання фрагментів занять, розробка електронних дидактичних матеріалів та інших видів наочності з допомогою комп'ютерних програм.

Значна увага в процесі підготовки та в період проходження практики студентами має приділятися формуванню їх комунікативної компетентності. Проведення відео конференцій у режимі реального часу дає можливість організувати одночасне обговорення побаченого після перегляду відеоматеріалів та спостереження моделювання студентами різних видів і форм діяльності незалежно від місця їх проживання. Практиканти вчаться висловлювати власну думку, вступати у полілог, обґрунтовувати доцільність вибору методів і прийомів організації діяльності дітей, пропонувати власні методичні рішення освітніх завдань.

Брак практичного досвіду студентів щодо проведення різних форм освітньої роботи в ЗДО в певній мірі можна компенсувати створенням електронно-інформаційної бази з власних практичних та зібраних матеріалів, як своєрідного банку педагогічних та методичних ідей. Накопичення таких матеріалів сприятиме удосконаленню практичної підготовки здобувачів освіти, формуватиме готовність приймати нове, пропускати його через себе та прагнути до саморозвитку, самореалізації та вироблення власного стилю педагогічної діяльності.

Однією з основних організаційно-педагогічних засад ефективної організації практики є її навчально-методичне забезпечення, яке в умовах дистанційного навчання має особливе значення. Сучасний стан практичної підготовки здобувачів освіти зумовлює необхідність створення електронних джерел інформації: навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій з різних видів практики тощо, які допоможуть студентам отримати додаткову детальну інформацію щодо особливостей організації

різних видів практики. Активне поповнення аудіо- та відео- архівів з проведення різних форм роботи з дітьми сприятиме поглибленню знань студентів про систему роботи в закладу дошкільної освіти.

Отже, реалізація окреслених аспектів організації педагогічної практики в режимі дистанційного навчання забезпечить якісну підготовку майбутніх вихователів, підвищить рівень їхньої мотивації навчання, полегшить процес адаптації до виконання нової соціально-рольової функції, вплине на формування у студентів гуманістичних цінностей, які сприятимуть розвитку здатності нести особисту відповідальність за наслідки своєї діяльності.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Під наук. керівництвом Піроженко Т.О.: Авт. к-в: Байер О.М., Безсонова О.А., Брежнева О.Г. та ін. К.:2021. 37 с.
2. Гавриленко К.М. Нові виклики дистанційного навчання // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Херсон. 2020. № 93 С.133-137.
3. Діти і війна в Україні. Харківський інститут соціальних досліджень. URL: <https://khisr.kharkov.ua/dity-i-viyna-v-ukraini-24-03-24-04-2022>.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово». 2013. 448 с.
5. Машкіна Л. Теоретичні засади інноваційно-професійної підготовки майбутніх педагогів. Педагогічний альманах. 2018. Вип. 38. С.114 –119.
6. Ничкало Н.Г. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент: монографія. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2018. 440 с.
7. Огієнко О.І. Дистанційна педагогічна освіта: зарубіжний та вітчизняний досвід. Методичні рекомендації. НАПНУ. Інститут педагогічної освіти дорослих. 2012. С.1-75.
8. Понад половина дітей України вимушено покинула свої домівки після місяця війни. ЮНІСЕФ в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>.
9. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб». Навчально-методичний посібник. К., 2018. 211 с.
10. Романюк С. З., Романюк О. В. Інноваційні технології у професійній підготовці сучасного вчителя: вітчизняний та зарубіжний досвід. Молодий вчений. № 7.1. (71.1), 2019. С.64-69.
11. Фасолько Т.С., Чорна Г.В., Фроленкова Н.О. Перспективи та інновації науки. 2022. № 2 (7) 2022. С.659-670.
12. Як війна змінила життя українських дітей – опитування. CEO Gradus Research. URL: https://gradus.app/documents/213_Gradus.pdf.

3.3. Орієнтир на здобувачів дошкільної освіти як напрям забезпечення її якості

Стрижнем гуманістично-інноваційного типу освітньої парадигми є особистісно орієнтований підхід. Дослідники особистісно-орієнтованого підходу вказують на те, що практично він втілюється через стратегії: суб'єкт-суб'єктної взаємодії і спілкування; врахування вікових і індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей; розкриття і реалізацію особистісного потенціалу; розвиток особистісних якостей. Виділено такі напрями тлумачення особистісно-орієнтованого підходу, як: етико-гуманістичний принцип спілкування педагога і вихованця; синтез напрямів педагогічної діяльності навколо її головної мети – особистості; свобода особистості в освітньому процесі; надання пріоритету індивідуальності в освіті; розвиток і саморозвиток особистісних властивостей індивіда [12]. З опертям на дослідження В. Рибалки [19, с. 79], вважаємо, що особистісно орієнтовані підходи множинні.

Теоретико-технологічні засади особистісно орієнтованого підходу та сутність особистісно орієнтованих виховних технологій глибоко розкрита у роботах І. Бега [6; 7]. Вчений визначає такі технології як своєрідні проєкти і щодо виховних цілей, і щодо педагогічних способів їх досягнення [6, с. 175], та наголошує на тому, що особистісний момент утворює центр особистісно розвивальних технологій [6, с. 179].

Фундаментальним підґрунтям особистісно орієнтованого підходу є положення особистісного підходу, в якому синтезовано положення індивідуально-психологічного, соціально-психологічного, вікового, діяльнісного, системно-психологічного підходів. Як певний напрям у науці, особистісний підхід має відповідні етапи становлення. Зокрема, В. Рибалка в розвитку особистісного підходу виділяє особистісно доцентровану та особистісно відцентровану тенденції. Особистісно доцентрована тенденція, на думку вченого, виявляється у концентрації підходів-складників при визначенні глибинної системно-психологічної сутності особистості. Особистісно відцентрована – представлена різними видами особистісно орієнтованих

підходів, що зорієнтовані на окремі особистісні якості в контексті цілісної особистості [19, с. 79].

Розвиваючи теорію особистісно орієнтованого виховного процесу, І. Бех наголошує на тому, що «лише особистісно орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно розвивальної мети, бо воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості, на його вільне і відповідальне самовираження» [6, с. 37]. Проведений аналіз визначених вченим характеристик особистісно орієнтованого виховання дає змогу виділити його ключові поняття і вектори, а саме: «утвердження людини як найвищої цінності», «усвідомлення вихованцем себе як особистості», «поважливе, добродійне ставлення до дитини», «право на свободу вибору ціннісної позиції», «врахування гідності і права бути особистістю», «залучення всіх компонентів структури особистості (свідомості, емоцій, волі)», «моделювання ситуацій вільної, творчої співпраці», «можливість самостійно приймати рішення і поводитися згідно них» [6, с. 37–42]. Виділені аспекти особистісно орієнтованого формуючого експерименту дають змогу схарактеризувати його через ставлення педагога до вихованця й акцентують увагу на формуванні таких особистісних якостей, як: самосвідомість, гідність, самостійність, відповідальність, свобода особистості.

Сучасна особистісно орієнтована освіта ґрунтується на положеннях особистісного підходу, який синтезував положення індивідуально-психологічного, соціально-психологічного, вікового, діяльнісного, системно-психологічного підходів (Рибалка, 2017). Вважаємо, що вимоги підходів-складників особистісного підходу є обов'язковими в процесі розроблення психолого-педагогічного діагностичного комплексу з вивчення ефективності педагогічної взаємодії з дитиною раннього віку.

Так, віковий підхід спрямовує здійснювати психолого-педагогічну діагностику з урахуванням закономірностей розвитку дитини в умовах виховання на основі показників психофізичного дітей розвитку з урахуванням сучасних підходів і досліджень. Встановлено, що оцінка нервово-психічного

розвитку дітей має відбуватися в епікризні строки за основними лініями розвитку. Визначені епікризні строки, а саме: 1 рік 3 місяці, 1 рік 6 місяців, 1 рік 9 місяців, 2 роки; 2 роки 1 місяць – 2 роки 6 місяців, 2 роки 7 місяців – 3 роки є актуальними й застосовуються як у сучасній педагогічній, так і педіатричній практиці. У процесі діагностування актуального психофізичного розвитку епікризні строки слугують визначенню групи (рівня розвитку дитини). Розвиток вважається нормативним, якщо виявлені показники збігаються з календарним віком дитини, або виявлено випередження на 1 чи 2 епікризні строки. У інші групи увійшли діти із затримками на 1 – 3 епікризні строки й різною кількістю ліній затримки розвитку (Печора, Пантюхіна, Голубева, 1986).

У ході емпіричного дослідження з'ясовано, що емоційна складова є необхідним компонентом програм ранньої освіти і важливою характеристикою їх якості. Зокрема, виявлено зв'язок між збільшенням емоційної підтримки і мовленнєвим розвитком дітей (Peter Sheldon Rankin, Sally Staton, Azhar Hussain Potia, Sandy Houen, Karen Thorpe, 2022).

Так, віковий підхід спрямовує здійснювати психолого-педагогічну діагностику з урахуванням закономірностей розвитку дитини в умовах виховання на основі показників психофізичного дітей розвитку з урахуванням сучасних підходів і досліджень. Індивідуальний підхід – орієнтує вивчати комплекс індивідуальних відмінностей дитини: особистісних, індивідуальних якостей та властивостей (Кузьменко, 2005). Діяльнісний підхід спрямовує враховувати вік дитини і вивчати як розвиток самих діяльностей, які опановує дитина раннього віку, а це: предметно-маніпулятивна діяльність і спілкування, так і її особистісні прояви в цих видах діяльностей. Особистісний підхід, який досліджує закономірності функціонування і розвитку особистості, спрямовує вивчати процес становлення особистості дитини раннього віку, опанування нею культури життєдіяльності, становлення у ранньому віці таких функцій особистості як вибірковість, відповідальність, автономність.

Психолого-педагогічну діагностику визнана обов'язковим компонентом освітнього процесу в групах раннього віку, інструментом його вдосконалення. Діагностування дітей раннього віку розглядається як загальний підхід до організації особистісно орієнтованого процесу виховання. Його мета – забезпечити повноцінний індивідуальний розвиток кожної дитини (Федорович, Гнітій, Макаренко, 2008, с. 6). Отже, розроблення діагностичних процедур для оцінки ефективності педагогічної взаємодії та якості освіти має здійснюватися на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Проведений аналіз свідчить, що найбільш повно в комплексах методик для спостереження і контролю за різними аспектами розвитку дітей раннього віку реалізований віковий і діяльнісний підходи. Про це свідчить розроблення діагностичних методик для вивчення таких ліній розвитку, як: фізичний розвиток (загальний моторний, дрібна моторика), емоційно-соціальний (контактні відносини, навички самообслуговування, навички поведінки), пізнавальний розвиток (сенсорний розвиток, розвиток мовлення), екологічний розвиток, художньо-естетичний розвиток (Гнітій, Макаренко, Федорович, 2008). Значно меншою мірою у сучасних діагностичних комплексах реалізований особистісний підхід, зокрема й через вивчення впливу особистості педагога на виховання і розвиток дитини раннього віку. Так, наприклад, в щоденнику психолого-педагогічного спостереження і обстеження психофізичного розвитку дітей раннього дошкільного віку наведено такі параметри оцінювання діяльності дитини, як: її контактність, прийняття й розуміння завдання; способи виконання завдання; здібність до наслідування, наочуваність у процесі обстеження; ставлення до результату своєї діяльності (Гнітій, Макаренко, Федорович, 2008), однак, не висуваються вимоги до дій експериментатора, які можуть суттєво вплинути на стан і поведінку дитини.

Сьогодні певних змін зазнали лінії розвитку, за якими визначаються показники і здійснюється психолого-педагогічна діагностика. Спочатку показники для діагностики розвитку дітей раннього віку охоплювали: розвиток розуміння і активного мовлення; сенсорний розвиток; розвиток гри і дій з

предметами; розвиток загальних рухів; формування навичок самостійності (Пантюхіна, Печора, Фрухт, 1979). Завдяки низці досліджень виявлено вплив спілкування на розвиток дитини. Так, австро-американський психолог Rene Agrad Spitz довів обов'язковість спілкування дорослого з дитиною раннього віку для її розвитку і виховання (Spitz,1945). М. Лісіною було визначено та експериментально перевірено параметри, які засвідчують становлення і розвиток форм спілкування дитини раннього віку з дорослим (Лісіна, 1986), що вплинуло на те, що комунікативний розвиток вважається обов'язковим показником нормативного онтогенезу дитини. Сучасні дослідження, які присвячено розвитку дітей раннього віку, здійснюють вплив як на освітньо-виховну практику, так і на встановлення нових закономірностей їхнього розвитку і виховання (Dong Guo,Yudan Wang,Yifan Liao,Jiaofeng Li,Xingyi Zhang,Zaifeng Gao,Mowei Shen,Jie He, 2022).

Проведений аналіз свідчить, що найбільш повно в комплексах методик для спостереження і контролю за різними аспектами розвитку дітей раннього віку реалізований віковий і діяльнісний підходи. Про це свідчить розроблення діагностичних методик для вивчення таких ліній розвитку, як: фізичний розвиток (загальний моторний, дрібна моторика), емоційно-соціальний (контактні відносини, навички самообслуговування, навички поведінки), пізнавальний розвиток (сенсорний розвиток, розвиток мовлення), екологічний розвиток, художньо-естетичний розвиток (Гнітій, Макаренко, Федорович, 2008).

Значно меншою мірою в сучасних діагностичних комплексах особистісний підхід, реалізований через вивчення впливу особистості педагога на виховання і розвиток дитини раннього віку. Так, наприклад, в щоденнику психолого-педагогічного спостереження і обстеження психофізичного розвитку дітей раннього дошкільного віку наведено такі параметри оцінювання діяльності дитини, як: її контактність, прийняття й розуміння завдання; способи виконання завдання; здібність до наслідування, наочності у процесі обстеження; ставлення до результату своєї діяльності (Гнітій, Макаренко,

Федорович, 2008), однак, не висуваються вимоги до дій експериментатора, які можуть суттєво вплинути на стан і поведінку дитини.

Проаналізовані нами публікації, присвячені психолого-педагогічній діагностиці дітей раннього віку, не містять методик проведення спостереження за педагогічною взаємодією з дитиною раннього віку, де об'єктом спостереження є дії педагога, адресовані дитині. Однак, визнається, що у процесі проведення діагностування, поведінка дитини регулюється іншою людиною (Тарасун, 2012, с. 62).

Основні показники нервово-психічного розвитку дітей раннього віку і принципи контролю за таким розвитком були розроблені Н. Щелованим, Н. Аксаріною (1960; Аксарина, 1977). Вони були використані для подальшого розроблення і впровадження у педагогічну і лікувальну практику методів діагностики. Уточнення показників і методики діагностики розвитку дітей першого року життя здійснила Є. Фрухт, дітей другого року життя – К. Печора, дітей третього року життя – Г. Пантюхіна (Пантюхіна, Печора, Фрухт, 1979).

Для комплексного обстеження дітей першого, другого, третього років життя з нормативним розвитком і відхиленнями від нього Л. Федорович, О. Гнітій, І. Макаренко пропонують використовувати модифіковані методики Л. Венгера, З. Гільбух, Н. Карпенко, О. Кононко, Н. Серебрякової, О. Стребелевої (Федорович, Гнітій, Макаренко, 2008).

У зарубіжній практиці для оцінювання стану психофізичного розвитку дитини раннього віку використовують Денверський скринінг-тест розвитку (DDST). Тест розроблений Frankenburg W.K., J.B. Dodds для виявлення дітей від народження до 6 років, які страждають затримкою психічного розвитку. Він містить 4 шкали для визначення стану сформованості:

- грубої моторики;
- тонкої моторики;
- мовлення;
- соціальної адаптації.

Тест Порядкові (числові) шкали психічного розвитку, розроблений

I. Uzgis, J. McHunt на засадах концепції психічного розвитку Ж. Піаже, забезпечує психометричну оцінку розвитку дитини. Він використовується для вивчення дітей від народження до двох років і містить шість шкал, за якими визначається стан сформованості:

- зорового стеження і зосередження на об'єкті;
- вміння дитини використовувати різні засоби для отримання бажаного предмету;
- вокальної та жестової імітації (2 субшкали);
- причинних дій;
- вміння будувати зв'язки об'єктів у просторі;
- ставлення до об'єктів (при зміні іграшки чи ролі в грі) (Тарасун, 2012).

На погляд В. Тарасун, для оцінювання психофізичного розвитку недостатньо враховується провідний спосіб взаємодії дитини раннього віку із зовнішнім середовищем – емоційне спілкування й емоційне пізнання. У якості критеріїв діагностики дитини раннього віку вчена пропонує використовувати закономірності і періодизацію її емоційного комунікативно-пізнавального розвитку. Водночас, на думку В. Тарасун, комунікативно-пізнавальну активність дитини раннього віку принципово не можна вивчати і оцінювати звичними психологічними, психолого-педагогічними та лінгвістичними методами (Тарасун, 2012). Отже, проблема розроблення діагностичного комплексу для оцінювання стану розвитку дитини: нормативний розвиток чи є відхилення в розвитку, з одного боку, так і оцінювання ефективності педагогічного впливу на розвиток дитини, з іншого боку, є актуальною і для педагогічної науки, і для освітньої практики.

Визначення ефективності педагогічної діяльності, яка спрямована на організацію освітнього процесу в групах раннього віку потребує її аналізу, а саме: оцінювання результатів дій вихователя, спрямованих на досягнення дитиною відповідних показників розвитку за певний календарний період, позитивних і динамічних зрушень у її індивідуальному розвитку, а також оцінювання правильності, доцільності і достатності цих дій. Теоретичними

засадами для здійснення такого аналізу та оцінювання є закономірності розвитку дитини, що зафіксовані у показниках нервово-психічного розвитку дітей раннього віку.

З позиції ефективності вивченню підлягає співвідношення між часом, протягом якого дитина була задіяна в організованій педагогом діяльності (загальна кількість проведених занять, їх спрямованість, тривалість кожного заняття) і досягненнями дитини. При оцінці цього співвідношення враховуються закономірності розвитку (показники розвитку), закономірності формування вмінь і навичок, вимоги до обсягу навчального навантаження. На сучасному етапі планування освітнього процесу здійснюється з урахуванням вимог висунутих гранично допустимим навчальним навантаженням на дитину. Згідно документа, у якому визначено обсяг такого навантаження, у групі раннього віку від 1 до 2 років допустима норма для загальної кількості занять на тиждень – 9, що становить 1,3 астрономічну годину; для дітей віком від 2 до 3 років – 10 занять на тиждень, що становить 1,4 астрономічну годину. Тривалість одного заняття до 10 хвилин.

Для дітей віком від 2 до 3 років тривалість заняття порівняно з попередніми рекомендаціями зменшилась на 5 хвилин, що можна розглядати як крок до економії часу та ресурсів учасників освітнього процесу, з одного боку, а з іншого – необхідність пошуку шляхів забезпечення ефективності заняття, час проведення якого зменшився (Гранично допустиме навчальне навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів і форм власності, 2015).

Отже, динаміка процесу формування у дитини інтелектуальних і фізичних дій має забезпечуватися за рахунок доцільної організації спеціально організованої педагогом діяльності дитини і створення передумов для її розвитку у самостійній діяльності. Вважаємо, що з метою підвищення ефективності такої діяльності доцільно обирати таку форму зв'язку між учасниками освітнього процесу як педагогічна взаємодія, для якої

характерними є узгодженість діяльності, спрямованість на досягнення спільних цілей, взаємна згода, співпраця (Бутенко, Ігнатович, 2015).

Педагогічна взаємодія як єдність педагогічного впливу і взаємної активності вихователя і вихованців сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу в групах раннього віку. Це досягається за рахунок того, що така форма найбільше відповідає віковим особливостям дітей цього віку, адже природні зв'язки і взаємовпливи між дорослим і дитиною раннього віку відбуваються саме в процесі спілкування і спільної діяльності (Лісіна, 1986). Важливо, що взаємодії як складовій процесу спілкування притаманна така його особливість як досягнення взаємності, що відбувається на емоційній основі.

Ефективна педагогічна взаємодія як спосіб перебігу освітнього процесу забезпечує його результативність. Для здійснення моніторингу освітнього процесу, його результатів збір необхідної інформації здійснюється з допомогою таких діагностичних методів, як: анкетування, спостереження, діагностичні методики. Розрізняють психологічну і педагогічну діагностику. Психологічна діагностика спрямована на встановлення індивідуально-психологічних відмінностей в нормі та патології. Педагогічна діагностика вивчає результативність освітнього процесу на основі встановлення змін, а саме: досягнень учасників освітнього процесу, динаміки позитивних змін у розвитку дітей, діяльності і особистості педагога (Педагогічна діагностика, 2013).

Характерною рисою сучасної педагогічної діагностики є вивчення особистісних якостей, складових особистісного розвитку дітей. Це визначає доцільність не розмежовувати, а використовувати для діагностики освітнього процесу, процесів взаємодії її учасників, а також його результатів комплексну психологічну-педагогічну діагностику й відповідний діагностичний інструментарій (Педагогічна діагностика, 2013).

Сучасна комплексна психолого-педагогічна діагностика розглядається як поглиблений всебічний аналіз особистості дитини, виявлення притаманних їй позитивних сторін і недоліків, їх причин, а також на вирішення практичних завдань гармонізації розвитку особистості та підвищення ефективності

цілісного педагогічного процесу (Бричок, 2015). Предметом психолого-педагогічної діагностики дітей раннього віку, на думку В. Тарасун, є виявлення вікових та індивідуальних особливостей їхнього розвитку (Тарасун, 2012, с. 60). Отже, діагностування дітей раннього віку слід розглядати як загальний підхід до організації особистісно орієнтованого процесу виховання. Його мета – забезпечити повноцінний індивідуальний розвиток кожної дитини (Федорович, Гнітій, Макаренко, 2008, с. 6).

Психолого-педагогічну діагностику необхідно визнати обов'язковим компонентом освітньо-виховного процесу в групах раннього віку, інструментом його вдосконалення. Однак для її застосування з метою вивчення ефективності педагогічної взаємодії в особистісно орієнтованому освітньому процесі важливо дослідити і врахувати вплив методології особистісно орієнтованого підходу на розроблення діагностичних процедур.

Фундаментальним положенням сучасної психолого-педагогічної діагностики є визнання провідної ролі виховання у розвитку дитини раннього віку (Аксаріна, 1977). Однак, має значення й характеристики цього процесу. У ході емпіричного дослідження з'ясовано, що емоційна складова є необхідним компонентом програм ранньої освіти і важливою характеристикою їх якості. Зокрема виявлено зв'язок між збільшенням емоційної підтримки і мовленнєвим розвитком дітей (Peter Sheldon Rankin, Sally Staton, Azhar Hussain Potia, Sandy Houen, Karen Thorpe, 2022).

Діагностування показників розвитку дитини визнано необхідною умовою контролю за розвитком дитини та виявлення можливих початкових відхилень від нормативного розвитку (Диагностика и профилактика ранних отклонений в состоянии здоровья детей, 1993; Печора, Пантюхина, Голубева, 1986). Встановлено, що оцінка нервово-психічного розвитку дітей має відбуватися в епікризні строки за основними лініями розвитку. Визначені епікризні строки, а саме: 1 рік 3 місяці, 1 рік 6 місяців, 1 рік 9 місяців, 2 роки; 2 роки 1 місяць – 2 роки 6 місяців, 2 роки 7 місяців – 3 роки є актуальними й застосовуються як у сучасній педагогічній, так і педіатричній практиці. У процесі діагностування

актуального психофізичного розвитку епікризні строки слугують визначенню групи (рівня розвитку дитини). Розвиток вважається нормативним, якщо виявлені показники збігаються з календарним віком дитини, або виявлено випередження на 1 чи 2 епікризні строки. У інші групи увійшли діти із затримками на 1 – 3 епікризні строки й різною кількістю ліній затримки розвитку (Печора, Пантюхіна, Голубева, 1986).

На сучасному етапі певних змін зазнали лінії розвитку, за якими визначаються показники і здійснюється психолого-педагогічна діагностика. Спочатку показники для діагностики розвитку дітей раннього віку охоплювали: розвиток розуміння і активного мовлення; сенсорний розвиток; розвиток гри і дій з предметами; розвиток загальних рухів; формування навичок самостійності (Пантюхіна, Печора, Фрухт, 1979). Завдяки низці досліджень виявлено вплив спілкування на розвиток дитини. Так, австро-американський психолог Rene Agrad Spitz довів обов'язковість спілкування дорослого з дитиною раннього віку для її розвитку і виховання (Spitz, 1945). М. Лісіною було визначено та експериментально перевірено параметри, які засвідчують становлення і розвиток форм спілкування дитини раннього віку з дорослим (Лісіна, 1986), що вплинуло на те, що комунікативний розвиток вважається обов'язковим показником нормативного онтогенезу дитини. Сучасні дослідження, які присвячено розвитку дітей раннього віку, здійснюють вплив як на освітньо-виховну практику, так і на встановлення нових закономірностей їхнього розвитку і виховання (Dong Guo, Yudan Wang, Yifan Liao, Jiaofeng Li, Xingyi Zhang, Zaifeng Gao, Mowei Shen, Jie He, 2022).

У контексті вивчення ефективності взаємодії педагога з дитиною, оцінювання співвідношення між допомогою, яку педагог має надати дитині і зусиллями, які їй необхідно докласти для досягнення певного результату, цікавим є дослідження проведене Vermon (Vermon, 1971), яке показало, що у дітей, які отримували занадто багато допомоги в ранньому дитинстві не формується мотив досягнення. Про те, що об'єктом діагностики розвитку дитини можуть бути вибори, які вона здійснює в процесі життєдіяльності, що є

сферою діагностики розвитку функцій особистості, свідчить сучасна публікація української вченої Л. Артемової (Артемова, 2021).

Проаналізовані нами публікації, присвячені психолого-педагогічній діагностиці дітей раннього віку, не містять методик проведення спостереження за педагогічною взаємодією з дитиною раннього віку, де об'єктом спостереження є дії педагога, адресовані дитині. Однак, визнається, що в процесі проведення діагностування, поведінка дитини регулюється іншою людиною (Тарасун, 2012: 62).

З метою вивчення ефективності педагогічної взаємодії в особистісно орієнтованому освітньому процесі на засадах підходів-складників особистісного підходу нами було виділено такі параметри й показники її оцінювання:

- емоційно-ціннісне ставлення педагога до дитини, яке засвідчують такі прояви: вияв позитивного емоційного ставлення за допомогою вербальних засобів; вияв позитивного емоційного ставлення за допомогою невербальних засобів; емоційне співпереживання; повага до особистісних проявів дитини, прийняття її індивідуальності (наявність позитивного прояву оцінюється в 1 бал);

- налагодження педагогом емоційного контакту з дитиною, який засвідчують такі прояви: позитивний емоційний відгук дитини на особистість педагога; довірливе ставлення дитини до запропонованої педагогом діяльності; емоційна спільність педагога і дитини; вияв прихильності дитини до особистості педагога (наявність позитивного прояву оцінюється в 1 бал);

- налагодження ділового контакту педагога з дитиною, який засвідчують такі прояви: дитина включається у запропоновану дорослим практичну діяльність; дитина співробітничает з дорослим у спільній діяльності; дитина залучає дорослого до налагодження спільної діяльності; дитина позитивно ставиться до спільної з дорослим діяльності (наявність позитивного прояву оцінюється в 1 бал);

• взаємоузгодження педагогічного впливу і активності дитини, яку засвідчують: адекватні дії-реакції дитини на дії дорослого; зустрічні ініціативні дії дитини; ініціативні дії дитини; прояви вибору дитини; урахування педагогом ініціативи і вибору дитини (наявність позитивного прояву оцінюється в 1 бал).

На основі виділених параметрів і конкретних показників їх прояву можна здійснювати цілісне спостереження за ефективністю педагогічної взаємодії й оцінювати її як у кількісному, так і якісному вимірі. Важливо, щоб позитивні прояви, які свідчать про ефективну взаємодію, було зафіксовано за кожним параметром і у сукупності вони становили не менше ніж 80 відсотків від загальної кількості показників.

Список використаних джерел:

1. Артемова, Л. В. (2021). Інновації у підготовці студентів дошкільного профілю до розуміння вибору малят II року життя. *Освітній дискурс* 32(4), 63–74.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція від 12.01.2021. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20B
3. Бричок, С.Б. (2015). Психолого-педагогічна діагностика як провідний компонент діяльності вчителя. *Інноватика у вихованні*. Вип. 2. 34 – 142. http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2015_2_16
4. Бутенко, Л.Л., Ігнатович, О.Г. (Уклад.). (2015). *Сходінки до педагогічної майстерності: словник з курсу «Основи педагогічної майстерності»*. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/405/Slovnuk%20Osnovu%20ped%20masterstva.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Васильєва, С.А, Гавриш, Н.В., Рагозіна, В.В. (2021). Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів. *Коллективна монографія*. Кропивницький : ІМЕКС - ЛТД.
6. *Гранично допустиме навчальне навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів і форм власності*. Міністерство освіти і науки України (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0520-15#Text>
7. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. (2020).
8. Кузьменко, В.У. (2005) *Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років*. Монографія. НПУ імені М.П. Драгоманова.
9. *Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти*. Міністерство освіти і науки України (2020). URL: https://rada.info/upload/users_files/41042215/191f934b087b0a0bf499ce603f3f1e81.pdf
10. *Національний стандарт України ДСТУ КО 9000:2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів*. (2016). ДП «УкрНДНЦ» URL: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209000.pdf>
11. Педагогічна діагностика. Методичні рекомендації / Укл. В. Уруський, 2013. URL: <http://bcmc.kiev.ua/docs/peddiagnostika.pdf>
12. *Про дошкільну освіту: Закон України. 2022.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>

13. Реан, А.А. (Ред.). (2003). *Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологи развития*. СПб.: «прайм-ЕВРОЗНАК».
14. Рибалка, В. (2017). *Методологічні проблеми наукової психології*. ШООД НАПН України. <https://core.ac.uk/download/pdf/83534873.pdf>
15. *Словник української мови*. Академічний тлумачний словник (1970-1980). <http://sum.in.ua/s/efektyvnyj>
16. Тарасун, В. (2012). *Психолого-педагогічна допомога дітям переддошкільного віку з особливостями в розвитку: напрями реалізації*. Монографія. Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.
17. Урусський, В. (Уклад.). *Педагогічна діагностика*. <http://bctmc.kiev.ua/docs/peddiagnostika.pdf>
18. Федорович, Л.О., Гнітій, О. В., & Макаренко, І. В. (2008). *Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку*. Християнська Зоря.
19. Федорович, Л.О., Гнітій, О. В., & Макаренко, І. В. (2008). *Щоденник психолого-педагогічного спостереження і обстеження психофізичного розвитку дітей раннього дошкільного віку*. Християнська Зоря.
20. Spitz, R.A. (1945). Hospitalism—An Inquiry Into the Genesis of Psychiatric Conditions in Early Childhood. *Psychoanalytic Study of the Child*, 1, 53-74
21. Vermon M.D. *Human motivation*. Cambridge, 1971.
22. Peter Sheldon Rankin, Sally Staton, Azhar Hussain Potia, Sandy Houen, Karen Thorpe (2022) Emotional quality of early education programs improves language learning: A within-child across context design. *Child development*. Volume 93 URL: <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cdev.13811>
23. Dong Guo, Yudan Wang, Yifan Liao, Jiaofeng Li, Xingyi Zhang, Zaifeng Gao, Mowei Shen, Jie He (2022). Development of information integration in the visual working memory of preschoolers. *Child development*. Volume 93, Issue 3 May/June 2022. <https://doi.org/10.1111/cdev.13820> <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cdev.13820>
24. Rean, A.A. (Red.). (2003). *Psikhologhiya cheloveka ot rozhdeniya do smerti*. Polnyi kurs psikhologhiya razvitya. SPb.: «praim-EVROZNAK».

3.4. Управлінські процеси в ЗДО як фактор якісної дошкільної освіти

Військове вторгнення Росії та воєнний стан в Україні стали серйозним випробуванням, у тому числі, для функціонування закладів дошкільної освіти й управління ними. Не всі керівники виявилися готовими до оперативного переформатування діяльності закладів дошкільної освіти в нових умовах ризиків і невизначеності, до швидкого прийняття ефективних управлінських рішень, до розробки стратегії та покрокової програми подальших дій. Практика перших місяців війни показала, що непродуманими іноді лишалися питання перекладання обов'язків керівника на інших працівників закладу, організації

заходів зі збереження матеріально-технічної бази та харчових продуктів закладу дошкільної освіти, оптимізації графіку роботи працівників та форм освітнього процесу тощо. На наш погляд, організувати роботу дошкільних закладів у такий кризовий період було б значно легше за умов володіння керівниками знаннями й технологіями антикризового менеджменту.

Антикризовий менеджмент (управління) найбільш досліджено науковцями щодо економічних криз організацій. Антикризовий менеджмент освітніх закладів вивчали вітчизняні науковці І. Безена, Л. Карташова, М. Кириченко, І. Усік та інші. Кризовий менеджмент освітнього закладу в умовах воєнного стану нині досліджує Т. Сорочан, адаптивне управління закладом освіти – З. Рябова та інші. Із проблеми антикризового менеджменту закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану досліджень, публікацій недостатньо. Заклади вищої освіти не здійснюють масову підготовку менеджерів з дошкільної освіти до роботи в таких умовах.

Відповідно, дослідження аспектів антикризового менеджменту закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану та підготовка майбутніх керівників ЗДО до його запровадження вбачається нами вкрай актуальним.

Антикризовий менеджмент – це система управлінських заходів і рішень, спрямованих на діагностику, попередження, профілактику, ліквідацію кризових явищ і нейтралізацію дії кризи в майбутньому [2]. Кризу розуміють як широкомасштабну, непередбачену подію, що веде до потенційно негативних результатів і може спричинити серйозну шкоду всій організації, працівникам, зв'язкам, фінансам і репутації [1].

Кризи класифікуються за різними ознаками. Дослідники називають такі їх види: загальні – локальні; передбачувані – несподівані; глибокі – гострі; природні – суспільні – екологічні; економічні – соціальні – організаційні – психологічні – технологічні та інші. Види обумовлюються факторами виникнення криз: внутрішніми чи зовнішніми, об'єктивними чи суб'єктивними тощо. Особливістю воєнного стану як фактора кризи є те, що його негативні прояви призводять до накопичення кризових факторів інших видів –

психологічних, економічних, екологічних, організаційних, соціальних, демографічних [4, с. 4].

Зазначене слід урахувати під час розробки й реалізації системи (стратегії, програми) заходів антикризового менеджменту закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану на таких послідовних етапах: передкризовий (пропедевтичний) менеджмент, превентивний менеджмент, менеджмент кризового періоду, післякризовий менеджмент.

Опитування керівників закладів дошкільної освіти підтвердило нашу гіпотезу про те, що володіння ними теорією й технологіями антикризового менеджменту забезпечило б більш швидку й легку адаптацію діяльності дошкільних закладів до нових умов воєнного стану (особливо в регіонах активних бойових дій).

Первинна професійна підготовка фахівців до трудової діяльності на посаді керівника (директора) ЗДО здійснюється на другому (магістерському) рівні вищої освіти. Освітні програми, за якими відбувається професійна підготовка, повинні враховувати, у тому числі, компетентності, визначені Професійним стандартом за професією «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» [5]. Зокрема, професійні компетентності: здатність до адаптивності та стресостійкості, швидкого реагування на зміни під час професійної діяльності (Г1.2), здатність розробляти стратегію закладу освіти з урахуванням інтересів та потреб учасників освітнього процесу (Г1.2); та загальні компетентності: здатність до генерування нових ідей, виявлення ініціативи та підприємливості (ЗК.05).

Не менш важливим у даному контексті є врахування принципів управління якістю Національного стандарту України «Системи управління якістю» [3], зокрема: зорієнтованість на підвищення здатності прогнозувати внутрішні та зовнішні ризики й можливості, а також реагувати на них; прийняття рішень на підставі фактичних даних та розуміння можливих непередбачених наслідків (пп.2.3.5, 2.3.6).

Отже, на нашу думку, потребою часу є доповнення освітніх програм

другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» спецкурсом «Антикризовий менеджмент у ЗДО» або включення до робочої програми одної з управлінських дисциплін (наприклад, «Основи управління в галузі дошкільної освіти», «Теорія і методика формування управлінської культури керівника закладу дошкільної освіти», «Психологія управління» тощо) змістового модуля чи теми з такою назвою – із обов’язковим висвітленням особливостей упровадження антикризового менеджменту у закладі дошкільної освіти в умовах воєнного стану.

Метою такого спецкурсу є формування у майбутніх керівників теоретичних знань та практичних умінь ефективного запровадження технологій антикризового менеджменту у закладі дошкільної освіти – у тому числі, в умовах воєнного стану.

Основні завдання спецкурсу:

1. Розкрити основні поняття антикризового менеджменту та специфіку його запровадження у заклад дошкільної освіти відповідно до психологічних, економічних, екологічних, організаційних, соціальних, демографічних та ін. кризових факторів, у тому числі – в умовах воєнного стану.

2. Формувати вміння запровадження технологій антикризового менеджменту на основі використання методичного інструментарію з діагностування, попередження, ліквідації кризових явищ та нейтралізації дії кризи в майбутньому.

3. Поглибити знання та вміння щодо управління організацією роботи з цивільного захисту у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану.

4. Розвивати установки до аналізу, адаптивності, інноваційності; уміння генерувати нові ідеї й ініціативи у кризових умовах та втілювати їх у життя для підвищення власного соціального статусу і розвитку закладу.

У результаті вивчення спецкурсу здобувачі вищої освіти набудуть:

- *знання про*: кризи, їх класифікацію, фактори виникнення кризових явищ (у тому числі, воєнний стан); основи і принципи антикризового управління; методики діагностики кризових явищ у закладах дошкільної освіти; основні

ознаки готовності дошкільного закладу, його керівництва й персоналу до попередження, подолання або мінімізації наслідків кризових явищ; розробку стратегій (програм) із запобігання ймовірним негативним наслідкам кризи та налагодження діяльності закладу дошкільної освіти у нових, постійно змінних умовах (у тому числі, воєнного стану); сучасні методи та інструментарій управління у кризових умовах;

- *уміння*: проводити експрес-діагностику стану закладу дошкільної освіти та оцінювати ступінь кризових явищ у ньому (у тому числі, в умовах воєнного стану); складати прогноз подальшого виникнення та розвитку кризових явищ на підставі експрес-аналізу; визначати основні напрями запобігання, подолання, мінімізації наслідків кризових явищ у дошкільному закладі; здійснювати розробку й реалізацію стратегії (програми) заходів із попередження виникнення або послаблення, нейтралізації впливу кризового стану на функціонування закладу дошкільної освіти (у тому числі, в умовах воєнного стану); проектувати ефективні управлінські рішення, спрямовані на реалізацію антикризової стратегії.

Програма спецкурсу має реалізовуватися через систему лекційних та семінарсько-практичних, контрольних-підсумкових занять, самостійну роботу здобувачів вищої освіти. Під час лекцій та практичних занять можуть застосовуватись такі методи навчання: діалог, навчальна дискусія, дебати, інструктажі, ілюстрування, кейси, тренінги тощо.

Отже, запровадження в освітній процес здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» спецкурсу (змістового модулю, теми) «Антикризовий менеджмент у закладі дошкільної освіти» із обов'язковим розкриттям особливостей його запровадження в умовах воєнного стану дозволить підготувати затребуваних на ринку праці фахівців – майбутніх керівників, здатних ефективно керувати антикризовою діяльністю у закладі дошкільної освіти.

Наголосимо, що реформування системи освіти в цілому та дошкільної освіти зокрема, стає неможливим без оптимізації управлінської діяльності.

Отже, подальше підвищення якості системи дошкільної освіти перебуває у прямій залежності від якості управління нею. Дошкільна система освіти – це структура котра потребує особливого підходу до управління якістю освіти, оскільки носить методологічний характер, віддзеркалює у собі певний кут зору, аспект, принцип оцінної діяльності і цим орієнтує усіх учасників освітнього процесу, включаючи батьків, щодо формування нової моделі системи дошкільної освіти.

В умовах модернізації дошкільної освіти важливого значення набуває створення чіткої та нестандартної системи управління закладом дошкільної освіти, спрямованої на його безперервний системний розвиток. Управління якістю дошкільної освіти передбачає забезпечення нарощування потенціалу закладу дошкільної освіти за рахунок освоєння управлінських нововведень.

Аналіз стану системи дошкільної освіти вказує на необхідність формування нового типу керівника закладу дошкільної освіти, котрий вмiло поєднує функції педагога – вихователя, психолога, менеджера. Управлінська діяльність для керівника закладу дошкільної освіти принципово відрізняється від інших видів праці, оскільки пов'язана із різноманіттям людських відносин, величезною кількістю професійно-педагогічних ситуацій за максимальної відповідальності за процес та результат управління педагогічним колективом.

Функціонування закладів дошкільної освіти суттєво відрізняється від процесів, що відбуваються в інших освітніх закладах, через специфіки віку здобувачів дошкільної освіти. Виходячи з цього, можна сказати, що загальні теоретичні позиції управління якістю освіти не можна переносити механічно дошкільну практику. Вони повинні бути наповнені новим змістом, адекватним особливостям функціонування системи дошкільної освіти.

В результаті теоретичного аналізу встановлено, що проблема управління у різних аспектах знайшли своє відображення у наукових розвідках А. Богуш, В. Камінської, Л. Пісоцької, С. Сисоевої, Т. Сущенко, І. Шоробури.

Однією з умов управління якістю дошкільної освіти є оптимізація освітнього процесу, що здійснюється в результаті роботи за такими напрямками:

оновлення змісту освіти та організація освітнього простору закладу дошкільної освіти.

Для реалізації цієї мети необхідно забезпечити:

1) інноваційний характер дошкільної освіти, механізми оцінки якості та затребуваності освітніх послуг;

2) прозору, відкриту систему інформування громадян про освітні послуги, що характеризується повнотою, доступністю, своєчасним оновленням достовірністю інформації;

3) прозору об'єктивну систему оцінки індивідуальних освітніх досягнень вихованців як основу переходу до наступного рівня освіти;

4) механізми участі споживачів та громадських інститутів у здійсненні контролю та проведенні оцінки якості дошкільної освіти [2, с. 17].

Модель управління включає такі процеси: вироблення рішень, відбір та реалізація найкращих з них; постановка реально досяжних цілей; планування взаємопов'язаних заходів щодо досягнення мети; коригування прийнятих управлінських рішень у зв'язку із зміною умов; систематичний контроль за станом освітнього процесу; прогнозування наслідків рішень та змін умов діяльності, своєчасна реакція на очікувані наслідки шляхом зміни планів.

Алгоритм вирішення управлінських завдань у загальному випадку є таким: визначення існування проблеми, її формулювання, а також розуміння причин виникнення цієї проблеми та її взаємозв'язків з іншими проблемами; розробка варіантів управлінського рішення, оцінка кожного із способів вирішення, вибір найоптимальнішого. Постановка завдання виконавцем та контроль за виконанням рішення.

Упорядкування процесу ухвалення рішення компенсує недоліки, зумовлені неможливістю вирішити проблему лише за допомогою кількісних методів аналізу на основі використання чітких однозначних алгоритмів. Розгляд виниклих проблем у строго логічній послідовності дає можливість плідно поєднувати формальні та евристичні методи в процесі підготовки та прийняття рішення та добиватися вищої його якості.

Процедури та критерії формування управлінських рішень включають набір заходів організаційного, технологічного, економічного, правового та соціального характеру, спрямованих на досягнення мети, або вибір із уже раніше розроблених наборів.

У науковій теорії виділяють такі групи методів прийняття рішень: аналітичні; статистичні; математичного програмування; евристичні; активізуючі; експертні; методи сценаріїв тощо.

Евристичні методи – це методи, засновані на логіці, здоровому глузді та досвіді, при вмілому використанні яких виявляється нова істотна інформація. Назва методів взята від слова «еврика».

Евристичні методи застосовуються при нестачі або відсутності умов використання формалізованих методів. Вони використовують метод Сократа – отримувати приховану в людині інформацію за допомогою влучних питань. Основу їх становить спосіб індукції, тобто перехід від часткового до загального.

Евристичні методи ефективні, якщо керівник зміг так розділити проблему, що підпроблеми, що вийшли, є типовими для конкретної ситуації та освоєна методика їх вирішення або виконання конкретних робіт. Для цього, керівник повинен застосовувати усі свої знання, досвід та мистецтво в управлінській діяльності.

До таких методів належать: метод інверсії, метод організаційних стратегій, метод евристичних питань. В основі методу інверсії лежить творча діяльність, яка часто протилежна традиційній логіці. Він застосовується у тих випадках, коли потрібна принципово нова альтернатива рішення будь-якої складної задачі

Крім методу інверсії, для нас значущим є метод організаційних стратегій, сформульований. У процесі обговорення проблемного питання, що стосується покращення якості дошкільної освіти, планування освітнього процесу в ЗДО або інших питань щодо категорії якості, педагогічним колективом висувається кілька стратегій (ідей), вони фіксуються, а потім вибираються найбільше

яскраві та незвичайні. Метод організованих стратегій дозволяє керівнику ЗДО подолати інерцію мислення педагогів та спонукати їх до творчого пошуку.

Метод евристичних питань виступає ключовим при управлінні якістю дошкільної освіти. Його застосування можливе для збору додаткової інформації в умовах проблемної ситуації, наприклад відбір та вибір ключових критеріїв та показників якості освітнього процесу у дошкільній освітній організації [5].

Виділяють близько 30 наборів прийомів евристичних методів. Наведемо основні із них: узагальнення завдання; конкретизація завдання; формулювання оберненої задачі; включення до іншої структури; критика очевидних рішень; пошук привнесених умов; рух від кінця до початку; зближення даних та мети; перекодування тексту в модель; використання подібних завдань; розгляд проблеми з різних точок зору; аналіз умов прийняття рішень; аналіз конфлікту; переструктурування.

Прийняття управлінських рішень можливе при виконанні умов КІО, тобто (К) компетентність (І) інформованість (О) оперативність. Розглянемо ці умови докладніше: *компетентність*. Успішний розвиток ЗДО залежить від рівня компетентності керівника. *Інформованість*. Сучасному керівнику закладу дошкільної освіти складно бути поінформованим – у наявності протиріччя, коли з одного боку інформації дуже багато, з іншого – вона часто абсолютно марна. Володіння достовірною, повною та своєчасною інформацією дає серйозну конкурентну перевагу для успішного здійснення керівництва освітнім процесом у закладі дошкільної освіти та прийняття результативних управлінських рішень, а надлишок інформації, поруч із суперечливістю, заважає прийняттю правильного управлінського рішення. *Оперативність* (своєчасність). Якщо дві перші умови виконані, цього недостатньо. Необхідно оперативно приймати своєчасні управлінські рішення.

Таким чином, резюмуючи вищесказане, варто зазначити, що застосування евристичних методів прийняття управлінських рішень сприяє підвищенню конкурентоспроможності дошкільної освітньої організації та вимагає від

керівника закладу дошкільної освіти високого професіоналізму при виконанні цього виду діяльності.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти: нова редакція. URL: www.mon.gov.ua/.../9671.
2. Бальшукіна А. Модель управління розвитком дошкільного навчального закладу на адаптивних засадах. *Імідж сучасного педагога*. 2013 №7. С.15-18
3. Бандурка О. М., Коробов М. Я. Фінансова діяльність підприємства: Підручник. К. : Либідь, 1998. 312 с. Іванова Н. І. Дошкільна освіта в дискурсі філософських рефлексій. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 27. С.82.
4. Кравчук Л. С., Воєнна К. І. Антикризовий менеджмент як інструмент недопущення загрози банкрутства. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1089>.
5. Національний стандарт України ДСТУ ISO 9000:2015 (ISO 9000:2015, IDT) «Системи управління якістю»: затв. Наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 21.12.2015 № 203. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=64030.
6. Панченко А.В Модернізація освітнього процесу у ДНЗ в умовах інформатизації освіти. *Вихователь методист дошкільного закладу*. 2012. №1. С.11-15
7. Пісоцька Л.С. *Актуальні проблеми управління розвитком дошкільної освіти в Україні*, ХГПА, Хмельницький 2009.
8. Професійний стандарт за професією «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти»: затв. Наказом Міністерства економіки України від 28.09.2021 №620-21. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.
9. Сорочан Т. М. Антикризові поради керівникові навчального закладу. *Управління освітою*. 2009. № 11. С.3–5.

РОЗДІЛ IV. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

4.1. Методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану

Упродовж останніх років Україна впевнено рухається шляхом глибоких і структурних реформ, які спрямовані на підвищення добробуту та рівня життя громадян. В умовах цих трансформаційних процесів якість освіти відіграє важливу роль у процесі побудови європейського суспільства та економічного зростання України. Саме тому сучасна дошкільна освіта в Україні має відповідати світовим освітнім тенденціям, вимогам держави, і соціокультурним цінностям країни, бути спроможною задовольнити освітні потреби її громадян.

Система забезпечення якості у сфері дошкільної освіти формується відповідно до Закону України «Про освіту» та охоплює систему внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти, а також інструменти, процедури, заходи підвищення якості освіти (стандартизацію, ліцензування, громадську акредитацію, інституційний аудит, моніторинг якості освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, атестацію та сертифікацію педагогічних працівників, громадський нагляд–контроль).

Відповідно до сучасних наукових підходів, якість дошкільної освіти характеризують як багаторівневе і багатоаспектне поняття та визначають за сукупністю критеріїв:

- *цілепокладання* (оцінка мети і завдань на всіх рівнях здійснення освітньої діяльності);
- *умови для ефективного розв'язання освітніх завдань* (матеріально-технічне та кадрове забезпечення, рівень розвивального освітнього середовища, методичне забезпечення освітнього процесу);
- *управління освітнім процесом*, під час якого відбувається розвиток життєво необхідних навичок і базових особистісних якостей (оцінка механізмів

та інструментів оптимальної організації надання освітніх послуг для задоволення потреб батьків, суспільства і держави);

- *результат* як рівень особистісних досягнень дитини тощо [3].

Серед вчених, які суттєво вплинули на дослідження проблеми підвищення якості освітнього процесу виділимо дослідження О. Баєр, Є. Березняк, А. Бондар, В. Бондар, Ю. Вергун, Р. Гурак, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверєва, Ю. Конаржевський, В. Кремень, Т. Лукіна, О. Ляшенко, С. Нерянова, Н. Омеляненко, Н. Островерхова, В. Панасюк, В. Пікельна, М. Поташник, І. Романюк, А. Субетто, Т. Шамовата, О. Швачова, Л. Шульга та ін. Дослідники наголошують, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави.

Проблемі підвищення якості освітнього процесу на державному та регіональному рівнях присвячені дослідження таких вчених як В. Бегей, Є. Березняк, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Зверєва, В. Кремень, Т. Лукіна, О. Ляшенко, Н. Островерхова, В. Панасюк, В. Пікельна, М. Поташник, А. Субетто, Т. Шамовата та ін. Дослідники погоджуються, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави.

Більшість науковців і практиків, які працюють у галузі освіти, вважають проблему підвищення якості освіти центральною для реформування освіти в цілому. Головним сьогодні є усвідомлення цієї проблеми, розуміння, що таке якість освіти, чим вона визначається, від чого залежить, як її можна підвищити та чому з таким утрудненням просувається цей процес. Саме тому все більша кількість освітян усвідомлює, що ігнорування або пониження ролі будь-якого елементу освітнього процесу або виду змісту освіти завдає величезної шкоди інтересам не лише окремої особистості, але і всього суспільства, прогрес якого прямо пов'язаний з якістю освіти. Так, О. Ляшенко розглядає якість освіти як

політичну, соціальну, управлінську, педагогічну категорії, наголошує, що уряди багатьох країн спрямовують державну освітню політику на поліпшення

якості освіти, що підтверджується відповідними міжнародними дослідженнями [1].

Якісна освіта нині є однією з обов'язкових умов успішного існування будь-якої країни. Світове співтовариство визнало, що освіта, добробут і здоров'я людини – головні чинники рівня її життя, а якість освіти є пріоритетом у розвитку громадянського суспільства. Нові цивілізаційні виклики у багатьох країнах привели до справжнього освітнього буму, до хвилі глибоких реформ чи модернізації систем освіти, і Україна не є винятком. Припускаємо, що сучасні процеси реформування в освітній галузі пов'язані з діяльністю значної кількості впливових міжнародних організацій, серед яких Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейська комісія тощо.

Одним із найважливіших для світової спільноти документів є програма «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р.», ухвалена на саміті ООН у 2015 р. [2]. Цей документ визначає основні пріоритети людства, серед яких – доступ до освіти для всіх як запорука добробуту народів і націй. Урядом України затверджено національні завдання, а індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 р. відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [5]. У документі проголошено курс України на досягнення найвищих стандартів якості в освіті.

Аналіз літературних джерел свідчить, що стратегія якості освіти нині є підґрунтям в освітній політиці багатьох країн світу. Такий процес, започаткований наприкінці ХХ ст. (Велика Британія, Нідерланди, Польща, США, Угорщина, Скандинавські країни та ін.) триває й донині (Німеччина, Румунія, Франція, Чехія, країни СНД та ін.).

Міжнародною організацією зі стандартизації ІСО прийняте таке визначення якості: «Якість – сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені та передбачувані потреби».

Таким чином, проблема якості освіти виявляється у протиріччі між сучасними потребами виробництва, економіки і суспільства та системою освіти, що не завжди та не в усьому відповідає цим потребам. Іншими словами, якість освіти не дозволяє ставити та вирішувати ті цілі розвитку, які необхідні сучасному суспільству. Саме тому для вирішення цієї проблеми необхідне загальне усвідомлення важливості якісної освіти, установлення причин зниження якості або уповільнення її зростання, формування системи управління якістю в комплексі всіх її параметрів-спеціалізації функцій аналізу, планування та контролю, створення механізмів мотивування, диверсифікованості управлінської діяльності за критеріями якості. Дослідження триває, у подальших публікаціях спробуємо надати відповіді на ці питання.

Посилення уваги до організації освітнього процесу в групах раннього віку зумовлено низкою таких документів, як: Закон України «Про дошкільну освіту», Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку, Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти. Законом «Про дошкільну освіту» стверджено вектор на забезпечення якості освітнього простору, фундамент якого закладено положеннями Закону України «Про освіту» [3].

Конкретизовано компоненти внутрішньої системи забезпечення якості освіти за напрямками освітньої діяльності закладів дошкільної освіти, а саме: освітнє середовище закладу дошкільної освіти; здобувачі дошкільної освіти; забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку, набуття нею життєвого соціального досвіду; фахова діяльність педагогічних працівників; управлінські процеси закладу дошкільної освіти (Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти, 2020) [6]. Це дає змогу цілісно і цілеспрямовано підвищувати якість дошкільної освіти в цілому і за окремим напрямками.

Ранній вік, що охоплює період від одного до трьох років, на рівні назви стратегічного документа, вперше виділений у Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку. Це обґрунтовано Міжнародною стандартною

класифікацією освіти, згідно якої нульовий рівень освіти «рання дитяча освіта» охоплює два стратегічно важливих для всього подальшого життя людини періоди: ранній і дошкільний вік. У Концепції також зазначено, що суттєвою прогалиною сучасної дошкільної освіти України є відсутність системи суспільних впливів на ранній розвиток дитини від народження до трьох років [4, с. 9].

Водночас зазначимо, що забезпечення фізичного, психічного і соціального розвитку дітей раннього віку, їхньої безболісної адаптації до змінних умов життя та успішного входження у соціальне середовище було визнано пріоритетним напрямом освітньої роботи у попередні роки [8].

Наголошувалось, що підвищення якості дошкільної освіти, забезпечення сталого інноваційного розвитку залежить від фундаменту, який закладається у перші роки життя. Це сприяє наступності у здійсненні управлінської діяльності щодо забезпечення якості цієї ланки освіти [5].

Актуальними сьогодні є дослідження, які передбачають збір і аналіз сучасних емпіричних даних, висвітлення закономірності психофізичного розвитку дітей; розкриття особливостей організації освітнього процесу в групах раннього віку. Це дослідження А. Богущ, С. Васильєвої, Н. Гавриш, Т. Гурковської, К. Крутій, Т. Науменко, О. Саприкіної, В. Паніної, В. Рагозіної та ін. Їх дані осучаснюють відомі науці закономірності розвитку дітей раннього віку, зокрема нормативні показники нервово-психічного розвитку на кожному році життя.

Унікальна особливість раннього дитинства, яка полягає у надзвичайно швидких темпах фізичного і психічного розвитку дитини, що зумовлено інтенсивним дозріванням органів чуття, нервової системи, її функцій, відбувається завдяки взаємодії з довкіллям, впливу умов життя і виховання, визначає значущість проблеми забезпечення якості освіти дітей раннього віку, зокрема, якості освітнього процесу як важливого компоненту, що визначає якість освіти в цілому [2].

Виходячи з того, що якість предмета, явища чи процесу залежить від внутрішньої визначеності, яка становить його специфіку, відмінність від інших, освіта дітей раннього віку може бути якісною за такої головної умови, як урахування на рівні всіх компонентів і характеристик освітнього процесу, психофізіологічних і психічних особливостей дітей означеного вікового періоду. Реалізація цієї умови зумовлює вироблення методологічних орієнтирів – документів, у яких окреслено методичні засади організації освітньої діяльності закладів дошкільної освіти, здійснення діагностики якості освіти як результату цієї діяльності.

У Базовому компоненті дошкільної освіти як документі, що визначає зміст освітнього процесу і його результати – компетентності, результати визначені для випускника закладу дошкільного освіти, дитини 6–7 років.

Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента також висвітлюють процес формування у дошкільника в різних видах дитячої діяльності визначеної сукупності компетентностей. Зазначимо, що аналогічних методичних рекомендацій щодо організації процесу набуття дитиною раннього віку компетентностей, формування яких буде продовжено в дошкільному віці, на цей час немає. З цією метою педагоги груп раннього віку користуються методичними рекомендаціями, які підготовлені авторами програм розвитку дітей.

У розділі «Організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти» визначено вимоги до освітньої програми закладу, її складові: обсяг навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти; форми організації освітнього процесу, опис та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти [3].

Планування та оцінка форм організації освітнього процесу здійснюється з урахуванням вимог висунутих гранично допустимим навчальним навантаженням на дитину. Згідно цього документа у групі раннього віку від 1 до 2 років допустима норма для загальної кількості занять на тиждень – 9, що становить 1,3 астрономічну годину; для дітей віком від 2 до 3 років – 10 занять

на тиждень, що становить 1,4 астрономічну годину. Тривалість одного заняття до 10 хвилин. Для дітей віком від 2 до 3 років тривалість заняття зменшилась на 5 хвилин [1].

Різні види діяльності дітей раннього віку рекомендовано організовувати (керована дитяча активність) в індивідуальній, індивідуально-груповій і груповій формі, як ігри-заняття з використанням таких засобів освітнього впливу, як різні види ігор, художня література, природа, фізичні вправи, образотворче, музичне мистецтво (Інструктивно-методичні рекомендації, 2014).

Розпорядок дня, організація життєдіяльності дітей, занять і рухової активності мають здійснюватися згідно вимог Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів [7].

У зіставленні, виявленні відповідності й розбіжностей з українськими нормативними документами для оцінювання якості освітнього процесу в групах раннього віку може бути використана методика ECERS-3. Ця методика не передбачає оцінювання досягнень дітей і повністю зорієнтована на оцінку освітнього середовища, що акцентує необхідність його удосконалення відповідно до міжнародних стандартів [5].

На наш погляд, якісним можна вважати освітній процес, рівень організації якого забезпечує результат – компетентності дитини: її емоційно-ціннісні ставлення, якості, здатності, знання, вміння та навички. Саме на такий його рівень націлює педагогічних працівників українське законодавство. Зокрема, зазначається, що «кожна освітня програма має передбачати набуття дитиною компетентностей, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти» [3, ст.23, п.6].

Отже, вилучення з оцінювання шкали результативності освітнього процесу, що вимірюється набутими дітьми компетентностями, обмежує об'єктивність оцінки його якості, унеможлиблює діагностику реального стану щодо забезпечення наступності і перспективності між дошкільною і початковою освітою.

Список використаних джерел:

1. Гранично допустиме навчальне навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів і форм власності. Міністерство освіти і науки України. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0520-15#Text>.
2. Васильєва С. А, Гавриш Н. В., Рагозіна В. В. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів. Колективна монографія. Кропивницький: ІМЕКС – ЛТД, 2021.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». Верховна рада України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
4. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: «ФОП Ференець В.Б.», 2020.
5. Косенчук О., Новик І. Досліджуємо якість освітнього процесу. Дошкільне виховання, № 10. 2020. С.10-13.
6. Ляшенко О. Якість освіти як чинник розвитку української школи. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2012. Вип. 4. С. 225-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_4_31
7. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти. Міністерство освіти і науки України. 2020. URL: https://rada.info/upload/users_files/41042215/191f934b087b0a0bf499ce603f3f1e81.pdf
8. Програма «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
9. Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів. Міністерство охорони здоров'я України. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text>
8. Організація роботи у дошкільних навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році. Міністерство освіти і науки України. Інструктивно-методичні рекомендації. 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-341729-14#Text>.
10. Системи якості в освіті / За заг. ред. Ю. П. Адлера. Київ, 2000. 56 с.
11. Талізін М. Проблеми якості освіти. Київ: Наукова думка, 2006. 112 с.
12. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
13. Яхнін Я. Сучасні підходи до якості освіти. Київ: Наук. думка, 2006. 143 с.

4.2. Методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в контексті їх соціалізації

Зміна цілей освіти, зміщення акцентів із знанневого на компетентнісний підхід зумовлюють нове бачення якісної дошкільної освіти. Вона має відповідати світовим освітнім тенденціям та державним вимогам, бути спроможною задовольнити вимоги та потреби громадян українського суспільства [3, с. 25].

Орієнтиром якості результатів дошкільної освіти України є Базовий компонент дошкільної освіти як її державний стандарт. Всі заклади дошкільної освіти (державної та приватної форми власності) мають дотримуватися вимог до рівня розвитку та вихованості дитини дошкільного віку, визначених цим стандартом. У інваріантній складовій державного стандарту – освітній напрям «Дитина в соціумі» наголошено на необхідності формувати у дітей соціально-громадянської компетентності [1].

Сучасні дослідження соціалізації особистості охоплюють широке коло проблем: вивчення процесу соціалізації, зокрема засобів, методів, специфічних способів засвоєння дітьми культурних надбань свого народу (І. Богданова, М. Дьомін, Н. Дубинін, І. Зверєва, А. Мудрик та ін.); дослідження взаємозв'язків різних соціальних інститутів щодо реалізації завдань виховання, навчання й соціального розвитку дітей (В. Абраменкова, О. Бондаревська, М. Лукашевич, І. Песоцька, В. Полонський, С. Савченко, С. Харченко та ін.).

Соціальний розвиток особистості виявляється засобом і водночас результатом, одним з аспектів її соціалізації, яка визначається у філософії, як процес операційного оволодіння набором програм діяльності та поведінки, характерних для тієї чи іншої культурної традиції; розвиток соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка людини до соціального життя (М. Бердяєв, М. Шульга та ін.). На думку Г. Тарда та Ф. Гіддінса, цей процес здійснюється завдяки стихійних впливів оточення й унаслідок цілеспрямованого суспільного впливу (сім'я, дошкільний заклад, школа, позашкільні центри та інші соціальні інституції), який має виховну спрямованість.

Соціалізація особистості у взаємодії з різними факторами (мегафактори, макро-, мезо- та мікрофактори) та агентами (люди, з якими безпосередньо взаємодіє дитина) відбувається за допомогою різних «механізмів». У науці існують різні підходи до аналізу «механізмів» соціалізації. На думку Г. Тарда, основним є наслідування; на думку Ю. Бронфенбренера – прогресивна взаємна акомодация, тобто пристосування між активною дитиною, яка росте, і тими

змінними умовами, у яких вона живе; з позиції В. Мухіної, механізмом соціалізації виявляється ідентифікація та уособлення особистості та закономірна зміна фаз адаптації, індивідуалізації та інтеграції в процесі розвитку особистості [2].

Соціалізація – складний процес соціального розвитку особистості, який передбачає поступове входження й орієнтування в наявній у суспільстві системі соціальних ролей, формування самосвідомості, становлення соціальної ідентичності особистості. Оскільки соціалізація – двосторонній процес, вона охоплює, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, у систему соціальних зв'язків, а з іншого – активне відтворення цієї системи індивідом у його діяльності (В. Москаленко).

Поняття «фактор соціалізації» в працях соціологів, соціальних психологів та соціальних педагогів визначається як найважливіші умови, що детермінують соціальний розвиток особистості (Н. Голованова, А. Капська, Н. Лукашевич, А. Мудрик, Н. Філіпова та ін.). Умовно вибудовують в ієрархію: мегафактори (космос, планета, світове співтовариство); макрофактори (етнос, країна, держава); мезофактори (демографічні умови, приналежність до соціальної групи) та мікрофактори (родина, ЗДО, група однолітків) [2]. Схарактеризуємо фактори, які впливають на процес соціалізації дітей дошкільного віку (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Фактори, які впливають на процес соціалізації дітей дошкільного віку

В останні роки все більшого значення вчені надають макрофакторам соціалізації, у тому числі й природно-географічним умовам, оскільки встановлено, що вони впливають на становлення особистості. Знання макрофакторів соціалізації дозволяє зрозуміти специфіку прояву загальних законів розвитку індивіда, переконатися в могутності виховання. Сьогодні стає зрозумілим, що без урахування впливу макрофакторів соціалізації не можна розробити науково обґрунтовану навіть регіональну програму соціалізації й виховання підростаючого покоління, не говорячи вже про державний і міждержавний рівні.

Серед мезофакторів найбільший вплив на формування особистості здійснює етнос. Етнос та дитяча субкультура мають тісні стосунки, які будувалися багатьма поколіннями дітей та дорослих. Сутність взаємодії цих феноменів полягає в збільшенні ролі етносу в соціальному процесі, відродженні інтересу до етнічної ідентичності, мови, культури, звичаїв, традицій, способу життя на фоні зростаючої інтернаціоналізації економічного та соціально-політичного життя. Дитинство як особливий субетнос у рамках різних етносів світу є носієм та творцем власної субкультури. Так, дитячий фольклор, є мовою дитячої субкультури й слугує засобом формування, збереження, передачі традицій дитячої картини світу.

Віддаючи належну роль впливу макрофакторів, що соціалізують, наявності великих і малих суспільних груп, зазначимо, що найбільший вплив на особистість здійснює інша особистість чи група, яка виявляється для дитини референтною й авторитетною.

Однак найголовнішими для дитини старшого дошкільного віку залишаються фактори мікрорівня. Мікрорівень – це конкретні умови життя кожної особистості, її розвиток у соціально орієнтованих установах. До факторів цієї ланки належать інститути соціалізації, з якими особистість безпосередньо взаємодіє: родина, ЗДО та група однолітків.

Родина є найважливішим інститутом у соціальному становленні особистості. Саме в родині дитина одержує перший і певний час єдиний досвід

соціальної взаємодії. Потім у життя дитини входить заклад дошкільної освіти. Однак і в цей час родина залишається одним з найважливіших факторів соціалізації особистості. Родину можна розглядати як модель і форму базового життєвого тренінгу особистості.

Значним фактором соціалізації старших дошкільників є товариство однолітків. Повноцінне освоєння культурних навичок можливе лише через освоєння культури людських відносин. А одна з найбільш насичених, довірливих і плідних форм відносин між людьми – це відносини між однолітками. Тому вважаємо за необхідне охарактеризувати дитяче товариство – носія субкультури, середовище соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Таким чином, соціальний розвиток дитини постає як взаємозв'язок соціалізації, тобто оволодіння соціокультурним досвідом, його засвоєння й відтворення, та індивідуалізації-набуття самостійності, відносної автономності.

Необхідно консолідувати зусилля педагогів та батьків задля забезпечення рівноваги між процесами соціалізації та індивідуалізації, щоб з одного боку, дитина засвоїла цінності й норми соціуму, а з іншого – мала індивідуальний внесок у спільній життєдіяльності. Саме за таких умов відбувається її інтеграція соціум, трансформація особистості й середовища – той гармонійний і гуманний результат, до якого ми й прагнемо і, як наслідок буде вирішено питання забезпечення якості освіти дітей раннього і дошкільного віку в контексті їх соціалізації.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Монографія. / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко; наук. ред. А.М. Богуш; За заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: «ФОП Ференець В.Б.», 2020. 44 с.

4.3. Методичні засади забезпечення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами

З метою охоплення дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів, навчанням відповідно до законодавства про освіту та охорону дитинства, важливо створити банк даних у кожному регіоні про кількість таких дітей, у тому числі дітей-інвалідів, який має узагальнюватися та оновлюватися щорічно. Для створення банку даних необхідно налагодити співпрацю управлінь освітою з управліннями охорони здоров'я, соціального захисту для якомога раннього виявлення дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Важлива роль при цьому належить психолого-медико-педагогічним консультаціям (ПМПК).

Звертаємо увагу на необхідність приведення діяльності ПМПК у відповідність до Положення про центральну та республіканську (Автономна республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Національної академії педагогічних наук України від 23.06.2011 № 623/61 «Про внесення змін до Положення про центральну та республіканську (Автономна республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації» (далі – Положення).

До 1 вересня 2013 року необхідно проаналізувати діяльність ПМПК, особливу увагу звернути на призначення голів ПМПК з відповідною дефектологічною освітою, укомплектування ПМПК спеціалістами з відповідною дефектологічною освітою відповідно до вимог Положення. Для приведення у відповідність до Положення діяльності ПМПК необхідно керуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 04.06.2013 № 680 «Про організацію діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій».

Одним із головних завдань ПМПК є раннє виявлення дітей з особливими освітніми потребами з метою надання їм корекційної допомоги та

консультативної допомоги їх батькам з питань особливостей розвитку та пізнавальної діяльності дитини, надалі – вибору програми для її навчання, в складанні індивідуальної програми розвитку дитини.

У тісній взаємодії з ПМПК мають працювати визначені управлінням освіти і науки спеціальні або комбінованого типу дошкільні, опорні загальноосвітні з інклюзивними класами/групами навчальні заклади. Така співпраця необхідна для визначення перспективи запровадження інклюзивного навчання у регіоні шляхом створення умов для охоплення щороку таким навчанням більшої кількості дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів.

Організувати навчально-виховний процес таких дітей необхідно у комплексному поєднанні з корекційно-розвитковою роботою відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей. Така робота на основі індивідуального підходу здійснюється не лише у спеціальних навчальних закладах, а й у навчально-реабілітаційних центрах (далі – НРЦ).

Саме НРЦ забезпечує надання системної кваліфікованої реабілітаційної та корекційно-розвиткової допомоги дітям з особливими освітніми потребами, у першу чергу, дітям з важкими комплексними порушеннями психофізичного розвитку, які навчаються чи виховуються в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, за індивідуальною та іншими формами навчання.

Звертаємо увагу, що відповідно до Положення про навчально-реабілітаційний центр, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 16.08.2012 № 920 (zareestrovanim u Ministerstvi yustitsii 5 veresnya 2012 roku za № 1502/21814), навчально-реабілітаційні центри забезпечують реалізацію права на освіту та здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, дітям із складними вадами психофізичного розвитку.

З метою розвитку мережі НРЦ Міністерством затверджено перспективний план відкриття цих закладів у регіонах (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.11.2012 № 1299 «Про

затвердження перспективного плану розвитку навчально-реабілітаційних центрів»).

Діяльність усіх спеціальних навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі НРЦ, повинна організовуватися згідно Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів», затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я від 20.02.2013 № 144, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за № 410/22942.

Звертаємо увагу, що спеціальна школа-інтернат і НРЦ – це різні типи загальноосвітніх навчальних закладів, з різними функціями, тому недопустимо реорганізувати спеціальні загальноосвітні школи-інтернати у навчально-реабілітаційні центри, якщо зміст їх діяльності не відповідає Положенню про НРЦ.

Для надання корекційно-розвиткової та реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади з інклюзивними класами/групами обов'язково мають укласти угоду з НРЦ або, у разі відсутності таких у найближчому оточенні, із спеціальними загальноосвітніми школами-інтернатами про співпрацю. Це стосується також загальноосвітніх навчальних закладів, в яких діти з особливими освітніми потребами, у тому числі діти-інваліди, навчаються за індивідуальною та іншими формами навчання.

З метою надання ранньої допомоги дітям з особливими освітніми потребами в НРЦ можливе відкриття консультативного пункту (обов'язково передбачається статутом закладу), завданнями якого є проведення консультацій для батьків, які виховують дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку, педагогічних працівників, психологів, які працюють з такими дітьми та їх батьками. Також при НРЦ можливе функціонування центру ранньої допомоги, в склад якого входить патронажна служба. Метою діяльності такого

центру є надання комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги дітям зі складними порушеннями психофізичного розвитку раннього та дошкільного віку, що не належать до постійного контингенту НРЦ. У рамках роботи НРЦ можливо організувати в межах фонду заробітної плати виїзну форму роботи спеціалістів (надання корекційної допомоги дітям та консультування їх батьків на дому).

Навчально-виховний процес у НРЦ здійснюється у відповідності до статуту навчального закладу. Звертаємо увагу, що відповідно до пункту 9.8. згаданих вище Державних санітарних норм і правил, у спеціальних навчальних закладах та НРЦ кількість навчальних годин (сумарно інваріантна частина, варіативна, фізична культура) повинна становити на тиждень не більше: у підготовчому, 1-му класі – 20 годин, у 2-му - 21 годину, 3-4-му – 22 години, 5-му – 25 годин, 6-му – 28 годин, 7-му – 30 годин, 8-12-му – 32 години.

У дошкільному відділенні навчально-виховний процес здійснюється відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, який є Державним стандартом дошкільної освіти України (схвалено рішенням Колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 4 травня 2012 року, протокол № 5/2-2, затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.05.2012 № 615 «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція)». Реалізується зазначений документ програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки. Окрім цього, Міністерством рекомендовано програми розвитку для дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України.

Водночас, допускається використання авторських, регіональних програм, які затверджуються науковими радами інститутів післядипломної педагогічної освіти. Для складання індивідуальної програми навчання дітей дошкільного та шкільного віку, незалежно від місця навчання дитини, рекомендуємо користуватися методичними рекомендаціями, наданими міністерством освіти і

науки України в інструктивно-методичних листах від 18.05.2012 р. № 1/9-384 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» та від 26.07.2012 р. № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання».

Зміст корекційно-розвиткових занять повинен бути спрямований на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, і реалізується через спеціально організовані групові та індивідуальні заняття за напрямками:

- для дітей зі зниженим зором: «Соціально-побутове орієнтування», «Розвиток мовлення», «Корекція вад розвитку, комунікація», «Орієнтування в просторі та мобільність», «Ритміка», «Лікувальна фізкультура»; предметно-практичне навчання;

- для глухих дітей: «Розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови», «Соціально-побутове орієнтування», «Ритміка»;

- для дітей зі зниженим слухом: «Розвиток слухового сприймання та формування вимови», «Ритміка»;

- для розумово відсталих дітей: «Розвиток мовлення», «Соціально-побутове орієнтування», «Ритміка», «Лікувальна фізкультура»;

- для дітей з важкими порушеннями мовлення: «Логоритміка», «Розвиток мовлення», «Розвиток зв'язного мовлення», «Лікувальна фізкультура»;

- для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату: «Корекція вад розвитку», «Лікувальна фізкультура»; «Соціально-побутове орієнтування»,

- для дітей із затримкою психічного розвитку: «Корекція розвитку», «Розвиток мовлення», «Ритміка».

НРЦ, спеціальні загальноосвітні навчальні заклади та загальноосвітні школи з інклюзивним навчанням повинні постійно працювати в контакт з науковцями, медичними працівниками, соціальними службами, громадськими організаціями.

Обов'язковим напрямком діяльності цих закладів дошкільної освіти має бути просвітницька робота, яка ведеться в громаді за місцем розташування закладу. Важливим при цьому є залучення засобів масової інформації, розповсюдження передового педагогічного досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами організовується відповідно до «Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 та наказу Міністерства освіти і науки України від 23.07.2013 р. № 1034 «Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року».

Навчання в інклюзивних класах / групах здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки для загальноосвітніх та, у разі потреби, спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів.

Освітньо-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням здійснюється відповідно до робочого навчального плану закладу дошкільної освіти. З урахуванням індивідуальних особливостей дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів, складається індивідуальний навчальний план. Обов'язковою умовою при складанні індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми є врахування висновків та рекомендацій ПМПК щодо вибору для дитини навчальної програми.

Корекційно-розвиткова робота проводиться педагогами, психологами з відповідною освітою, які залучаються з НРЦ, ПМПК, спеціальних навчальних закладів шляхом укладання угод про співпрацю, а також психологом ЗДО, установ соціального захисту, ПМПК, центрів практичної психології та соціальної роботи, створених при управліннях освіти і науки, ресурсних центрів. Координація послуг зазначених фахівців здійснюється місцевими

управліннями освітою, відповідно до інформації, отриманої від дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивними групами/класами.

Наголосимо, що відмова у зарахуванні дітей з особливими освітніми потребами до закладу дошкільної освіти за наявності рекомендації ПМПК та бажання батьків недопустима. Для роботи з дітьми в закладі дошкільної освіти, перш за все, слід звернути увагу на створення безперешкодного доступу до закладу для дітей різних нозологій. З метою отримання практичної допомоги з даного питання рекомендується використання ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів», із змінами № 3, затвердженими наказом Мінрегіонбуду від 30.12.2011 р. № 420. Відповідні вимоги слід враховувати при підготовці закладу дошкільної освіти до нового навчального року та здійсненні капітальних ремонтів.

З метою визначення цілей та напрямку діяльності дошкільного навчального закладу з інклюзивною формою навчання рекомендуємо використовувати навчально-методичні посібники «Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад» (Київ, 2011). На допомогу психологам, педагогам у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами рекомендується методичний посібник «Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі» (Київ, 2012, Обухівська А., Ілляшенко Т, Жук Т.). Окрім цього, для педагогів та батьків Міністерством рекомендовано серію «Інклюзивна освіта» комплектів методичних посібників «Путівник для вчителів», «Путівник для батьків» (Київ, 2010, за загальною редакцією Колупаєвої А.А.).

Зазначені навчально-методичні матеріали висвітлюють особливості розвитку, навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, методичні рекомендації щодо забезпечення навчальних потреб таких дітей вдома та в інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Список літератури:

1. Організаціо-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-539729-13#Text>

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

АДАПТАЦІЯ – 1) пристосування індивіда до середовища, яке змінилося за допомогою різних засобів впливу; 2) пасивне пристосування до соціального середовища (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД», 2013).*

АКТИВНІСТЬ – походить від латинського слова «*activus*» і означає «діяльнісний», «енергійний», «ініціативний». Взаємозв'язок активності та діяльності простежується в різних мовах, «діяльність» та «активність» передаються одним словом «*activity*». Активність – це фундаментальна властивість усього живого, що здатна мати джерело змін усередині себе і бути причиною власних довільних змін.

Поняття «активність» характеризує міру взаємодії у системі «суб'єкт – об'єкт – суб'єкт» з погляду їх внутрішніх спонукальних сил, що опосередковуються через взаємодію із впливами зовнішніх факторів, це іманентна здатність усього живого, що зумовлює рух і знаходить у ньому свій прояв (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД», 2013).*

АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ – здатність людини здійснювати суспільно значущі перетворення на підставі присвоєння багатств матеріальної й духовної культури, що знаходить свій прояв у творчості, вольових актах, спілкуванні (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД», 2013).*

АНАТОМО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ – своєрідність будови й функцій дитячого організму, пов'язана із зростанням і розвитком усього організму та окремих його органів (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД», 2013).*

БАЗОВІ ЯКОСТІ – сутнісні, основні найважливіші для особистісного зростання дитини дошкільного віку якості, на яких базується фундамент її особистісної культури (*Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015).*

БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ – державний стандарт, що визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6-7 років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти. Б.с.д.о. затверджений у новій редакції наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. Має на меті збереження самоцінності дошкільного дитинства, визначення особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку, забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

Виконання вимог Б.с.д.о. є обов'язковим для всіх закладів дошкільної освіти України незалежно від підпорядкування, типів і форм власності. Б.с.д.о. містить напрями (зміст дошкільної освіти) та її результати (компетентності дитини), складається з інваріантної та варіативної частин. Інваріантний складник включає обов'язкові на завершення дошкільного віку результати сформованості компетентностей дитини у різних видах діяльності за освітніми напрямками «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»,

«Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва». Варіативний складник спрямовується на збагачення досвіду відповідно до індивідуальних інтересів і потреб дітей, запитів батьків вихованців, умов розвивального середовища закладу дошкільної освіти (*Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція), 2021 р.*).

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – частина життєвого, соціального середовища дитини як сукупність усіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість, мають високі показники індексу задоволеності потреб і захищеності від фізичної небезпеки та психологічного насилля (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ВЗАЄМОДІЯ – система почуттів, взаємовідносин, що дає змогу узгоджено досягати мети спільної діяльності та спілкування, приводить до довіри, надаючи можливість саморозвиватися кожному (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ – залучення дитини до системи вироблених людством цінностей, організація умов для її духовного зростання, формування основ ціннісного ставлення до дійсності, створення фонду «Хочу» (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТОК – ряд послідовних кількісних і якісних змін, яких зазнає організм людини від моменту зародження й до кінця життя, її становлення як соціальної істоти. Виховання починається з народження людини й відіграє важливу, хоча й різну роль у всіх формах і на всіх етапах розвитку особистості. Між В. та р. існує тісний взаємозв'язок. Розвиток особистості залежить від виховання, а виховання, у свою чергу, – від розвитку. Правильне розуміння взаємозв'язку В. й р. має важливе значення для наукового обґрунтування методів педагогічного керівництва всебічним розвитком особистості (*Базовий компонент дошкільної освіти, 2021*).

ВИХОВАТЕЛЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ – особа, яка здійснює професійну освітню діяльність у царині виховання і навчання дітей у закладі дошкільної освіти (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ВИХОВНИЙ ПРОСТІР – педагогічно доцільно організоване середовище, яке оточує окрему дитину або групи дітей і дитячі товариства, позитивно на них впливає, свідомо або несвідомо сприймається кожним вихованцем (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БАТЬКІВ – юридичні й моральні норми, що визначають відповідальність батьків перед державою і суспільством за виховання своїх дітей (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ – 1) характерні для того чи іншого вікового періоду анатомо-фізіологічні і психологічні особливості; 2) комплекс фізичних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних властивостей, характерних для більшості людей

одного віку (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013).*

ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ – 1) цілісний і повноцінний розвиток усіх суттєвих сил людини, її здібностей та обдарувань; 2) гуманістичний ідеал виховання. Як відносно цілісна система поглядів склався в епоху Відродження в руслі культурного руху гуманізму. Ідея В.р.о. дістала різні інтерпретації в пізніших філософських і педагогічних системах залежно від особливостей історико-культурної ситуації. Уявлення про всебічно розвинутого індивіда неоднозначні.

У побутовій свідомості – це талановита людина, здатна до різних видів діяльності, яка відрізняється від тих, хто виявляє свої здібності лише в одній галузі. В.р.о. не можна розглядати як професійний принцип організації навчання й виховання, як сукупність правил, що регулюють діяльність і спілкування. Більш коректним є осмислення В.р.о. як процесу саморозвитку індивіда, який оволодіває головною справою життя й використовує весь спектр можливостей залучення до загальнолюдської культури (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013).*

ГОТОВНІСТЬ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ – сукупність морфофізіологічних та психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, що забезпечує успішний перехід до систематично організованого шкільного навчання. Обумовлена дозріванням організму дитини, а саме її нервової системи, рівнем розвитку психічних процесів, ступенем сформованості особистості тощо. Виокремлюють кілька видів Г.д.ш.н.: біологічну, психологічну, педагогічну, психолого-педагогічну (*Розумне виховання сучасних дошкільнят. Методичний посібник / Н. Гавриш, О. Брежнева, І. Кіндрат, О. Рейпольська. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015).*

ГРА – одна з найважливіших сфер життєдіяльності дитини. Зливаючись із працею, навчанням, мистецтвом, спортом, вона забезпечує необхідні емоційні умови для всебічного гармонійного розвитку особистості. Г. – явище багатогранне, її можна розглядати як особливу форму існування всіх без винятку сторін життєдіяльності колективу (*Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.).*

ДИТИНА – особа віком до 18 років (повнолітня), якщо згідно із законом, застосованим до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (*Закон України «Про охорону дитинства», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>).*

ДИТИНСТВО – 1) період розвитку людини до досягнення повноліття; 2) віковий етап розвитку людини, початкові періоди онтогенезу, що характеризуються інтенсивним ростом організму й формуванням вищих психічних функцій (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013).*

ДИТЯЧА ГРА – діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина відображає враження від її пізнання (*Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.).*

ДИТИНОЦЕНТРОВАНА МОТИВАЦІЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – охоплює розвинений пізнавальний інтерес до світу дошкільника; ціннісну ієрархізацію особистісних якостей вихователя; ціннісну ієрархізацію мотивів професійної взаємодії з дітьми; наявність самовідчуття психологічної близькості до світу дитинства; сформоване емоційно-ціннісне ставлення до дитини як суб'єкта спілкування і професійної взаємодії; вияв особистісної схильності до практики мовленнєвого спілкування з дітьми дошкільного віку (*Формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти дитиноцентрованої мотивації до професійної діяльності, 2017*).

ДІЯЛЬНІСТНИЙ ПІДХІД – один із ключових принципів організації життєдіяльності дітей для забезпечення їхньої активної самореалізації у різних видах дитячої діяльності (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ДІЯЛЬНІСТЬ – спосіб буття людини в оточуючому світі, здатність вносити в дійсність зміни. Основні компоненти діяльності: мета, відповідно до якої перетворюється предмет в об'єкт, на який спрямовано Д.; засіб (знаряддя праці, техніка, технологія) реалізації мети; результат Д. Універсальним предметом Д. – природа й суспільство, а її загальним наслідком – олюднена природа.

Д. як психологічна категорія – динамічна система взаємодій суб'єкта із світом, у процесі яких відбувається виникнення й втілення в об'єкті психічного образу та реалізація опосередкованих ним ставлень суб'єкта до предметної дійсності, мотивований процес використання тих чи інших засобів задля досягнення мети, форма активного ставлення до дійсності, через яку відбувається реальний зв'язок між людиною та світом, в якому вона живе; це активність, яка опосередковано управляється мотивом, розмірюється супутніми їй умовами і коректується факторами оцінки; родовий термін, що застосовується для позначення дії, руху, поведінки, розумового процесу, фізіологічних функцій тощо.

Д., як філософська категорія є теоретичною абстракцією людської практики – доцільної, чуттєво-предметної, перетворювальної колективної трудової діяльності, що має суспільно-історичний характер, суттєва визначеність способу буття людини у світі, її здатність змінювати дійсність (*Базовий компонент дошкільної освіти, 2021*).

ДІЯЛЬНІСТЬ ІГРОВА – провідна діяльність дитини дошкільного віку, що реалізує її потребу щодо соціальної компетенції. Д. визначає специфіку соціальної ситуації розвитку дитини, формування психологічних новоутворень, що є основними для етапу дошкільного дитинства: появу та становлення моделюючих видів діяльності, ієрархію мотивів поведінки та умінь саморегуляції, формування внутрішньої позиції, орієтування в просторі та часі. Головними моментами ігрової діяльності дошкільника є: уявна ситуація, ігрова роль та ігрові правила (*Розумне виховання сучасних дошкільнят. Методичний посібник / Н. Гавриш, О. Брежнева, І. Кіндрат, О. Рейпольська. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015*).

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНА – діяльність, що визначає психічний розвиток дитини в певний віковий період, виникнення та формування основних психологічних новоутворень. У період немовляти провідною діяльністю є спілкування з дорослим; в ранньому дитинстві – предметна діяльність; в дошкільному дитинстві – ігрова діяльність; у шкільний період – навчальна діяльність (*Розумне виховання сучасних дошкільнят. Методичний посібник / Н. Гавриш, О. Брежнева, І. Кіндрат, О. Рейпольська. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015*).

ДОСТУПНІСТЬ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – 1) один із принципів дошкільної освіти, що полягає у доцільному забезпеченні кожному громадянину освітніх послуг, які надаються системою дошкільної освіти; 2) сукупність гарантованих прав і можливостей для їх реалізації з урахуванням індивідуальних особливостей, потреб і можливостей кожної дитини у здобутті дошкільної освіти (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку /*

Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.; Закон України «Про дошкільну освіту» 2024).

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА – процес і результат всебічного розвитку, виховання, навчання, соціалізації дітей та формування у них необхідних життєвих навичок і компетентностей до початку здобуття початкової освіти (*Закон України «Про дошкільну освіту» 2024*).

ДОШКІЛЬНИЙ ВІК – період інтенсивного психічного розвитку й появи нових психічних особливостей, упродовж якого відбувається збагачення й упорядкування чуттєвого досвіду дитини, опановування специфічно людськими формами сприйняття та мислення, бурхливий розвиток уяви, формування паростків довольної уваги та смислової пам'яті. Дошкільний вік у широкому розумінні охоплює період від народження до початку навчання у школі, у вузькому – від 3 до 6 (7) років. У дошкільному віці виокремлюють такі періоди: молодший дошкільний вік – від 3 до 4 років; середній дошкільний вік – від 4 до 5 років; старший дошкільний вік – від 5 до 6-7 років (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – 1) освітній заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, створює умови для її фізичного, психічного, розумового, духовного і комунікативного розвитку, соціальної адаптації та готовності навчатися упродовж життя; 2) заклад дошкільної освіти – заклад освіти, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері дошкільної освіти (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.; Закон України «Про дошкільну освіту» 2024*).

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ – поступальний характер (пройдені шаблі ніби повторюють відомі риси, властивості нижчих, але на більш високій базі); неповторність (не копіювання, а рух на новому рівні, коли реалізуються результати попереднього розвитку); єдність протилежностей як внутрішня рушійна сила процесу розвитку (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ЗДОБУВАЧІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – діти, які здобувають дошкільну освіту в закладі освіти або за допомогою інших суб'єктів освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ЗОНА БЛИЖНЬОГО РОЗВИТКУ – поле пізнавальної діяльності дитини, яке визначається внаслідок неспівпадіння рівня актуального розвитку (визначається ступенем складності задач, які дитина розв'язує самостійно) та рівня потенційного розвитку (якого дитина може досягнути під керівництвом дорослого та у співпраці з однолітками). З.б.р. свідчить про роль навчання в розумовому розвитку дітей (*Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.*).

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ – провідна діяльність дитини дошкільного віку, що реалізує її потребу щодо соціальної компетенції, продуктом якої є сам її процес, є водночас основним засобом пізнання нею зовнішнього світу, відображення його у формі відчуттів, сприймань, уявлень тощо (*Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.*).

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД – здійснення педагогічного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, врахування їх темпераменту, характеру, здібностей, нахилів; значною мірою гнучкий вплив різнобічних форм і методів виховання з метою досягнення оптимальних результатів стосовно кожної дитини (*Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.*).

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК – процес формування індивіда від народження до кінця життя. Позначається терміном «онтогенез», на відміну від «філогенезу», під яким розуміють розвиток органічного світу в цілому або окремих видів організму. Вікові етапи індивідуального розвитку якісно відрізняються один від одного. У дітей певного віку є багато спільних і типових для даного періоду особливостей поведінки (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ – можуть характеризувати як часткові психічні властивості, психічні процеси (пороги відчуття, час реакції, індивідуальні особливості сприймання, уваги, пам'яті, мислення, емоційної реактивності тощо), так і цілісні особистісні утворення (наприклад, інтереси, здібності, характер) (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*).

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИТИНИ – інтегральна якісна характеристика розвитку особистості, основними показниками якої є оптимальний для віку ступінь сформованості знань, умінь, навичок, інших здібностей, які дитина може реалізувати в провідній діяльності (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, здатності виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи й типи контролю, які вони культивують (*Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2021. – 52 с.*).

МЕДІАОСВІТА – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (*Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2021. – 52 с.*).

МЕРЕЖА ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – сукупність закладів дошкільної освіти різних типів і форм власності, що забезпечують реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, створюють умови для її фізичного, розумового і духовного розвитку, соціальної адаптації та формування готовності навчатися упродовж життя (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

МІЖОСОБИСТІСНЕ ПАРТНЕРСТВО – якість, яка дозволяє у процесі взаємодії

дитини у спільній діяльності об'єднувати зусилля всіх її учасників, припускає взаємне узгодження на рівні цілей, планування, регуляції і досягнення загального результату (*Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / за заг.ред .О. Рейпольської. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2015).*

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР – комплекс психолого-педагогічних умов, що забезпечують всебічний розвиток дитини, який має певний зміст: у просторі здійснюється діяльність різноманітних типів і видів, що адекватні потребам і здібностям дітей раннього та дошкільного віку; перевіряються гіпотези, відпрацьовуються зміст, форми, методи і технології сучасної дошкільної освіти; відбувається взаємодія із закладами культури, спорту тощо; сучасне матеріально-технічне оснащення відповідно до змісту дошкільної освіти тощо. Освітній простір закладу дошкільної освіти складається з таких компонентів: взаємодія з різними освітніми інститутами, соціальними партнерами і учасниками освітнього процесу; предметно-розвивальне середовище; освоєння дітьми змісту дошкільної освіти (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – природне або штучно створене соціокультурне оточення дитини, яке охоплює різні види засобів і змісту дошкільної освіти, здатні забезпечити продуктивну діяльність дитини раннього та дошкільного віку. Це продукт відносин між суб'єктами освітнього простору в спеціально змодельованих умовах, що забезпечують різноманітні варіанти вибору шляху дорослішання особистості, є комплексом додаткових чинників і допоміжних послуг, які створюють комфортні умови розвитку, навчання і виховання дітей, а саме: збалансований розклад, зручність і забезпеченість ігровими приміщеннями (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – комплекс додаткових чинників і допоміжних послуг, що забезпечують дітям комфортні умови розвитку, навчання і виховання: збалансований розклад, зручність і забезпеченість ігровими приміщеннями (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*).

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄТОВАНЕ ВИХОВАННЯ – утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети (*Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.*).

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД – послідовне ставлення педагога до вихованця як до рівної особистості, до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії. О.п. – базова ціннісна орієнтація, що визначає позицію педагога у взаємодії з кожною дитиною та колективом. Сучасне розуміння особистісного (або особистісно орієнтованого) підходу визначили в 60-ті роки представники напряму гуманістичної психології К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей, В. Франкль, які твердили, що повноцінне виховання можливе лише в тому випадку, коли школа слугуватиме лабораторією для відкриття унікального «Я» кожної дитини (*Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.*).

ОСОБИСТІСТЬ – соціальна істота, яка вільно та відповідально визначає свою позицію серед інших, виступає активним суб'єктом власної життєдіяльності, творчо ставиться до оточення та самої себе (*Теоретико-методичні засади формування у*

дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.).

ОСОБИСТІТЬ ПЕДАГОГА – це людина, що знаходиться в системі освіти на професійному або професійно-культурному рівнях педагогічної праці і розглядається лише в аспекті її суспільного «обличчя», соціально зумовленої й важливої цілісної сукупності вищих психічних якостей, значущого для націєтворчого поступу аксіологічного потенціалу як самоцінного, активний суб'єкт розроблення, реалізації та відстоювання авторських позицій (інколи навіть протилежних офіційним), інноваційних стратегій і технологій оновлення освітнього буття, гуманізації суспільних відносин на психо-педагогічній основі, управління рухом учнів чи студентів до опанування змістом розвивальних навчання і виховання в контексті практичної реалізації культурно-збережувальних і культуро-творчих потреб соціуму (*Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоєва]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.*).

ПЕДАГОГИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – узагальнюючий термін, що об'єднує всіх педагогічних працівників закладів дошкільної освіти різних типів (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОРМ Ферець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ – 1) обмін інформацією, пізнання особистості, організація творчої діяльності і побудова взаємин за допомогою різних комунікативних засобів; 2) збіг спрямованості педагогічного впливу і відповідної реакції вихованців (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – 1) професійна діяльність, спрямована на створення оптимальних умов у цілісному педагогічному процесі для виховання, розвитку й саморозвитку особистості вихованця, вибору можливості вільної і творчої дії; 2) особливий вид суспільно-корисної діяльності дорослих, яка свідомо спрямована на підготовку підростаючих поколінь до самостійної діяльності у відповідності до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей.

Структура педагогічної діяльності – знання педагогом потреб і тенденцій суспільного розвитку, основних вимог, які пред'являються до людини; багатогранні наукові знання, вміння і навички, основи досвіду, який накопичило людство в галузі виробництва, культури, суспільних відносин, і які у загальному вигляді передаються підростаючим поколінням; власне педагогічні знання, виховний досвід, майстерність, інтуїція; надзвичайно високий рівень моральної, політичної, естетичної, етичної культури (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ПЕДАГОГІЧНИЙ ВПЛИВ – 1) вплив педагога на свідомість, волю, емоції вихованців, на організацію їхнього життя та діяльності, який спрямовано на формування у них необхідних якостей і забезпечення успішного досягнення заданих цілей; 2) педагогічно доцільна організація життєдіяльності вихованців, у процесі якої вони набувають необхідних моральних та інших рис і якостей, знань, навичок і звичок (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ПРЕДМЕТНО-ІГРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ – це усталений, обов'язковий і один з

найбільш специфічних складників розвивального середовища закладу дошкільної освіти. Воно найбільшою мірою враховує і відображає вікові особливості дитини-дошкільника: її картину світу, потреби, інтереси, провідну діяльність. П.-і.с. вправляє дитину в умінні самостійно визначати ігровий сюжет, робити його змістовним, розподіляти ігрові ролі, дотримуватися правил рольової поведінки, налагоджувати ігрову взаємодію, використовувати й розподіляти іграшки та ігрові атрибути, реалізовувати ігровий задум, перетворювати ігровий простір (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*)

ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ – організація простору і використання обладнання та іншого оснащення у відповідності до вимог безпеки, психологічного благополуччя дитини, її розвитку. Створення інтер'єру приміщень, використання дитячих меблів, іграшок, ігор, фізкультурного та іншого обладнання має базуватися на наукових принципах своєрідної «ергономіки дитинства»; пропонувати гнучке та багатоваріантне використання простору. Організація П.-п.с.р. повинна слугувати задоволенню потреб та інтересів самої дитини, надавати їй можливість постійно відчувати себе повноцінним власником іграшок, достатньо вільно переміщуватися територією дитячого садочка, мати вільний доступ до засобів образотворчої, ігрової, конструктивної та іншої діяльності (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*)

ПРИНЦИП ПАРТНЕРСТВА – один з ключових принципів здійснення освітнього процесу, що передбачає шанобливе ставлення вихованців до старших і повагу й довіру до молодших (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*)

ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – називають розвивальним, якщо воно сприяє становленню у дошкільника сприйняття довкілля, інтересу до нього; оволодінню елементарними уявленнями про живу та неживу природу, формуванню екологічно доцільної поведінки (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*)

ПРОДУКТИВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА – види діяльності, в яких дитина, моделюючи предмети навколишнього світу, приходять до створення реального продукту (малюнка, конструкції, об'ємного зображення) як матеріального втілення уявлень про предмет, явище, ситуації. Це такі види діяльності, як: образотворча, конструктивна (*Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. – К. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. – 280 с.*)

ПРОФЕСІЙНА КВАЛІФІКАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА – визнана в установленому порядку та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), а також сформованих цінностей, що дозволяють виконувати функції педагогічного працівника у формальній та неформальній освіті або здійснювати професійну педагогічну діяльність поза межами закладу освіти (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*)

ПРОФЕСІЙНА КВАЛІФІКАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА – визнана в

установленому порядку та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), а також сформованих цінностей, що дозволяють виконувати функції педагогічного працівника у формальній та неформальній освіті або здійснювати професійну педагогічну діяльність поза межами закладу освіти (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАТРОНАЖ – це система професійної діяльності спеціалістів закладів дошкільної освіти (вихователів, практичних психологів, соціальних педагогів) зі створення умов сприяння розвитку особистості дошкільника у взаємодії з родинами вихованців. П.-п.п. – такий вид підтримки дитини, в основі якого лежить збереження максимуму її свободи та відповідальності за вибір способу виконання актуальних для неї завдань (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

РАННІЙ ВІК – період життя дитини у широкому розумінні від народження до трьох років, у вузькому – від двох до трьох років. Сучасна психологія виділяє стадію немовляти (від народження до одного року), яка містить фазу новонародженості (один місяць від дня народження). Кожен період завершується кризою та новоутвореннями. У Р.в. відбувається інтенсивне фізичне зростання дитини, прорізаються молочні зуби, змінюється співвідношення між розмірами голови і тулуба. Основним засобом пересування стає прямоходіння, з'являються і ускладнюються навички самообслуговування, набувається сенсорний досвід. Основою для виділення другого і третього років життя дитини є якісні перетворення органів і функцій організму, що найбільш характерно для розвитку її нервової системи і поведінки.

Віковими новоутвореннями Р.в. є прямоходіння, розвиток предметної діяльності (засвоєння і виконання предметних дій), опанування мовленням (розуміння мовлення дорослих і формування власного активного мовлення) та розвиток спілкування з дорослими й дітьми як передумова соціальної взаємодії, зародження нових видів діяльності (ігрової, зображувальної), зростання самостійності, розвиток самосвідомості (формування установки «Я – сам»). Усвідомлення дитиною себе як окремої істоти із своїми бажаннями, намірами, що не завжди збігаються із намірами і бажаннями інших людей, породжує кризу трьох років з її новоутвореннями (відокремлення себе від інших людей і порівняння себе з ними), що завершує період раннього віку (*Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В.І. Луговий, О.М. Топузов; відп. наук. секр. С.О. Сисоева]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.*).

РОЗВИТОК – 1) індивідуальний Р. (онтогенез) виявляється в сукупності послідовних морфологічних, фізіологічних, біохімічних змін, що відбуваються в організмі з моменту його зародження до кінця життя.; 2) рух від нижчого до вищого за висхідною лінією, рух від старого якісного стану до нового, вищого, процес відновлення, народження нового; 3) незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, в результаті якого виникає їх новий якісний стан; 4) ступінь свідомості, освіченості, культурності (*Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.*).

РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ – становлення дитини як суб'єкта життєдіяльності, соціальної істоти, здатної ціннісно ставитись до природи, оточуючих людей, предметного світу, витворів мистецтва, самої себе (*Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.*).

РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – оточення, сукупність природних, предметних та

соціальних умов, в яких дитина зростає, опановує науку життя, стає компетентною особистістю з притаманними їй індивідуальними особливостями (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*).

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ – постійний процес кількісних та якісних змін природних і соціальних сторін особистості, трансформація будови і функцій організму, поява нових якостей свідомості, удосконалення різних видів діяльності. Основними критеріями Р.р. є: анатомічні показники – розвиток кісткової, м'язової, серцево-судинної, статевої систем; фізіологічні – показники діяльності органів дихання, кровообігу, залоз внутрішньої секреції, нервової системи; психологічні – особливості сприймання, пом'яті, уяви, мислення, мовлення, темпераменту, характеру; фізичні зріст, вага, обсяг грудної клітки, стан м'язів; педагогічні визначають можливість розумового, морального, трудового, естетичного, фізичного виховання дитини (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

СЕРЕДОВИЩЕ – оточення, сукупність природних, предметних та соціальних умов, в яких дитина зростає, опановує науку життя, стає компетентною особистістю з притаманними їй індивідуальними особливостями (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*).

СЕРЕДОВИЩЕ НАВКОЛИШНЄ – 1) природні, соціально-економічні, духовні та матеріально-побутові умови життєдіяльності людського співтовариства і кожної людини; 2) все, що оточує людину впродовж її життя: природні чинники (клімат, природні умови та ресурси), сім'я, близьке оточення, соціальні умови існування (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІОКУЛЬТУРНЕ – 1) сукупність різних (мікро- і макро-) умов життя, соціальної (рольової) поведінки, інтересів, взаємодії з іншими людьми, предметним оточенням; 2) певний безпосередньо даний кожній дитині соціальний простір, через який вона активно включається в культурні зв'язки суспільства (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – сприяє усвідомленню дошкільником змісту поняття «сім'я», основних функцій членів родини, особливостей взаємин рідних між собою; актуалізує для дитини проблему диференціації людей за ознаками спорідненості, віку, статевої належності, збагачує уявленнями про характер взаємин з дорослими та однолітками (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*).

СОЦІАЛЬНА СИТУАЦІЯ РОЗВИТКУ – особливе поєднання внутрішніх процесів розвитку і зовнішніх умов; особливе ставлення дитини, що розвивається, до соціальної дійсності (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний*

посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013).

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ – 1) засіб і водночас результат, один із аспектів її соціалізації, який визначається як процес операційного оволодіння набором програм діяльності та поведінки, характерних для тієї чи іншої культурної традиції; 2) процес засвоєння та активного відтворення людиною соціального досвіду, включення індивіда в соціальні стосунки, як процес інтеріоризації індивідом знань, цінностей і норм, що відбиваються в означених програмах; 3) розвиток соціальної природи чи характеру індивіда, підготовка дитини до соціального життя (*Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. – К. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. – 280 с.*).

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ДИТИНИ – чинник природного (спонтанного) і спеціально-організованого (регульованого) процесу її становлення як людини культури. Об'єднання понять «соціокультурне» і «предметно-просторове», пов'язано з посиленням думки про єдність духовно-ціннісного і «речового» світу в житті дитини, яка росте. Це середовище, що охоплює предмети, речі, знаки, образи, відносини, у яких кристалізується, відображається і відтворюється культура та індивідуальний досвід дитини (*Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.*).

СПІЛКУВАННЯ – складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками та задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності. С. є головною соціальною потребою дитини. У ранньому дитинстві С. дитини і дорослого долає два етапи: емоційно-особистісне, ситуативне (перше півріччя); практичне, дієве (від другого півріччя до 3-х років). На цьому етапі дорослий є партнером у грі, взірцем для наслідування, особою, яка оцінює знання і вміння дитини. У дошкільному віці С. дитини і дорослого відбувається у таких формах: пізнавальне (дитина прагне багато дізнатися, виявляє допитливість) і особистісне (дитина потребує підтримки, схвалення) (*Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник. 3-тє вид., випр., 2015 р.; Гончаренко С. Український педагогічний словник, 1997 р.; Сергеева В. Спілкування у дошкільному віці та особливості його розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями, <http://surl.li/czspl>*).

ПРАВЛІННЯ ДОШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ – здійснює система державних органів управління та органи громадського самоврядування: спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти – МОН України; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти; інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані заклади дошкільної освіти; обласні, міські, районні державні адміністрації; органи місцевого самоврядування.

Основними завданнями органів У.д.о. є: створення умов для здобуття дітьми, у тому числі з особливими освітніми потребами, дошкільної освіти; прогнозування, забезпечення розвитку дошкільної освіти та мережі закладів дошкільної освіти відповідно до освітніх запитів населення; ліцензування освітньої діяльності відповідно до законодавства; здійснення контролю за виконанням завдань дошкільної освіти та додержанням вимог Базового компонента дошкільної освіти; організація науково-методичного забезпечення дошкільної освіти, ведення обліку дітей дошкільного віку; проведення експериментальної та

інноваційної діяльності; здійснення міжнародного співробітництва; забезпечення системи дошкільної освіти керівними і педагогічними кадрами, сприяння їх підготовці, підвищенню кваліфікації і проведенню атестації. Органи У.д.о. здійснюють повноваження відповідно до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та положень до них (*Закон України «Про освіту», 2017 р.; Закон України «Про дошкільну освіту», 2001 р.*).

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ – процес становлення особистості під впливом спадковості, виховання, навчання, соціального середовища, власної активності; процес становлення людини як суб'єкта і об'єкта суспільних відносин (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013*).

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – здатність використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології для задоволення власних індивідуальних потреб і вирішення освітніх, ігрових завдань на основі набутих елементарних знань, умінь, позитивного ставлення до комп'ютерної та цифрової техніки (*Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / Упоряд.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Кузьменко. – Харків: вид-во «Ранок», 2021. – 240 с.*).

ЦИФРОВІЗАЦІЯ – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір (*Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОРМ Ферець В.Б., 2021. – 52 с.*).

ЦИФРОВІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ (ЦОР) – навчальні, наукові, інформаційні, довідкові дані та засоби, що представлені в інтернет (хмарних сховищах, цифрових сервісах тощо), доступ, управління та відтворення яких здійснюється за допомогою цифрових сервісів та які беруть участь у здійсненні повноцінного та ефективного освітнього процесу. Цифрові освітні ресурси об'єднують широкий спектр різних за цільовим призначенням, рівнем складності, формою технічного виконання та видами інтерфейсу педагогічних програмних засобів, електронних підручників, електронних тестів, комп'ютерних моделей, тренажерів, дидактичних ігор та симуляторів (*Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОРМ Ферець В.Б., 2021. – 52 с.*).

ЦІННІСНЕ САМОСТАВЛЕННЯ – 1) вибіркова, відносно стала спрямованість інтересів і потреб особистості на певний аспект соціальних цінностей; 2) важлива умова гармонійного й різнобічного формування ціннісного самоставлення особистості, гарант її життєздатності, готовності до виживання в нових умовах існування; 3) сукупність уявлень, переживань і конструктивних чи деструктивних самоцінувань особистості у формі власних рефлексивних якостей, що, узагальнюючись у ціннісне-Я, зумовлюють стиль її поведінки, діяльності та спілкування (*Теоретико-методичні засади формування у дошкільників ціннісного самоставлення / О.Д. Рейпольська : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. – 505 с.*).

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ – 1) вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей; 2) те, що відповідає уявленням про призначення людини і її гідність, ті моменти мотивації поведінки, в яких проявляються самоствердження і свобода особистості; 3) відображаються в моральних ідеалах – вищих проявах цільової детермінації діяльності особистості (*Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А.,*

Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. – К. : «Імекс-ЛТД», 2013).

ЯКІСТЬ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – 1) відповідність освітніх результатів навчання та виховання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг. Це поняття є багатоаспектним і охоплює такі складники, як-то: якість цілепокладання, якість освітнього процесу, якість освітнього результату, якість створеного освітнього середовища, якість психолого-педагогічних умов, якість управління закладом дошкільної освіти; 2) відповідність результатів навчання і компетентностей вихованців результатам, визначеним державним стандартом (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с; Закон України «Про дошкільну освіту» 2024*).

ЯКІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

ЯКІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – відповідність забезпечення, організації та реалізації освітнього процесу вимогам, встановленим законодавством, що забезпечує здобуття вихованцями якісної дошкільної освіти (*Закон України «Про дошкільну освіту» 2024*).

ЯКІСТЬ РЕЗУЛЬТАТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ – засвідчення рівня розвиненості та вихованості дітей, їхніх особистих досягнень за показниками особистісного розвитку (*Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. – Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. – 44 с.*).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Артемова Любов Вікторівна,
Жириков Ілля Андрійович,
Луценко Вікторія Олександрівна,
Луценко Ірина Олексіївна,
Молочко Мая Василівна,
Рейпольська Ольга Дмитрівна,
Федоренко Світлана Вікторівна

Теоретичні та методичні засади забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку в умовах воєнного стану

монографія

Комп'ютерна верстка – Рейпольська О.Д.
Обкладинка – Рейпольська О.Д.

ISBN 978-617-8011-00-0

DOI <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-00-0-2024-172>

В авторській редакції

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman
Умови, друк. арк. 10,00,
Обл. вид. арк. 8,0
Наклад 100 прим.
Зам. № 017/12/24

ВИДАВНИЦТВО «НАІР»

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
Тел. (050)433-67-93
e-mail: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
№ 4191 від 12.11.2011 р.